

Державний університет
«Житомирська політехніка»

Правова політика України: історія та сучасність

Матеріали

I Всеукраїнського науково-практичного семінару

8 жовтня 2020 р.

Житомир-2020 р.

УДК 342.5 (477) (042.5)

ББК 67.9 (4УКР) 301

П 68

*Рекомендовано до друку Вченою радою Державного університету
«Житомирська політехніка»
Протокол № 8 від 24.09.2020 р.*

Правова політика України: історія та сучасність: матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Житомир, 8 жовтня 2020 року). – Ж.: Житомирська політехніка, 2020. – 168 с.

В збірнику опубліковано матеріали I-го Всеукраїнського науково-практичного семінару «Правова політика України: історія та сучасність» (08 жовтня 2020 року).

Редакційна колегія: Д.О. Грицишен, Т.В. Барановська, С.А. Кузьмін,
О.В. Острогляд, Т.М. Тростенюк.

© Державний університет «Житомирська політехніка», 2020

Harkusha Y.O.

*PhD in Juridical Science, Junior Researcher of the Laboratory for the Study of National Security Problems in the Field of Public Health, Kharkiv
Head of Legal and Compliance, Clario Tech Limited, Kyiv*

Harkusha A.O.

*PhD in Juridical Science, Associated Professor of the Department of Civil, Commercial and Environmental Law, Poltava Law Institute, Poltava
Leading Researcher the Laboratory for the Study of National Security Problems in the Field of Public Health, Kharkiv*

MATERNITY LEAVE POLICY IN MULTINATIONAL COMPANIES: LEGAL POINT OF VIEW

Most multinational companies have a number of HR policies, which regulates different spheres of companies life, such as: Equal Employment Opportunity, Diversity and Inclusion Policy, Policy Against Harassment, Whistleblower Policy, Anti-Nepotism Policy, Document Retention and Destruction Policy, Electronic Information and Communications Policy, Health and Safety and Drug Testing, Security, Workplace Violence, Employee Benefits, Vacation Days, Holidays, Sick Days, Family, Medical, and Military Leaves of Absence etc.

Some of the most common challenges multinational companies are facing in terms of creating work rules and personnel policies include [1]: “1. **HR disconnect** - Multinational companies need to implement the same policies and procedures on recruiting, hiring, benefits and compensation in all of their branches and business units across the globe. 2. **Cultural divide** - Main goal of HR management in multinational companies is to build global employee community with unique company culture and values. This can be tricky because diverse languages, cultures and customs can hinder the alignment of HR policies in different company branches. 3. **Legal compliance** - Every country has its own labor law and HR department of each foreign subsidiary needs to fully align company policies with it.”

In this study we would like to focus on the legal compliance challenge in the preparing maternity leave policy based on the multinational company with employees in UK and Ukraine the example.

We conducted comparison on main conditions of maternity leave, such as duration, eligible payments, conditions of eligibility, terms etc. Results of this research are below:

1. Criteria – Leave duration

UK – 52 weeks (1 year): 26 ordinary leave and 26 additional leave [2]

Ukraine - 126 days (18 weeks) + 14 days in case of obstetric complications – maternity leave vacation; 3 years - vacation for taking care for the baby [3]

2. Criteria –When maternity leave starts

UK –11 weeks before the expected week of childbirth

Leave will also start: the day after the birth if the baby is early; automatically if you're off work for a pregnancy-related illness in the 4 weeks before the week (Sunday to Saturday) that your baby is due [2]

Ukraine – 70 days before the expected day of childbirth and 56 days after the birth

3. Criteria - Is the leave obligatory or it is a choice?

UK – 2 weeks' leave after the baby is born is a must (or 4 weeks if women work in a factory) [2]

Ukraine – No, the woman can stay at work and receive her regular salary instead of maternity pay or receive the maternity pay in less amount depending on the duration of her maternity leave

4. Criteria - Statutory Maternity Pay

UK – Statutory Maternity Pay (SMP) is paid for up to 39 weeks.

Employee get: 90% of employee`s average weekly earnings (before tax) for the first 6 weeks; £151.20 or 90% of your average weekly earnings (whichever is lower) for the next 33 weeks [2]

Ukraine – Statutory Maternity Pay is paid for 126 days (18 weeks)

Employee get: 100% of employee`s average monthly earnings but not more than the amount of the maximum value of the single contribution base (15*minimum salary). In 2020 this amount is 70 845 UAH (£1 949.5) [4]

5. Criteria - Schedule of payment

UK - SMP is paid in the same way as your wages (for example monthly or weekly). Tax and National Insurance will be deducted [2].

Ukraine - SMP is paid as one-off payment on the day set for the payment of wages nearest after the appointment of benefits.

6. Criteria – Eligibility

UK - you're an employee not a 'worker' and you give your employer the correct notice [2].

Ukraine - you are an employee (not a contractor)

7. Criteria - Additional conditions for payments

UK - To qualify for SMP you must: earn on average at least £120 a week; give the correct notice; give proof you're pregnant; have worked for your employer continuously for at least 26 weeks continuing into the 'qualifying week' - the 15th week before the expected week of childbirth [2].

Ukraine - there are no additional conditions for payments, but for women who has contribution period less than 12 months before insured event (starting of the leave) [3].

8. Criteria - Notification of the employer

UK - 15 weeks before due date the employee has to inform when the baby is due and when the employee wants to start the maternity leave.

Also, the employee has to inform the employer that employee want to stop work to have a baby and the day employee want her SMP to start at least 28 days' notice and proof the pregnancy [2].

Ukraine - There is no official term of the notification of the employer.

9. Criteria – additional payment

UK - The employee could get a one-off payment of **£500** to help towards the costs of having a child. This is known as a Sure Start Maternity Grant.

Employee usually qualify for the grant if both of the following apply:

- employee is expecting her first child, or a multiple birth (such as twins) and have children already;

- employee or her partner already get certain benefits;

Employee must claim the grant within 11 weeks of the baby's due date or within 6 months after the baby's birth [2].

Ukraine - Each woman (not only employee) has a right to receive the financial support in connection with childbirth in the amount **41280 UAH (£ 1 135.93)** - one-off payment in the amount of 10320 UAH and equal payments during 36 months.

10. Criteria - Company maternity schemes

UK - Employee might get more than the statutory amount of leave and pay if the employer has a company maternity scheme. Employer cannot offer less than the statutory amount [2].

Ukraine - Employee might get more amount or days of vacation if the employer has collective agreement with additional benefits for the employees or appropriate internal documents and policies. Employer cannot offer less than the statutory amount.

11. Criteria - Leave for fathers

UK - Men can choose to take either 1 or 2 weeks paternity leave.

Leave cannot start before the birth. It must end within 56 days of the birth (or due date if the baby is early). The statutory weekly rate of Paternity Pay is £151.20, or 90% of your average weekly earnings (whichever is lower). Any money you get is paid in the same way as your wages, for example monthly or weekly. Tax and National Insurance will be deducted [2].

Ukraine - Maternity leave – only for women

Vacation for taking care for the baby – can be taken by father or relatives [3]

12. Criteria - Annual vacation days

UK - Employee continue to accrue annual leave during her maternity leave [2].

Ukraine - Annual leave will not accrue during maternity leave and vacation for taking care of the baby.

Summarizing the above mentioned, it is feasible to make the following conclusions:

1. UK and Ukraine legislation that regulates maternity leave is different in all of that 12 criteria.

2. In some cases, UK law is more attractive for employees (leave for fathers, annual vacation days, leave duration), but in other cases, Ukraine law has much more benefits for employees (amount of SMP, schedule of payment (one-off payment, a higher amount of additional payments, absence of strict terms of informing the employer etc.).

3. Both legislations allow the companies to get more than the statutory amount of leave and pay and prohibit to offer less than the statutory amount.

4. In such particular example, when the company has employees in UK and Ukraine, the employer has two options for being compliant: 1 – the simplest one – to have separate policies for each category of employees; 2 – to have one general global maternity leave policy but with a disclaimer that in cases when this policy conflicts with local law, local law shall prevail; 3 – to have one general global maternity leave policy with standards and benefits on the higher level available by applicable law.

«References:»

1) Managing HR in multinational corporations - Orange example // URL: <https://goo.su/2b2G> (дата звернення 20.09.2020)

2) Maternity pay and leave in UK // URL: <https://www.gov.uk/maternity-pay-leave> (дата звернення 20.09.2020)

3) Кодекс законів про працю України // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 20.09.2020)

4) Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text> (дата звернення 20.09.2020)

Tsmots U.O.,

Senior Researcher

Department of organization of scientific work

(Lviv State University of Internal Affairs,

Lviv)

NON-RECOGNITION FORMS OF TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS: SURROGATE MOTHERHOOD

Trafficking in human beings has become one of the most important challenges of the 21-st century, a global international problem. It is the greatest violation of human rights and human dignity, as it ignores the basic rights of person and citizen. In particular: the right to life, liberty and security of person (unjustified detention or arrest); freedom from slavery (forced labor without pay or debt dependence); the right to freedom from torture, ill-treatment or inhuman treatment (physical and psychological violence, rape and torture); equality before the law (selective justice); freedom of movement and free choice of residence (this right is violated when a person is deprived of his / her passport and documents for entry and stay abroad or held in prison); the right to work, to form trade unions and to join trade unions; the right to an adequate standard of living (impossibility of normal food, water, air and accommodation, limited access to medical services); the right to rest (overtime without a day off); freedom of marriage (forced marriage). Countering these forms of human trafficking has been carried out for a long time and quite successfully, but this criminal phenomenon has a feature to adapt to new living conditions, change their forms and methods depending on the economic and social situation in each country. As a result, new trends in human trafficking are emerging over time. Methods and approaches of criminal groups, methods of recruitment, risk groups, etc. are changing. One of the newest forms of trade in «living goods» is the abuse of surrogacy.

Ukraine is one of the few countries in Europe where commercial surrogacy is permitted by law but not regulated. In Ukraine, the so-called gestational surrogacy - a woman only gives birth to a child and has no genetic relationship with him. Commercial surrogacy is allowed in Georgia, Kazakhstan, Cambodia, Russia, and some US states (California, Oregon, and Illinois). In many European countries, free surrogacy is allowed, which does not provide a monetary reward for the surrogate mother. According to the Ukrainian Medical Tourism Association, reproductive technologies are among the three most popular medical services (after ophthalmology and dentistry) that are in demand among foreign nationals in Ukraine. However, because of lack of Law on Surrogacy in Ukraine, there are many risks that provoke violations of the rights of both the mother who is carrying the child and the citizens who are expecting this child, and ultimately the child herself, who often becomes the purchase / sale object. Today, surrogacy is regulated by only one article of the Family Code of Ukraine [1], the Rules of state registration of civil status in Ukraine [2], as well as the order of the Ministry

of Health «On approval of the Procedure for assisted reproductive technologies in Ukraine» [3]. According to the last, married couples who are considered infertile can get reproductive medical care. These can be both citizens of Ukraine and foreigners, but a prerequisite is the existence of a formal marital relationship between a woman and a man. After childbirth, foreigners must obtain a Ukrainian birth certificate, consent from the surrogate mother and a certificate of genetic kinship from the clinic.

Registration of a child born as a result of a surrogacy program is carried out in accordance with the procedure for registration of civil status acts.

To issue a child's birth certificate, you need: the couple's passports, marriage registration certificate, relevant applications, written consent of the surrogate mother, who gives permission to register the couple by the child's parents, a certificate of genetic kinship of parents and future child from a medical institution.

The procedure for giving birth to a child from a surrogate mother is quite cumbersome and complicated. It contains two main blocks: legal and medical. The surrogate mother, after writing a statement of consent, signs a surrogacy agreement with potential parents. The contract must take into account many points - from the consent of the husband (if the woman is married) to restrictions on lifestyle, diet and intimacy during pregnancy. After settling legal issues, the period of preparation and medical examinations begins. Patronage of a surrogate pregnancy is more thorough than in the case of a normal one, because in this case the woman is carrying a genetically foreign child.

In the last stages of pregnancy, as a rule, the surrogate mother moves from her home to the genetic parents of the child (or to their rented apartment) and spends the last months there. Usually the child is passed to the parents immediately after birth.

In Ukraine, a surrogate mother cannot refuse to transfer a child to biological parents (such a possibility is provided, for example, in Russia).

There is a demand (childless couples), there is a supply (usually women in need of financial support) - intermediaries have started to appear, creating agencies of assisted reproductive technologies to provide surrogacy services. They search for surrogate mothers through social networks, on resources with vacancies or even on ads. Much of this market is in the shadows. Many intermediary agencies, competing with official medical institutions and among themselves, work illegally. Sometimes the procedure described above (from finding a potential surrogate mother to "legalizing" the child) is not followed, and the terms of the contract (including penalties) are not explained to the woman who is carrying the child. After all, in the field of surrogacy, «spin» huge funds. The cost of a standard package of services for citizens of Ukraine ranges from 45,000 to 50,000 USD, of which the surrogate mother pays 16,000-20,000 thousand USD, separately paid benefits for each month of pregnancy, clothing,

vitamins and apartment rent. For foreign couples, tariffs are significantly higher and mostly not disclosed.

Payment of compensation to the surrogate mother begins after confirmation of pregnancy in a medical institution. Then gradually, undergoing ultrasound and tests, receiving confirmation of the development of a healthy pregnancy, the surrogate mother receives compensation in various parts. After sixteen weeks, about 2,000 euros are paid, then after the twenty-seventh week another 6,000 are transferred, then the surrogate mother moves to a paid apartment without her own children and is compensated for paying the nanny for this period. Given that the level of the average salary does not reach 10,000 hryvnias, a surrogate mother receives income for four years for one «service» of carrying. The difference between the amount paid by potential parents, payments to the surrogate mother and the money spent on the package of medical services is received by the intermediary agency. The increase in this difference is sometimes due to a reduction in the quality of maternity care and the application of penalties for surrogate mothers.

Thus, abuse in the field of surrogacy is a form of human trafficking. Combating this type of crime must lead to one goal – to provide all citizens with a high level of security, freedom and justice. At the international and national level, the problem of human trafficking is declared as an area of state responsibility. In the transition from declarative provisions to actual action, there is an urgent need in Ukraine to introduce regulations in the field of surrogacy with maximum respect for the rights of surrogate mothers, potential parents and children.

References:

1. Family Code of Ukraine: Law of Ukraine of 10.01.2002 № 2947-III: [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Rules of state registration of civil status acts in Ukraine: Order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 18.10.2000 № 52/5: [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
3. Order of the Ministry of Health of Ukraine «On approval of the Procedure for the use of assisted reproductive technologies in Ukraine» №787 from 09.09.2013 [Electronic resource]. - Access mode: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.

Алейникова Т.В.,
викладач кафедри права та правоохоронної діяльності,
Державний університет «Житомирська Політехніка»
Стужук А.В., студентка 3 курсу,
Державний університет «Житомирська Політехніка»
м. Житомир

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ У СІМ'Ї

Головною проблемою людства є існування насильства. Насильство є широко розповсюдженим в сімейних стосунках. На сьогоднішній день багато держав та організацій в світі піднімають дану проблему на глобальному рівні. Адже, насилля – це жорстоке застосування сили чи влади проти незахищеної особи. Часто жорсткість застосовується проти слабкого полу чи особи, яка не має сил себе захистити.

За даними ООН кожна третя дівчина або жінка хоча б один раз в житті потерпала від фізичного та сексуального насилля. У світі близько 650 мільйонів жінок не мають право на вибір і часто заручниками раннього одруження. Також близько 3 мільярдів страждають від сімейного насильства і вони не мають правового захисту від законодавства своєї держави. Світові показники насильства зі сторони чоловічого полу сягають 70%, наслідками цього є смерть жінки чи дівчини, що досягає позначки 58% із загального числа. Отже, щодня від рук одного з членів власної родини гине 137 жінок [1].

В Україні жахлива статистика, щодо жертв які страждають від насилля в родині. Щороку в Україні від домашнього насильства гинуть 600 жінок [2].

Головною організацією в світі, яка займається боротьбою з насильством є Організація Об'єднаних Націй (ООН). Це покладено в двох її основних конвенціях – Лансаротській і Стамбульській, метою конвенцій є попередження насильства, захист постраждалих та «покінчення з безкарністю злочинців». В них зазначено план протидії з насильством, які всі країни світу повинні дотримуватися. Україна є однією з тих країн, яка одна з перших підписала дані конвенції, але у формулюванні, що виключає можливість ратифікацію.

Стамбульська конвенція – це перший законодавчо закріплений інструмент, котрий «створює вичерпну законодавчу рамку та підхід до боротьби з насильством проти жінок» та сфокусований на запобіганню домашньому насильству, захисті постраждалих та провадженні судових справ над обвинувачуваними злочинцями. Для поліпшення даної ситуації ООН закликає Верховну Раду України ратифікувати Стамбульську конвенцію. Це допоможе передусім поліпшити заходи запобігання насильству, а також виконувати міжнародні стандарти у роботі з жертвами.

Більшість людей бояться слово «гендер», яке вживається у цій конвенції. На їхню думку дана конвенція несе не зовсім боротьбу з насильством, а навпаки вони лише позбавляють десятки тисяч людей права на юридичний захист, фінансову та психологічну підтримку.

Також, українським правоохоронцям та суддям варто вдосконалити навички роботи з жінками які стали жертвами і дітьми, які були свідками, і постраждали від насильства. Багато потерпілих бояться звернутися до правоохоронців за допомогою або до спеціалізованих організацій. Вони вважають, що краще терпіти насильство, щоб зберегти родину. Це входить в звичку, і ці жертви після довго перебування в даному середовищі бояться довіритись професіоналам. Вони потребують тривалого і важкого лікування, яке є важким психологічно та морально. Є проблема ще й в тому, що жертви кривдників отримують погрози від них, що ще більше посилює дану проблему.

Часто поширеною є практика, що на судових засіданнях жінки та діти свідчать в присутності кривдника, що посилює їхній страх перед ним і змушують їх нести не достовірну інформацію. Тобто правоохоронна та судова система замість того, щоб захищати жінок та дітей, травмують їх повторно.

Хоча Україна і ратифікувала Лансаротську конвенцію, у якій детально описано, як правоохоронцям слід спілкуватися з постраждалими. Кримінальний кодекс досі не містить відповідних змін. Тож на практиці ці норми майже не дотримуються, дані опитування свідчать, що лише 56% фахівців з 281 опитаних ознайомлені з положеннями цієї Конвенції.

Отже, Україна має перш за все ратифікувати Стамбульську конвенцію. Яка дасть змогу захистити свої права жінкам та дітям і знати, що вони матимуть захист від кривдника. За допомогою даної конвенцію удосконалити законодавство України. По-друге повинні проводитися тренінги для правоохоронців з психологами, щоб ті краще розумілися як спілкуватися з постраждалими від домашнього насильства. По-третє потрібно дотримуватися норм Лансаротської конвенції в якій детально описано процес вірного спілкування з потерпілими.

Список використаних джерел:

1. Домашнє насильство: жахлива статистика та алгоритм дії [Електронний ресурс] // маяк Media. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://mayak.media/read/card/53287/domashne-nasilstvo-zhahliva-statistika-ta-algorithm-dii>.

2. Хендель Н.В. В ООН ЗАКЛИКАЛИ ВЛАДУ УКРАЇНИ РАТИФІКУВАТИ СТАМБУЛЬСКУ КОНВЕНЦІЮ ПРО БОРОТЬБУ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ [Електронний ресурс] / Н. В. Хендель // Українське право. – 2020 . – Режим доступу до ресурсу: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/v-oon-

zaklykaly-vladu-ukrayiny-ratyfikuvaty-stambulsku-konventsuyu-pro-borotbu-z-domashnim-nasylstvo/.

Бабецька Іванна Ярославівна

*к.ю.н., доцент кафедри права
ПВНЗ Університету Короля Данила
(м. Івано-Франківськ, Україна)*

МЕХАНІЗМ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ТА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ДИТИНИ

З розвитком технологій інтернет став відігравати одну з головних ролей у сучасному житті. Самостійне пізнання інформаційного світу дозволяє розширити коло інтересів дитини і сприяє її додатковій освіті, спонукає до кмітливості, привчає до самостійного розв'язання задач.

На сьогодні в Україні діє розгалужена система нормативно-правових актів, які безпосередньо закріплюють юридичний механізм забезпечення, охорони та захисту прав дитини в Україні. Слід зазначити, що вказаний механізм в цілому відповідає міжнародним стандартам у сфері прав дитини, що закріплені у відповідних конвенціях. Однак бурхливий розвиток суспільних відносин, світовий процес глобалізації, що дедалі активніше проявляє себе в усіх найважливіших сферах людського буття, а також прискорений розвиток технологічних інновацій, суттєво актуалізують необхідність перегляду окремих положень чинного законодавства у сфері забезпечення прав та інтересів дитини.

Аналіз чинного законодавства у сфері інтелектуальної власності дає підстави констатувати його обмеженість, зокрема, у питанні регулювання та захисту прав інтелектуальної власності дитини, незважаючи на те, що більшою мірою воно відповідає міжнародним стандартам (Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967 р., Всесвітній (Женевській) Конвенції про авторське право від 06.09.1952 р. та ін.).

Виникненню цивільних прав та обов'язків як для творців об'єкта права інтелектуальної власності, так і для інших осіб сприяють результати інтелектуальної, творчої діяльності. Правом інтелектуальної власності, згідно зі ст. 418 Цивільного кодексу України, є право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом. Виходячи з гарантій здійснення права власності, право інтелектуальної власності є непорушним. Забороняється позбавлення права інтелектуальної власності чи встановлення обмежень у його здійсненні, за винятком випадків, передбачених Конституцією та законами України [1].

На нормативному рівні визначені різноманітні форми, засоби та способи захисту особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності. Порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет класифікують за об'єктами, право власності на які найчастіше порушується. Зокрема, виокремлюють порушення авторських та суміжних прав, порушення прав на торговельні марки (знаки для товарів і послуг) та комерційні фірмові найменування, порушення прав на промисловий зразок.

На нашу думку, права дитини можна визначити як певні можливості дитини щодо її гармонійного розвитку і росту в певних соціальних, економічних і духовних умовах, що відповідають відповідним координатам часу і простору.

Законний інтерес дитини, відповідно існуючої правової доктрини, логіки правового розвитку та юридичної практики означає інтерес, який охороняється державою та суспільством. Однією з перешкод на шляху побудови здорового демократичного суспільства є різноманітні порушення прав підростаючого покоління. У наш час, коли в Україні закладаються правові основи глибоких соціально-економічних перетворень, проблема неповнолітніх набуває особ ливого змісту. Серед жертв злочинів діти мають найменші можливості захисту своїх прав, недоторканності і, безсумнівно, володіють підвищеною віктимністю. Коли суспільство не бачить підвищеної потреби у захисті дітей і не забезпечує його, майбутнє стає небезпечним. Сьогодні назріла необхідність у більш повному й об'єктивному інформуванні громадськості та й самих дітей про права дітей на захист. При цьому потрібно пам'ятати, що визнання й забезпечення прав дитини не порушує авторитету батьків і не зменшує обов'язків дітей по відношенню до сім'ї й суспільства.

Правовий захист інтелектуальної власності дитини в мережі Інтернет обумовлений особливостями сфери, в якій відбуваються такі порушення. Розміщення об'єктів права інтелектуальної власності у вигляді, доступному для публічного використання, є правомірним лише з дозволу автора чи іншої особи, яка має авторське право та (або) суміжні права. В іншому випадку виникають підстави для їх захисту у спосіб, встановлений національним законодавством.

Гарантії усіх громадян, що можуть створювати об'єкти інтелектуальної власності захищаються однаково. Про фактор повноліття, у цьому питанні, Конституція не розділяє громадян, та захищає власність будь-якої особи, що стала творцем та/або володарем права на інтелектуальну власність[2].

Таким чином, маємо основи надання права та гарантій усіх громадян України на розпорядження та захист своєї власності. Далі, доцільно звернути увагу на Цивільний Кодекс України, який наявними у ньому нормами, висвітлює місце неповнолітньої особи, у захисті власних прав. У статті 31 визначаються основоположні права дитини, та, що головніше, вільно брати

участь у процесі мистецтва та творчої діяльності. Тобто визначаємо дитину, як одного з можливих суб'єктів права інтелектуальної власності, адже саме процес творення є основним у визначенні інтелектуальної власності, як об'єкту володіння.

Первинні суб'єкти права інтелектуальної власності можуть бути творцями об'єктів інтелектуальної власності незалежно від віку і стану здоров'я, тобто авторами різного виду творів можуть бути як неповнолітні, так і малолітні діти, обмежено дієздатні і недієздатні. Здатність до творчості не має вікових меж чи обмежень у зв'язку з обмеженою дієздатністю чи недієздатністю творця.

Способи захисту залежать від специфіки належних дитині прав, характеру правопорушення, віку дитини і т. д. Батьки в повній мірі захищають права та інтереси дитини (малолітньої особи) віком до 14 років. Неповнолітнім особам батьки допомагають себе захистити (14-18 років). Дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів безпосередньо до суду, якщо вона досягла чотирнадцяти років (ч. 4 ст. 152 СК). Аналогічна норма закріплена в ч. 2 ст. 29 Цивільного процесуального кодексу України. При відсутності єдиної думки, кому з батьків і як захищати свою дитину, розбіжності, що виникли, можуть вирішуватись за бажанням батьків органами опіки та піклування. Законодавець закріплює один з видів представництва, а саме законне (обов'язкове) представництво батьків їх дітей.

Зокрема, це питання визначення суб'єктивного складу правовідносин законного представництва та законодавчого визначення поняття «член сім'ї», з'ясування позиції законодавців стосовно можливості та підстав представництва та захисту прав дітей в суді та інші [3].

Залежно від вирішення питання про суб'єктивний склад сім'ї визначається коло учасників сімейних правовідносин, носії комплексу сімейних особистих та майнових прав і обов'язків.

Однак не завжди інтереси дитини збігаються з інтересами перерахованих вище осіб. Правовими передумовами заміни батьків, опікунів і піклувальників є розбіжність їх інтересів з інтересами дитини і в такому випадку представником дитини має ставати представник органу опіки та піклування (ст. 43 ЦПК) або прокурор.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що, навіть, часткове ознайомлення із механізмом захисту прав інтелектуальної власності дитини у соціальних мережах дозволяє зробити висновок про позитивні та негативні моменти і необхідність активізації наукових досліджень у цій сфері з залученням зусиль як правників, так і фахівців у інших галузях науки.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

2. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Кириченко І. Експертне дослідження у судових спорах про порушення прав інтелектуальної власності // Інтелектуальний капітал, 2002. – № 2. – С.24-32

Батигіна О. М.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного, адміністративного, екологічного та трудового права, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого м. Полтава

ПРІОРИТЕТНІСТЬ ЗЕМЕЛЬ ОЗДОРОВЧОГО ПРИЗНАЧЕННЯ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Землі оздоровчого призначення є окремою категорією земель, яка з'явилася внаслідок виокремлення земельного законодавства та створення особливого правового режиму таких земель. Землі оздоровчого призначення посідають важливе місце у складі земель світу та мають позитивний вплив на життя та здоров'я людей через те, що вони є цінним природним ресурсом із лікувально-оздоровчими властивостями. У ст. 47 Земельного кодексу України, визначено, що землі оздоровчого призначення мають природні лікувальні властивості, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей [1]. Отже, наявність природно лікувальних властивостей, які використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей дає можливість вести мову про необхідність особливої уваги з боку держави до охорони та використання таких земель.

Правовий режим земель досліджувало багато вчених, зокрема С.А. Боголюбов, О.Г. Бондар, Д.В. Бусуйок, О.І. Крассова, П.Ф. Кулинич, В.І. Семчик, М.В. Шульга та багато інших вчених галузі земельного права. Але питання закріплення пріоритетності земель оздоровчого призначення на рівні законодавства не було предметом вивчення, тому метою даного дослідження є аналіз положень законодавства, які визначають пріоритетність земель оздоровчого призначення.

01.01.2002 р. з набуттям чинності Земельного кодексу України в Україні вперше на рівні законодавства було виокремлено землі оздоровчого призначення як окрему категорію земель. До цього моменту разом із землями природоохоронного, рекреаційного та історико-культурного призначення землі оздоровчого призначення становили єдину категорію земель. Виділення земель в окрему категорію свідчить про важливість та пріоритетність таких

земель для суспільства, держави та здоров'я людини. Наразі законодавець не дає повного, комплексного визначення та правової характеристики земель оздоровчого призначення. Їх правовий режим на сьогодні визначено главою 8 Земельного кодексу України, Законом України «Про курорти» від 05.10.2000 № 2026-ІІ [2], ст. 62 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-ХІІ [3] тощо.

Специфіка правового регулювання земель оздоровчого призначення зводиться до встановлення особливої правової регламентації їх використання, зокрема акцент ставиться на вторинному значенні використання цих земель як засобів виробництва і господарського просторово-операційного базису, з огляду на існуючі природно лікувальні властивості таких земель. Так, у ст. 48 Земельного кодексу України встановлено обмеження діяльності на землях оздоровчого призначення, зокрема, забороняється діяльність, яка суперечить їх цільовому призначенню або може негативно вплинути на природні лікувальні властивості цих земель. Під природно лікувальними властивостями землі розуміють розташовані на ній інші природні лікувальні ресурси, такі як мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (ст. 6 Закону України «Про курорти» від 05.10.2000 року).

Землі оздоровчого призначення з наявними природно лікувальними властивостями можуть бути визнані курортами. Тобто спочатку потрібне офіційне визнання таких земель курортами державного чи місцевого значення, після чого ці землі особливо охороняються з боку держави і люди можуть розраховувати на належну якість отриманої оздоровчої послуги, які запропоновані курортами. Відповідно до ст.1 Закону України «Про курорти» курорт — це освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовуються з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та рекреації і підлягає особливій охороні. Наприклад, нещодавно Законом України від 05.12.2018 № 2637-VIII «Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення» [4] вищевказані території набули статусу курорту та особливої охорони з боку держави унікальних природних лікувальних ресурсів. Цінні природні ресурси Куяльницького лиману дозволяють проводити лікування та профілактику широкого спектру захворювань, від травм опорно-рухового апарату до хвороб кишково-шлункового тракту [5].

На територіях курортів встановлюються округи санітарної охорони, які поділяються на три зони: 1. суворого режиму; 2. зона обмежень; 3. зона спостережень. Відповідно до ст. 27 Закону «Про курорти» метою

встановлення санітарно-охоронних зон курортів є перш за все збереження природних властивостей наявних лікувальних ресурсів, запобігання забрудненню, пошкодженню та передчасному виснаженню цих ресурсів. Так, залежно від зон округів санітарної охорони забороняється: користування надрами, не пов'язане з використанням природних лікувальних ресурсів, розорювання земель, проведення будь-якої господарської діяльності, а також інші дії, що впливають або можуть вплинути на розвиток небезпечних геологічних процесів, на природні лікувальні фактори курорту та його екологічний баланс тощо.

Отже, після виділення у земельному законодавстві окремої категорії земель, можна говорити про пріоритет земель оздоровчого призначення перед землями зі схожими правовими режимами хоча б тому, що віднесення земель до категорії оздоровчих припускає обов'язкову наявність, по-перше, ціннісних лікувальних властивостей, по-друге, природне походження лікувальних властивостей цих земель, по-третє, спеціальні правила щодо їх використання; по-четверте, позитивний вплив на здоров'я людей. Все вище вказане зумовлює необхідність особливої охорони з боку держави та суспільства земель оздоровчого призначення та підтверджує їх пріоритетність перед іншими категоріями земель.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
2. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № 2026-III Відомості Верховної Ради України 2000. № 50. Ст. 435. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
4. Про оголошення природних територій Куяльницького лиману Одеської області курортом державного значення: Закон України від 05.12.2018 № 2637-VIII Офіційний вісник України. 2019. № 21. Ст. 706 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2637-19#Text>
4. Kuyalnik Estuary
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%83%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B0%D0%BD>

Гафич І.І.

*аспірант кафедри судоустрою та прокурорської діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАСАД ПУБЛІЧНОСТІ ТА ДИСПОЗИТИВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА ЩОДО ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Актуальність обраної теми визначається провідною роллю прокурора у вирішенні питання про закриття кримінального провадження. Значні показники кримінальних проваджень, що закриваються, вимагають осмислення особливостей впливу окремих засад кримінального процесу на прийняття відповідних процесуальних рішень. При цьому заслуговують уваги дві тісно пов'язані, але водночас контраверсійні засади кримінального провадження, а саме публічності й диспозитивності, дія яких у ситуації закриття кримінального провадження набуває особливої виразності.

Так, засада диспозитивності передбачає, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав в межах і у спосіб, передбачених КПК України. На жаль, законодавець приділив регламентації дії цієї засади відносно прокурора недостатню увагу, передбачивши лише положення щодо того, що відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження (ч. 2 ст. 26 КПК України). Однак дію даної засади необхідно розуміти більш широко, враховуючи, зокрема, те, що в процесі реалізації диспозитивності суб'єкти, які відстоюють у справі свій інтерес, користуються рівними процесуальними правами, здійснення яких справляє значний вплив на кримінальне провадження, зокрема: свободою у наданні доказів, їх дослідженні і доказуванні їх переконливості перед судом; можливістю розпоряджатися предметом кримінального процесу (обвинуваченням) і спірним матеріальним правом тощо [1, с. 93]. Таким чином, вона поширюється на всі процесуальні рішення, які приймаються прокурором на різних етапах кримінального провадження, в т. ч. під час закінчення досудового розслідування у формі закриття кримінального провадження.

Розглядаючи засаду диспозитивності в контексті дій прокурора при закінченні досудового розслідування, необхідно відмітити, що саме йому надається «свобода вибору» однієї із передбачених законом форм закінчення досудового розслідування. Разом з тим, як слушно зауважує Д. В. Філін, таке рішення приймається не довільно: розсуд слідчого, прокурора і суду ґрунтується на наявних матеріалах справи, їх оцінці за внутрішнім переконанням у відповідності із законом, унаслідок чого вони обирають одну із передбачених законом форм закінчення провадження [2, с. 43, 44]. Отже, рішення прокурора щодо того, в якій саме формі закінчити досудове

розслідування, не є довільним. Воно базується на встановлених законом підставах, і прокурор приймає його, керуючись вимогами закону, виходячи із конкретних даних кримінального провадження і свого власного внутрішнього переконання.

Межі такого переконання також визначаються законом, хоча при цьому воно все ж залишається суб'єктивним чинником у прокурорській діяльності, оскільки являє собою певний стан свідомості, в основу якого покладено знання, отримані під час дослідження доказів, професійні знання, соціальну позицію прокурора [3, с. 69]. Таке внутрішнє переконання не є вільним від темпераменту, характеру і свідомості прокурора, його власних переконань і уявлень про добро і зло, про дозволене і належне, а також від того, що прокурор у громадській свідомості, а також, як свідчить практика, і власному самосприйнятті, залишається носієм обвинувальної функції [4, с. 134]. При цьому не можна заперечувати певної свободи вибору одного із можливих варіантів закінчення досудового розслідування, які встановлюються КПК України, хай навіть лише в межах певної визначеної законом форми.

Як слушно вказує А. В. Лапкін, саме прокурор є тим суб'єктом, який приймає рішення про закінчення досудового розслідування та обирає одну із диференційованих форм для цього, передбачених процесуальним законом [5, с. 94]. Отже, зміст засади диспозитивності, передбаченої ст. 26 КПК України, може бути доповнений положеннями, що саме рішенням прокурора відбувається закінчення досудового розслідування. Слідуючи методом «від загального до окремого», можна дійти висновку, що диспозитивність виявляється не лише при обранні прокурором певної форми закінчення досудового розслідування, а й різновиду відповідної форми. Так, приміром, щодо рішень про закриття кримінального провадження диспозитивність у діяльності прокурора проявляється у наступному: 1) прийняття рішення про те, закрити кримінальне провадження чи його продовжити; 2) при прийнятті рішення про закриття – у виборі підстави для цього з числа передбачених ч. 1 ст. 284 КПК України; 3) при перевірці постанови слідчого про закриття – у тому, скасувати її чи залишити в дії.

Очевидно, що необмежена диспозитивність вибору прокурором різних варіантів зазначених процесуальних рішень може вести до порушень закону та прав учасників кримінального провадження, зловживань і корупційних ризиків, тому засада диспозитивності підлягає обмеженню. Важливою засадою, яка визначає межі такої диспозитивної свободи прокурора, є публічність.

Треба відмітити, що ст. 25 КПК України передбачає досить обмежене розуміння цієї засади, яка визначається як обов'язок прокурора і слідчого в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення (за виключенням випадків, коли кримінальне провадження може бути

розпочате лише на підставі заяви потерпілого) або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Проте вчені пропонують більш широке тлумачення цієї засади, вважаючи її основою кримінального процесу, відповідно до якої представники державної влади повинні діяти активно, незалежно від волі інших осіб [1, с. 169]. При цьому вони зобов'язані повною мірою враховувати інтереси інших учасників кримінального провадження.

У повному обсязі це стосується прокурора, який, керуючись засадою публічності, на етапі закінчення досудового розслідування повинен приймати рішення передусім в суспільних (публічних) інтересах. Прокурор не може закрити кримінальне провадження довільно, не виконавши вимог закону щодо повного, всебічного та неупередженого розслідування, проведення якого відповідає інтересам суспільства. Поряд з цим, підпорядкування засаді публічності вимагає від прокурора перевірки законності й обґрунтованості постанов слідчого про закриття кримінального провадження та їх скасування у випадках виявлення порушень як на підставі скарг потерпілого чи заявника, так і за власною ініціативою. Також в силу цієї засади прокурор не може як відмовитися від кримінального переслідування особи, так і продовжувати його в своїх власних чи будь-чийх інших приватних інтересах, а при прийнятті будь-яких рішень має виходити із загального (публічного) блага.

Разом з тим, прокурор повинен дотримуватися процесуальних прав учасників кримінального провадження, виконуючи всі передбачені законом вимоги щодо їх забезпечення. Зокрема, прокурор зобов'язаний закрити кримінальне провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України, якщо потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, крім кримінального провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством. Хоча відмова потерпілого від обвинувачення є диспозитивним правом останнього, яке забезпечує його приватний процесуальний інтерес, у справах «приватного обвинувачення» воно стає домінуючим для прокурора і переважає публічний характер його діяльності. Власне, в таких випадках приватні інтереси стають частиною публічних, тому закриття кримінального провадження з цієї підстави рівною мірою спрямоване на забезпечення тих й інших інтересів у кримінальному процесі.

Аналогічно можна розглядати положення ч. 6 ст. 284 КПК України, які передбачають, що постанова слідчого, дізнавача про закриття кримінального провадження може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови. Хоча загалом прокурор не розглядає скарги учасників кримінального провадження (за винятком

оскарження до прокурора вищого рівня порушення розумних строків), у ситуації закриття кримінального провадження законодавець робить виняток, що вочевидь спрямований на захист прав та законних інтересів потерпілого та заявника від незаконного та необґрунтованого припинення процесуальної діяльності.

З викладеного випливає, що засади публічності й диспозитивності тісно поєднуються у діяльності прокурора щодо закриття кримінальних проваджень. Диспозитивність надає прокуророві певну свободу у розпорядженні своїми процесуальними правами, а публічність підпорядковує їх суспільним інтересам. Тому прокурор має прагнути до дотримання розумного балансу між цими засадами при реалізації наданих йому повноважень щодо закриття кримінальних проваджень.

Список використаних джерел

1. Ноздріна М. О. Сутність диспозитивності за новим кримінально-процесуальним законодавством. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2004. Вип. 2 (2). С. 82-93.

2. Філін Д. Питання звільнення від кримінальної відповідальності. *Правничий часопис Донецького університету*. 2002. № 2 (8). С. 43-47, 71.

3. Озерський І. Прокурорське переконання у кримінальному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. №4. С. 68-70.

4. Гультай П. М. Проблеми формування внутрішнього переконання прокурора при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у досудовому кримінальному провадженні. *Юридична осінь 2012 року: зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.)*. Х.: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2012. С. 133-136.

5. Лапкін А. В. Диференціація форм закінчення досудового розслідування і роль прокурора в їх застосуванні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 3. С. 87-97.

Денисенко К.В.

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

СУЧАСНИЙ ВИМІР РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ЗАСУДЖЕНИХ ПЕРЕД ЗАКОНОМ

Відповідно до статті 5 Кримінально-виконавчого Кодексу України кримінально-виконавче законодавство, виконання і відбування покарань ґрунтуються на принципах невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань [1].

Ефективна реалізація зазначених вище принципів є важливою засадою для досягнення завдань кримінально-виконавчого законодавства, у свою чергу навіть незначні відхилення від них породжують негативні наслідки для суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин з числа осіб, які відбувають покарання. У цьому контексті особливої уваги заслуговує принцип рівності засуджених перед законом.

А.І. Зубков наголошує, що принцип рівності засуджених перед законом виражається в єдиному правовому становищі осіб, які відбувають конкретний вид покарання або перебувають в однакових умовах відбування покарання у виправній установі, незалежно від національної приналежності, соціального стану, віросповідання та інших соціально-політичних, демографічних ознак. Відмінності, на думку вченого, можуть бути передбачені залежно від статі, віку, стану здоров'я, наявності вагітності або малолітніх дітей, а головне від поведінки засуджених [2, с. 16].

Відтак, сутність принципу рівності засуджених перед законом зводиться до дотримання органами виконання покарань законодавчо встановленого алгоритму єдиних умов відбування покарання для усіх засуджених.

Водночас, не доцільно вбачати порушення принципу рівності засуджених перед законом при вставленні додаткових преференцій щодо відбування покарання засудженим, які мають особливі фізіологічні чи інші потреби.

Принцип рівності засуджених перед законом виступає базисним орієнтиром для інших принципів кримінально-виконавчого законодавства,

оскільки тісно переплітається та взаємодіє з такими принципами, як законності, справедливості, гуманізму та поваги до прав і свобод людини.

Аналіз щорічних доповідей Уповноваженого Верховної ради з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні останніх років, свідчить про численні порушення принципу рівності засуджених перед законом.

Так, як засвідчив моніторинговий візит до Уманської виправної колонії (№ 129), створення належних матеріально-побутових умов та відсутність скарг від засуджених не завжди є підтвердженням відсутності порушень прав в'язнів. Зокрема, за словами опитаних жінок, які відбувають покарання в зазначеній установі, має місце побиття одних засуджених іншими із числа так званого "активу", що відбувається за вказівкою адміністрації [3, с. 207-208], що є свідченням неоднакового правового становища засуджених.

У Черкаській виправній колонії (№ 62) зафіксована негативна практика залучення адміністрацією установи окремих засуджених до здійснення контролю за поведінкою інших осіб, унаслідок чого такі засуджені перебувають у більш привілейованому становищі, аніж інші в'язні.

Схожа ситуація була виявлена і у Старобабанівській виправній колонії (№ 92), де окремі засуджені проживають у набагато гірших умовах у порівнянні з іншими в'язнями, зокрема норма жилої площі в приміщеннях для проживання таких осіб не відповідає встановленим нормам та складає близько 2 квадратних метрів на одну особу [4].

У свою чергу досить важко проконтролювати стан дотримання принципу рівності засуджених перед законом, через специфічні умови закритості типу устав, де вони відбувають покарання. Попри зазначене, на практиці загальнопоширеними є випадки, за яких має місце створення більш сприятливих умов відбування покарання, зокрема надання поліпшених побутових умов та харчування тощо, для так званих «зручних» засуджених адміністрацією установи виконання покарань. У свою чергу, наявність вище окреслених негативних практик не сприяє виправленню і ресоціалізації засуджених.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 28.09.2020).

2. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная практика конца XIX – начала XXI века: учебник для вузов / под ред. А.И. Зубкова, 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2006. 720 с.

3. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина в Україні

за 2017 рік. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/Report-2018-1.pdf> (дата звернення: 28.09.2020).

4. В установах виконання покарань Черкаської області порушуються права засуджених. URL: <http://umdp1.info/news/v-ustanovah-vykonannya-pokaran-cherkaskoyi-oblasti-porushuyutsya-prava-zasudzhenyh/> (дата звернення: 28.09.2020).

Дьоменко С.В.,

к.ю.н., доцент,

професор кафедри кримінального права, процесу та криміналістики,

Класичний приватний університет,

м. Запоріжжя

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДУ ЗГВАЛТУВАННЯ

Діяльність української влади у процесі реалізації кримінально-правової політики, направленої на захист статевої свободи і статевої недоторканості особи, останнім часом характеризується неабиякою активністю, результатом якої, зокрема, стала імплементація законодавцем деяких приписів Стамбульської конвенції. При цьому народні обранці, впроваджуючи череду кардинальних змін у розділ IV кримінального закону, оставили поза своєю увагою існуючу кримінально-правову доктрину та слушні зауваження Головного науково-експертного управління Апарату ВРУ щодо необхідності виправлення недоліків законопроекту № 4952 від 12.07.2016 р.

Поступово, відправившись від такої шокової терапії, науковці і практики починають шукати шляхи застосування цих новел і способів розв'язання породжених реформою колізій. Слід відзначити ґрунтовні праці О.О. Дудорова, В.І. Маркіна, К.В. Юртаєвой, М.І. Хавронюка, які розкривають окремі аспекти проблематики нововведень. Між тим, ще забагато питань потребують нагального вирішення, зокрема, привертають до себе увагу своєю неоднозначністю об'єктивні ознаки складу зґвалтування.

Диспозиція ч.1 ст.152 КК формулює розуміння зґвалтування у якості дій сексуального характеру, які пов'язані із визначеними законом формами проникнення у тіло потерпілого без його згоди з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета. Як бачимо на відміну від раніше діючої норми, сучасний склад зґвалтування не передбачає у якості обов'язкових ознак застосування правопорушником фізичного або психічного насилля чи використання безпорадного стану потерпілого, що власно підвищували ступінь суспільної небезпеки такої поведінки, безпосередньо вказуючи на її

насильницьку сутність. На сьогодні однією із визначальних рис суспільної небезпечності зґвалтування є відсутність добровільної згоди потерпілої особи на статеві зносини, що є об'єктивно-предметною умовою вчинення цього злочину.

За своєю суттю, «добровільна згода», у загально-вживаному сенсі, розуміється у якості позитивної відповіді зробленої однією особою, на підставі самостійного волевиявлення, на висунуту йому пропозицію іншою особою. Спираючись на дану аксіому наведемо декілька міркувань.

По-перше, нормотворець, своїм реформаторством, бажає перекроїти існуючі у суспільстві багатовікові традиції розуміння статевих зносин, як наслідок почуття духовного єднання, любові, як таїнство особистих стосунків між жінкою та чоловіком, як основу сім'ї на прагматичні договірні відносини під завісою гасла на розширення захисту кримінально-правовими засобами статевої свободи та недоторканості. Недарма після оприлюднення змін кримінального закону від 6 грудня 2017 р. на інтернет-ресурсах прокотилася інформаційна хвиля, центром уваги якої були різноманітні форми договорів та актів, регламентуючих статеві зносини.

У цьому контексті, на нашу думку, треба розглядати і причинність застосування законодавцем у диспозиції ст.152 термінів, описуючих види статевих проникнень. Навряд чи можна пояснити це метою необхідності конкретизації злочинного діяння. Свого часу Пленум ВСУ, стоячи на сторожі не тільки закону але й норм моральності, у своїй постанові приписував судам усувати «факти неприпустимої натуралізації опису в обвинувальному висновку та у вирокі обставин вчиненого статевого злочину», при виявленні таких фактів справа поверталася прокурору, а якщо у вирокі була допущена така натуралізація, то він підлягав скасуванню як такий, що постановлений з порушенням закону [1].

По-друге, обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу зґвалтування «без добровільної згоди потерпілої особи» ставить завдання при кваліфікації конкретного правопорушення встановлювати чи був сам факт формулювання злочинцем потерпілому *пропозицій* до вступу у статеві зносини, а також похідні обставини від цього питання (як зрозумів потерпілий таку пропозицію, у якій формі надав відповідь таке інше). У випадках реальної відсутності пропозицій на статеві відносини при їх здійсненні вочевидь слід визнавати і фактичну відсутність згоди на них, а при наявності пропозиції та відсутності чіткої відповіді на неї формується проблематика кваліфікації, бо це може бути оцінено суб'єктом, якому інкримінується зґвалтування, у якості згоди на статеві стосунки.

Відповідно, обов'язковість встановлення в процесі кваліфікації зґвалтування факту висунання пропозицій на статеві зносини правопорушником потерпілій особі та його кримінально-правової оцінки

впливає із сутності ознаки об'єктивної сторони «без добровільної згоди потерпілої особи».

По-третє, конструюючи ст.152 КК законодавець вирішив надати у примітці до цієї норми пояснення «добровільності згоди», хоча це й так є очевидним і зрозумілим, але ще більш заплутав і без цього проблемну диспозицію, додав поняттю нових рис: «Згода вважається добровільною, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи, з урахуванням супутніх обставин». Тим самим трансформував його у категорію оціночних понять, а також поставив в залежність розуміння «добровільності» від якихось другорядних, супроводжуваних основне явище (у даному випадку – вільну волю) факторів. Тобто, мало того, що суддівський розсуд стає необмеженим в процесі оцінки поведінки потерпілої особи, ще й він зобов'язаний орієнтуватися на обставини, які не мають прямого причинно-наслідкового зв'язку з нею.

Наведені питання не охоплюють усіх проблем об'єктивної сторони складу ст.152 КК, але вказують на глибину перебудови, яку зазнав цей нормативний припис і напрям кримінально-правової політики обраний законодавцем на механічне запозичення іноземних правових конструкцій без врахування вітчизняних правових традицій і моральних настанов.

Все зазначене на практиці буде породжувати в процесі кваліфікації злочинних діянь, суттєві помилки, виправити які навряд чи буде можливо, і як наслідок цьому система кримінальної юстиції, і без того працююча на грані своїх можливостей, отримає антигромадську спрямованість поглиблюючи при цьому суспільну кризу.

Список використаних джерел:

1. Про судову практику у справах про зґвалтування та інші статеві злочини. Постанова Пленуму Верховного Суду від 27.03.1992 р. №4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-92#Text>

2. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. поради / О.О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2018. 92 с.

Євтєєва Д.П.

к.ю.н., в.о. заступника директора з наукової роботи, НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України; асистент кафедри кримінального права № 1, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

Лапкін А.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри судоустрою та прокурорської діяльності, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ДО ПИТАННЯ ОБҐРУНТОВАНОСТІ СТРОКІВ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗІ СПЛАТИ АЛІМЕНТІВ ЯК ЧИННИКА, ЩО ВПЛИВАЄ НА СЛУЖБУ В ОРГАНАХ ПРОКУРАТУРИ

У Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. № 1697-VII (далі – Закон «Про прокуратуру») після внесення до нього змін Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» від 03.07.2018 р. № 2475-VIII [1] наявність заборгованості зі сплати аліментів стала чинником, що має правові наслідки для служби у прокуратурі у 5 випадках, зокрема: 1) є підставою для недопущення до участі в доборі кандидатів на посаду прокурора; 2) виключає можливість призначення прокурора на адміністративну посаду; 3) виключає можливість призначення особи на посаду Генерального прокурора; 4) є підставою для звільнення з адміністративної посади прокурора; 5) є підставою для звільнення Генерального прокурора. Таким чином, вказана заборгованість перешкоджає призначенню на посаду прокурора (в т. ч. адміністративної) та є підставою для звільнення з адміністративної посади.

Проте строки заборгованості зі сплати аліментів у вказаних випадках є неоднаковими:

1) згідно з п. 11 ч. 1 ст. 30 вказаного Закону для участі в доборі кандидатів на посаду прокурора особа подає заяву про відсутність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

2) відповідно до ч. 6 ст. 39 Закону, що передбачає порядок призначення прокурора на адміністративну посаду, не може бути призначено прокурора на адміністративну посаду, якщо він має заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

3) за п. 5 ч. 3 ст. 40 на посаду Генерального прокурора може бути призначений громадянин України, який не має заборгованості зі сплати

аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

4) відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 41 підставою для звільнення прокурора з адміністративної посади є наявність заборгованості із сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання;

5) згідно з п. 3 ч. 1 ст. 42 Закону Генеральний прокурор звільняється з адміністративної посади Президентом України за згодою Верховної Ради України у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Таким чином, підставою, яка унеможливає допущення до участі в доборі кандидатів на посаду прокурора, виключає можливість призначення прокурора на адміністративну посаду та призначення особи на посаду Генерального прокурора, є наявність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Водночас підставою для звільнення з адміністративної посади прокурора та Генерального прокурора є наявність заборгованості зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за дванадцять місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

У зв'язку з цим насамперед виникає питання щодо обґрунтованості закріплення в Законі вказаних різних строків заборгованості зі сплати аліментів. Адже фактично Закон ставить до громадян, які бажають працювати в органах прокуратури, а також до тих, які мають намір зайняти в прокуратурі адміністративну посаду, суворіші вимоги (не більше півроку аліментної заборгованості), ніж до осіб, які перебувають на адміністративних посадах в цих органах (не більше року такої заборгованості).

З одного боку, вищезазначені строки у 6 місяців корелюються з положеннями ст. 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, в якій передбачено відповідальність за несплату аліментів на утримання дитини, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання. Однак, з другого боку, у чинній редакції ст. 164 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачено відповідальність за злісне ухилення від сплати встановлених рішенням суду коштів на утримання дітей (аліментів), а також злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей, що

перебувають на їх утриманні. Відповідно до примітки до цієї статті у чинній редакції (після внесення змін Законом України № 1404-VIII від 02.06.2016 р.) під злісним ухиленням від сплати коштів на утримання дітей (аліментів) слід розуміти будь-які діяння боржника, спрямовані на невиконання рішення суду (приховування доходів, зміну місця проживання чи місця роботи без повідомлення державного виконавця, приватного виконавця тощо), які призвели до виникнення заборгованості із сплати таких коштів у розмірі, що сукупно складають суму виплат за *три місяці* відповідних платежів. Відзначимо, що до середини 2016 р. така сума за КК дорівнювала сумі виплат за шість місяців відповідних платежів. Тож на сьогодні законодавець встановив більш жорстку відповідальність за такі дії.

Таким чином, між Законом «Про прокуратуру» та КК України наявна неузгодженість, адже підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є наявність трьохмісячної заборгованості зі сплати аліментів.

З вищезазначеного, а також з аналізу інших положень Закону «Про прокуратуру» випливає, що особа, яка подала документи для проходження добору в органи прокуратури, може бути призначена на посаду прокурора навіть тоді, коли, приміром, вона мала заборгованість зі сплати аліментів у розмірі, що сукупно складає суму виплат за три – п'ять місяців відповідних платежів, внаслідок чого була притягнута до кримінальної відповідальності і засуджена вироком суду без призначення покарання або зі звільненням від покарання (тобто з відсутністю судимості (ч. 3 ст. 88 КК), адже згідно з п. 3 ч. 6 Закону не може бути призначена на посаду прокурора особа, яка має незняту чи непогашену судимість).

Що стосується осіб, які перебувають на посаді прокурора, слід відмітити, що Закон «Про прокуратуру» не передбачає заборгованості зі сплати аліментів як підставу для звільнення прокурора з посади. Такий підхід уявляється непослідовним, адже якщо наявність такої заборгованості перешкоджає призначенню особи на посаду прокурора, то це має тягнути за собою і її звільнення, інакше прокурор, який тривалий час не сплачує аліменти, опиняється у привілейованому становищі порівняно із кандидатами на посаду прокурора. Разом із тим, відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 51 Закону «Про прокуратуру» прокурор звільняється з посади у разі набрання законної сили обвинувальним вироком суду щодо нього. Таким чином, прокурор може бути звільнений внаслідок заборгованості зі сплати аліментів лише в разі набрання щодо нього законної сили обвинувальним вироком суду на підставі ст. 164 КК України.

Згідно зі ст. 477 КПК України кримінальне правопорушення, передбачене частиною першою статті 164 (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей без обтяжуючих обставин), є кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення, тобто може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого. Таке положення ставить

долю прокурора-боржника зі сплати аліментів у залежність від поведінки особи, яка має отримати такі аліменти. За відсутності заяви останньої прокурор може залишатися на службі в органах прокуратури із аліментною заборгованістю строком до 12 місяців.

Ураховуючи тенденції вітчизняного кримінального законодавства щодо посилення відповідальності за більшість злочинів проти дітей, у тому числі й за ухилення від сплати аліментів [2], вважаємо за необхідне узгодити строки заборгованості зі сплати аліментів як чинника, що впливає на службу в органах прокуратури, передбачені у Законі «Про прокуратуру» із положеннями КК України. Оскільки вищезазначені норми у Законі «Про прокуратуру», що закріплюють строк заборгованості зі сплати аліментів як перешкоду для майбутньої або подальшої роботи на посадах прокурора, Генерального прокурора, а також на адміністративній посаді, покликані в тому числі й забезпечити інтереси дітей, пропонуємо у п. 11 ч. 1 ст. 30, ч. 6 ст. 39, п. 5 ч. 3 ст. 40, п. 4 ч. 1 ст. 41, п. 3 ч. 1 ст. 42 Закону закріпити як юридичний факт, з яким пов'язується виникнення, зміна або припинення правових відносин, заборгованість зі сплати аліментів на утримання дитини, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за *три* місяці з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання.

Список використаних джерел

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (у редакції станом на 21.09.2020 р.).
2. Євтєєва Д. П. Кримінально-правова охорона дитинства в Україні: тенденції законодавчого реформування та напрями подальших змін. *Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка*. 2018. № 1 (81). С. 95-103.

Задорожний Б.Ю.

*Рада адвокатів Київської області,
секретар Комітету захисту професійних прав адвокатів
та реалізації гарантій адвокатської діяльності
м. Київ*

СУТНІСТЬ ОBOB'ЯЗКУ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Німецький філософ Іммануїл Кант у своїй праці «Критика практичного розуму» («Kritik der praktischen Vernunft», 1788) риторично констатував: «Обов'язок! Ти піднесене, велике слово, хоча в тебе немає нічого приємного, що б тішило людей, ти вимагаєш підпорядкування...; ти лише встановлюєш закон, який мимоволі проникає в душу» [1, с. 413].

Конституційне унормування обов'язків держави доводить, що держава в імперативному порядку зобов'язана здійснювати свою діяльність відповідно до затверджених «загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля» (ст. 85 Конституції України) і в рамках національних інтересів.

Отже, держава зобов'язана формувати концептуальну стратегію розвитку суспільства і здійснювати свою діяльність у контексті цієї стратегії, реалізація якої передусім здійснюється з урахуванням потреб та інтересів суспільства і держави.

У сфері економічних відносин держава зобов'язана забезпечувати реалізацію такої функціональної діяльності, як регулятивно-організаційна, прогностично-програмна та інші.

Розглянемо сутність обов'язку держави в аспекті здійснення нею регулятивно-організаційної діяльності в сфері економічних відносин. Термін «регулювати» означає «впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі; домагатись нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей; зменшуючи або збільшуючи швидкість, величину і т. ін., досягати потрібної сили, належного ступеня вияву чого-небудь» [2, с. 480]. Отже, цей термін розкривається через семантичну сутність низки складових.

Державне регулювання у сфері економіки є багатоаспектним і здійснюється:

а) по-перше, засобом правових (встановлення, санкціонування, зміни, скасування нормативно-правових актів, що зумовлюють створення оптимальних умов для розвитку виробництва, торгівлі, видобувної галузі, транспортного сполучення та ін.) форм. Наприклад, Закон встановлює державну монополію «на залізничний транспорт, національні поштові мережі та мережі телекомунікації, використання ядерної енергії, виробництво

радіоактивних продуктів, зброї, вибухових і біологічно сильнодіючих речовин (ч. 4 ст. 18 Конституції Болгарії від 13 липня 1991 р.). «Організація державного управління регулюється законом» (ст. 114 Конституції Республіки Хорватія від 22 грудня 1990 р.). Отже, сучасні держави засобом нормативного регулювання активно втручаються в сферу економіки;

б) по-друге, держава зобов'язана забезпечити виробництво суспільних благ, їх реалізацію, що передбачає доведення відповідних благ до споживача;

в) по-третє, держава зобов'язана організовувати та здійснювати закупівлю економічних благ (товари, послуги), необхідних для щоденного забезпечення потреб держави і територіальних громад [3, с. 214]. Наразі Україна замість «паперових» державних закупівель запровадила формат «Прозорро», тобто систему електронних державних закупівель [4], завдяки чому вдалося зменшити рівень корупції у цій сфері господарської діяльності держави [5, с. 82];

г) по-четверте, держава зобов'язана справляти податки, зокрема й для трансфертних виплат (субсидія, соціальне страхування, субвенції та ін.);

г) по-п'яте, держава зобов'язана забезпечити конкурентоспроможне середовище для всіх господарюючих суб'єктів;

д) по-шосте, держава зобов'язана урегульовувати різного роду «економічні» проблеми, що пов'язані з ризиками перевиробництва, корупцією, погіршенням інвестиційного клімату в державі та ін.

Економісти пояснюють необхідність втручання держави в сферу економіки, так званими «відмовами ринку», під якими розуміють «небажання або неспроможність ринку задовольнити потреби суспільства чи окремих груп індивідів ринковою економічною системою» [6, с. 511]. Отже, необхідність втручання держави в сферу економіки є вимушеним кроком, оскільки держава відповідає за виробництво суспільних благ і забезпечення ними суспільства.

Обов'язок держави здійснювати вплив на економіку є очевидним, проте він має бути домірним, тобто мати правильне пропорційне співвідношення, оскільки «економічні відносини» своєю чергою тісно пов'язані із законами природи, які не підвладні волі держави. Вплив держави на сферу економіки здебільшого має адміністративний вияв, що полягає в обмеженні економічної свободи суб'єктів господарювання (як-от, заборона здійснювати певні види економічної діяльності (виробництво наркотиків, ядерного палива та ін.); надання дозволів на ліцензійні види діяльності; застосування стимулів, заохочень чи покарань; цільове фінансування секторів господарювання (підприємництво, домогосподарювання); державне замовлення, вирішення питань імпорту (встановлення/скасування мита, пільг).

Отже, сутність обов'язку держави в аспекті здійснення нею регулятивно-організаційної діяльності в сфері економічних відносин полягає в імперативній необхідності організації виробництва на основі визнання і

захисту різних форм власності, підприємницької діяльності шляхом належного законодавчого регулювання окреслених питань, укладення різного роду договорів, в тому числі й міжнародних, а також у створенні сприятливих умов для ефективного функціонування національної ринкової економіки, а також у вирішенні соціально-економічних проблем, організації і забезпеченні безперервного виробництва якісних суспільних благ і задоволенні ними суспільства.

Держава зобов'язана здійснювати комплекс заходів у контексті реалізації нею прогностично-програмної діяльності в сфері економічних відносин. Ними є: запобігання інфляційним процесам шляхом подолання бюджетних дефіцитів, недопущення зростання грошової маси, збільшення державних золотовалютних запасів, прогнозування державних закупівель, коригування облікової процентної ставки та ін. Конституція Кіпру від 16 серпня 1960 р. зобов'язує державу здійснювати прогноз фінансових активів і пасивів, способи вкладення державних активів, перспективну активність виконання державних фінансових зобов'язань (ч. 3 ст. 167). Таким чином, вбачається, що сутність обов'язку держави в аспекті здійснення нею прогностично-програмної діяльності в сфері економічних відносин об'єктивується шляхом визначення, передбачення характеру та окреслення особливостей розвитку економічних явищ і процесів і вбачається в прогнозуванні і програмному спрямуванні економічного розвитку держави відповідно до національних інтересів, потреб і вимог суспільства.

Соціальна цінність конституційних обов'язків Української та європейських держав в сфері економічних відносин вбачається в тому, що їх конституційне закріплення покликане змусити державу «працювати» в національних економічних інтересах суспільства, створювати належні умови праці, робочі місця, сприяти вільній і добросовісній конкуренції в економічній сфері, матеріальному забезпеченню членів суспільства, системно забезпечувати повну та безперешкодну реалізацію ними своїх підприємницьких навиків, розвивати конкурентноспроможну економіку.

Отже, держава зобов'язана погодитися, що її втручання в економіку має бути домірним, виваженим і дозованим, оскільки у цій сфері суспільних відносин «працюють» свої «економічні закони», системне нехтування якими призведе до економічної кризи і як наслідок – політичного ослаблення держави, тому сутність обов'язку держави у сфері економічних відносин полягає у створенні сприятливого правового регулювання для конкурентного розвитку економіки і розумному наступному обмеженні її впливу на ці відносини.

Список використаних джерел:

1. Кант И. Критика практического разума / И. Кант. В 6 т. М.: Мысль, 1965. Т.4. Ч. 1 544 с.

2. [Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка. Т. 7.](#)

3. Задорожний Б. Ю. К вопросу о действенности антикоррупционного законодательства в Украине: проблемы законодательства и практики // Актуальные проблемы гражданского права. 2018. № 1 (11). Минск: Международный унив-т «МИТСО», 2018. С. 213 – 220.

4. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року № 922 – VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 9. Ст. 89.

5. Задорожний Б. Ю. Державні закупівлі: до питання про конституційний обов'язок держави захищати конкуренцію у підприємницькій діяльності // Сучасне право України: здобутки та перспективи [збірник матеріалів міжвузівської студентської науково-теоретичної конференції, Київський університет туризму, економіки і права, м. Київ, 02 жовтня 2018 р. С. 79 – 82.

6. Економічна теорія: Політекономія / За ред. В. Д. Базилевича. К.: Знання: Прес, 2008. 719 с.

Задорожний Ю. А.

*Національний транспортний університет,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права,
кандидат юридичних наук, доцент
м. Київ*

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Наразі спливає майже три роки як законодавець визначив, що рішення Конституційного Суду України про відповідність Конституції України законів України, інших правових актів в цілому чи в окремих їх частині, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, є підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами у чотирьох юрисдикціях. Спробуємо проаналізувати окремі проблемні аспекти практичної реалізації такої законодавчої новели.

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII (далі – Закон № 2147-VIII) вніс зміни та доповнення до процесуальних кодексів України в аспекті «перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами». Однією з таких виключних обставин є «встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи».

Згідно положення пункту 1 частини 5 статті 361 КАС України: підставою для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є: «встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане». Водночас Законом № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року також було внесено відповідні зміни та доповнення й до інших процесуальних кодексів України – ЦПК України, ГПК України, КПК України.

Нагадаємо, що Конституційний Суд України функціонує для забезпечення верховенства Конституції України. Відповідно до положень Основного Закону України цей Суд вирішує питання про відповідність Конституції України: законів України та у передбачених Конституцією випадках інших актів (частина 1 статті 147). Такими актами є: закони та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради АРК (пункт 1 частини 1 статті 150 Конституції України) тощо.

Конституційний Суд України ухвалює рішення і надає висновок іменем України. Конституція України містить й інші імперативні вимоги: рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені (стаття 151⁻²); закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (частина 2 статті 152).

Конституційний Суд України висловив юридичну позицію: «Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду України є вимогою Конституції України, яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів» (*пункти 3, 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000*) [1].

Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року визначив порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України: «Конституційний Суд України у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов'язати відповідні державні органи забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку; може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку» (частини 1, 2 статті 97).

Конституційний Суд України висловив юридичну позицію: «Незалежно від того, наявні чи відсутні в рішеннях, висновках Конституційного Суду України приписи щодо порядку їх виконання, відповідні закони, інші правові акти або їх окремі положення, визнані за цими рішеннями неконституційними, не підлягають застосуванню як такі, що втратили чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх

неконституційність» (абзац шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення КСУ від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000 [1].).

Водночас Закон України «Про Конституційний Суд України» містить бланкетну норму «про відповідальність згідно з законом» за невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України (стаття 98).

Таким чином, обов'язковість та остаточність рішень Конституційного Суду України в імперативному порядку ставить суб'єктів правовідносин, в т.ч. й такі органи державної влади як суди системи судоустрою України, перед фактом їх виконання.

Проаналізуємо окремі проблеми практичної реалізації наведених вище процесуальних норм права на конкретному прикладі.

18 грудня 2019 року громадянин **А** звернувся до Верховного Суду з клопотанням щодо відновлення його порушених прав на перерахунок розміру пенсії за вислугу років як працівнику прокуратури у розмірі 80% від місячного заробітку, починаючи з 1.03.2016 р. без обмеження граничного розміру пенсії.

Приводом клопотання громадянина **А** до суду від 18 грудня 2019 року стало рішення Конституційного Суду України від 13.12.2019 року № 7-р(II)/2019 [2].

Зміст рішення КСУ від 13.12.2019 року № 7-р(II)/2019: суб'єкти права на конституційну скаргу звернулися до Суду з клопотаннями розглянути питання

щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини 20 статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р.

№ 1697-VII, яким передбачено, що «умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України». На думку авторів клопотань, таке положення Закону «звужує зміст та обсяг прав працівників прокуратури шляхом скасування підстав для перерахунку призначеної пенсії та наділяє Кабінет Міністрів України законодавчими повноваженнями, що призводить до порушення норм Конституції України».

13 грудня 2019 р. Конституційний Суд України, дослідивши матеріали справи, ухвалив Рішення № 7-р(II)/2019, яким визнав такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), частина 20 статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р., якою передбачено, що умови та порядок перерахунку призначених пенсій працівникам прокуратури визначаються Кабінетом Міністрів України [2].

Конституційний Суд України у резолютивній частині Рішення від 13 грудня 2019 року № 7-р(II)/2019 встановив порядок його виконання: «частина двадцята статті 86 Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня

2014 р. не підлягає застосуванню з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення»; «частина двадцята статті 86 Закону України «Про прокуратуру» підлягає застосуванню в первинній редакції: «Призначені працівникам прокуратури пенсії перераховуються у зв'язку з підвищенням заробітної плати прокурорським працівникам на рівні умов та складових заробітної плати відповідних категорій працівників, які проходять службу в органах і установах прокуратури на момент виникнення права на перерахунок. Перерахунок призначених пенсій проводиться з першого числа місяця, наступного за місяцем, в якому настали обставини, що тягнуть за собою зміну розміру пенсії. Якщо при цьому пенсіонер набув право на підвищення пенсії, різницю в пенсії за минулий час може бути виплачено йому не більш як за 12 місяців. Пенсія працюючим пенсіонерам перераховується також у зв'язку з призначенням на вищу посаду, збільшенням вислуги років, присвоєнням почесного звання або наукового ступеня та збільшенням розміру складових його заробітної плати в порядку, передбаченому частинами другою, третьою та четвертою цієї статті, при звільненні з роботи або за кожні два відпрацьовані роки» [2].

Таким чином, постало питання: чи підлягає задоволенню позов громадянина А щодо перерахунку розміру пенсії за вислугу років як працівнику прокуратури?

Правова система України не дає однозначної відповіді на поставлене питання, доктрина права з цього питання лише формується.

Суддя Конституційного Суду України В. Городовенко висловив Окрему думку з приводу даного Рішення, де фактично вказав на «слабкі» його сторони: «Однак для чіткості розуміння законодавцем його розсуду щодо подальшого регулювання питань перерахунку призначеної пенсії працівникам прокуратури, означений порядок виконання рішення слід було повною мірою відтворити у його резолютивній частині». Отже, порядок реалізації приписів Рішення Конституційного Суду України і для самих суддів є неоднозначним та дискусійним. Інакше ці питання знайшли б відображення у мотивувальній частині даного Рішення Суду. Це, по-перше. По-друге, суддя вказав, що «до врегулювання Верховною Радою України вказаного питання на законодавчому рівні застосуванню підлягає частина 20 статті 86 Закону у первинній редакції» [2]. Отже, наведене свідчить, що законодавцем і до нині не вирішено питання перерахунку призначеної пенсії працівникам прокуратури. І навіть визнання Конституційним Судом України частини 20 статті 86 Закону України «Про прокуратуру» не вирішує проблему перерахунку пенсій працівникам прокуратури, оскільки законодавець (*обачно чи необачно*) недоврегулював ці питання у профільному Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України від 14. 12. 2000 р. № 15-рп Режим ел. доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-00#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України від 13. 12. 2019 р. № 7-р(II)2019 Режим ел. доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va07p710-19#Text/>

Зєрєва К.С., адвокат

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

Невід'ємною складовою успішного функціонування будь-якої держави є економіка, висхідним локомотивним фактором якої є налагодження та розвиток не лише внутрішньо-торговельних, а й зовнішньоекономічних торговельних відносин. Держава має двоякий правовий статус: вона є суб'єктом публічно-правових і водночас приватноправових відносин, належне функціонування якої щоденно потребує величезної кількості послуг, товарів, витрат тощо.

Жодна держава у світі не може забезпечити себе навіть мінімальним різноспектровим обсягом товарів та послуг, яких потребує щодня. Це спонукає її до предметного діалогу з іншими державами, логічним результатом якого є укладення різного роду торговельних договорів. Задля належного регулювання міжнародних економічних відносин та з метою усунення труднощів при обігу товарів, робіт, послуг держави погоджують умови взаємної співпраці.

Тривалий час відносини України у сфері міжнародної торгівлі регулювалися переважно двосторонніми торговими угодами. Так, наприкінці 1993 року до Секретаріату Генеральної угоди тарифів і торгівлі (надалі – «ГАТТ») було подано офіційну заявку уряду України про намір долучитись до Світової організації торгівлі (надалі – «СОТ»), чому передували півтора роки переговорів. Це стало відправною точкою зобов'язання нашої держави привести національне законодавство у відповідність до норм Європейського Союзу (надалі – «ЄС»). Визначено ряд ключових сфер: технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи, митні процедури, фінансові, телекомунікаційні, поштові і курські послуги, транспортні послуги (автомобільні, залізничні, внутрішні водні, міжнародні морські, авіаційні), державні закупівлі, енергетика (ринок природного газу, ринок електроенергії).[1]

У 2008 році Україна стала членом Світової організації торгівлі, країни-учасниці (на сьогодні їх 160 і 4 митні території[2]) якої об'єдналися для підвищення рівня життя, забезпечення зайнятості, розширення виробництва з урахуванням оптимального використання світових ресурсів [3]. Вказана подія дала можливість відстоювати інтереси національних виробників за

допомогою СОТ. Саме завдяки зазначеній організації та Генеральній угоді з тарифів і торгівлі кожен мешканець нашої держави може собі дозволити користуватися надбаннями та продуктами виробництва інших країн.

В Україні, порівняно з іншими державами, дуже малі квоти на торгівлю в країнах ЄС різного роду товарами. Наприклад, українські виробники м'яса фактично за січень-лютий виконують річну квоту на продаж свого товару в ЄС, натомість торговельні квоти країн ЄС в Україні в рази більші від вітчизняних, що створює серйозну диспропорцію в розвитку торговельно-економічних відносин.

ГАТТ базується на довгостроковій стратегії, ціллю якої є: сприяння відносинам у сфері торгівлі та економічної діяльності, підвищення рівня життя, забезпечення повної зайнятості та значного і постійного зростання реального доходу й ефективного попиту, повне використання світових ресурсів та розширення виробництва й обміну товарів. [4] Саме цей документ декларує режим найбільшого сприяння щодо мит та митних зборів будь-якого роду, накладених на імпорт чи експорт.

І це був не останній крок нашої держави на шляху глобалізації. Так, і досі країна постійно бореться між автаркією та прагненням до виходу на міжнародні ринки. У 2014 році Україна ратифікувала Угоду про асоціацію, що призвело до зняття ряду торговельних обмежень на ринку ЄС для українських експортерів і стало наступним етапом переговорів України з Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі.[5] Суттю домовленостей у рамках Угоди про асоціацію є одностороннє регуляторне наближення в обмін на економічну інтеграцію. Україна зобов'язується перейняти та практично впровадити *acquis* (що означає «доробок спільноти» – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ)[6,7] – законодавчі норми, правила та технічні стандарти ЄС – в обмін на зобов'язання ЄС інтегрувати Україну до внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Станом на кінець грудня 2019 року Україна вже мала би виконати зобов'язання у п'яти секторах із чотирнадцяти. Виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС відповідно до результатів урядового звіту, що презентували у лютому 2020, становить 42%. Слід зазначити, що на нашому ринку почали активно працювати іноземні компанії у сфері державних закупівель, а українські компанії почали вигравати тендери у ЄС, у 2019 році Україна і ЄС почали діалог про можливість укладення угоди про взаємне визнання електронних довірчих послуг. Кінцевим терміном виконання зазначеної угоди є кінець 2025 року. Проте, зважаючи на еволюційний розвиток законодавства ЄС, питання оновлення додатків Угоди є очевидним та закономірним. На сьогодні ведеться ряд двосторонніх перемовин. [1]

У той час як світове співтовариство охопила пандемія, не можна не сказати про її значний негативний вплив на міжнародну торгівлю. Багато країн було або досі є «зачиненими» з метою стримування спалаху хвороби, на виробництвах не вистачає деталей, у світі спостерігались синхронні спад попиту і пропозиції на ряд товарів. Реагуючи на пандемію, багато країн, з однієї сторони коригували в бік зменшення ввізні мита на ряд товарів, а з іншої — обмежували або забороняли експорт «критично важливих» товарів. У такій ситуації швидкість відновлення економік залежить саме від швидкості адаптації урядів країн, налагодженості роботи всередині держави, ефективного застосування механізмів регулювання економіки та готовності виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання, критичним також стає прозорість та швидкість обміну актуальними даними.

22 квітня 2020 року члени СОТ, у тому числі Україна, поширили Спільну заяву стосовно забезпечення відкритої та передбачуваної торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією в рамках пандемії COVID-19. У документі зазначено важливість недопущення обмежень експорту сільськогосподарської продукції, що можуть порушувати глобальні ланцюги постачання та впливати на продовольчу безпеку інших країн. Підкреслюється необхідність дотримання членами СОТ принципів прозорості, пропорційності та передбачуваності у разі запровадження торговельних заходів у відповідь на поширення коронавірусу. Також у заяві наголошується на забезпеченні доступу до актуальної інформації щодо рівня виробництва, споживання, запасів, цін на продукти, зокрема, за допомогою наявних міжнародних механізмів моніторингу ринків. [8]

14 травня 2020 року низка членів СОТ, серед яких Україна, поширили заяву щодо важливості підтримки мікро-, малих та середніх підприємств (надалі – «ММСП») під час пандемії COVID-19. У вказаному документі члени визнали необхідність глобальної координації зусиль зі стабілізації економіки та допомоги ММСП, які постраждали внаслідок пандемії, домовилися співпрацювати з метою збереження відкритості ринків, забезпечувати передбачуваність середовища міжнародної торгівлі, обмінюватися найкращими практиками стосовно допомоги ММСП у подоланні наслідків цієї кризи. [8]

Таким чином, ураховуючи наведене вище, зазначимо, що міжнародна торговельно-економічна ситуація в умовах розвитку масштабної пандемії вимагає переформатування співпраці зарубіжних держав для спільного ефективного подолання торговельної кризи, що безперечно створить для них низку нових зобов'язань, виконання яких гарантується міжнародно-правовими санкціями.

Список використаних джерел:

1. Шульга Д., Бетлій О., Бутін А., Коссе І., Кравчук В., Луценко Д., Ночвай В., Олексюк Л., Приходько О., DiXi Group ІНТЕГРАЦІЯ У РАМКАХ

АСОЦІАЦІЇ: ДИНАМІКА ВИКОНАННЯ УГОДИ МІЖ УКРАЇНОЮ І ЄС // Аналітичний звіт. Київ. Грудень 2019. 74 с.

2. Світова організація торгівлі [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.wto.org/> /

3. УГОДА про заснування Світової організації торгівлі [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342#n122 / .

4. ГЕНЕРАЛЬНА УГОДА З ТАРИФІВ І ТОРГІВЛІ (ГАТТ 1947) [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264#Text /

5. УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text .

6. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 року № 1629-IV. Дата оновлення 04.11.2018. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> .

7. Деякі питання адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 жовт. 2004 р. № 1365 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/338-2011-%D0%BF> .

8. Урядовий портал [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/>.

Канцір В.С.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)*

Беньо М.І.

*магістрантка
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)*

КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ДОКАЗОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ (ПІСЛЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 Р.)

Якщо тезисно та фрагментарно звернутися до історії питання, варто пригадати судову реформу 1864 року, яка була однією з найпослідовніших та повноцінних реформ у цей період часу. 20 листопада 1864 року прийнятий «Статут кримінального судочинства». Цей нормативний акт не містив окремої глави, що була б присвячена нормативному врегулюванню поняття доказів і

вимог до них. Проте, «Статут кримінального судочинства», містив норми, пов'язані із вимогою «вирішувати справи по точному розуму існуючих законів» (ст. 12), передбачав порядок проведення слідчих дій, збирання та зберігання речових доказів (статті 371-376), порушення якого визнавалося приводом до скасування остаточних вироків (пп. 1, 2 ст. 912); закріплював вимоги, згідно з якими протокол огляду визнавався таким, що немає «законної достовірності» (ст. 688); встановлював недопустимість допиту окремих осіб як свідків (статті 704-709); можливість отримання доказів віку неповнолітнього із чітко встановлених джерел (ст. 413) тощо[1, с. 118].

У 1922 р. був прийнятий КПК УРСР, який встановлював, що «суд не обмежений жодними формальними доказами, однак лише від нього залежить, чи допустити за обставинами справи ті чи інші докази» (ст. 61). Щоправда, його розробники намагалися закріпити важливі положення, спрямовані на забезпечення законності збирання доказів. Зокрема, містилася заборона допитувати як свідків захисника обвинуваченого; осіб, які в силу своїх фізичних та психічних вад не здатні правильно сприймати обставини, що мають значення для справи та давати стосовно них показання (ст. 65); встановлювалися випадки обов'язкового призначення експертизи, тощо. Проте, до згаданого КПК УРСР, не були включені норми щодо імунітету свідка, відповідно до якого він мав право не свідчити проти себе чи близьких родичів, норми, спрямовані на забезпечення змагальності судового розгляду, та інші позитивні для того часу положення, що вже, так чи інакше, регламентувалися Статутом кримінального судочинства 1864 р.

Більше того, КПК УРСР 1927 р., розширив права слідчих і прокурорів під час процесу доказування, навпаки, захисник мав право брати участь у доказуванні (та й у процесі, загалом), винятково зі стадії судового слідства. Окрім того, визнавалося за можливе допитати захисника як свідка, якщо тому було щось відомо про злочин проти держави. Враховуючи, що КПК УРСР 1927 р., декларував демократичні засади, він включав і такі положення, які не можна назвати демократичними. Так, наприклад, органам слідства, прокуратури, судам заборонялося відмовляти в прийнятті до свого провадження кримінальні справи або закривати їх на тій підставі, що в Кримінальному кодексі УРСР не передбачалося покарання за таке діяння[2, с. 259].

Нового поштовху до активного розвитку доказового права, надала зміна кримінально-процесуальної політики в державі, уявлень про гарантії прав особи, яка потрапляє у сферу судочинства, прийняття Основ кримінального судочинства СРСР та радянських республік 25 грудня 1958 р., процесуальних кодексів радянських республік, у тому числі КПК України 1960 року. В Основах вперше було закріплено визначення поняття доказів (ч.1 ст. 16), вказані їх джерела (ч.2 ст. 16), до яких належали показання свідків, показання потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновок

експерта, речові докази, протоколи слідчих та судових дій та інші документи; закріплювався перелік обставин, що підлягають доказуванню (предмет доказування), а також найбільш важливі положення оцінки доказів (ст. 17). У КПК 1960 р. містилось лише посилання на допустимість доказів без чіткого закріплення їх джерел (ст. 65).

У чинному КПК удосконалено майже всі процесуальні інститути та приділено значну увагу доказам і доказуванню, лише за його допомогою стає можливим досягнення завдань кримінального судочинства. Будучи серцевиною процесуальної діяльності, доказування забезпечує об'єктивність, своєчасність, повноту кримінального провадження та справедливість і невідворотність покарання. Визначено допустимість доказів як властивість, закріплено обставини, що на неї впливають, дано розгорнуту характеристику процедури визнання доказів недопустимими та чітко перераховано джерела доказів[3].

Список використаних джерел:

1. Доказування у кримінальному провадженні. Навчальний посібник. За заг. ред. проф. В.С.Канціра. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 236 с.

2. Сорока С.О., Римарчук Г.С., Кримінальний процес України: історія і сучасність. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. № 3. С. 556-561.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012. URL: <http://www.rada.gov.ua>.

Кожевніков В.О.

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ*

ДО ПИТАННЯ ПОГОДЖЕННЯ РІШЕНЬ ПРО СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ТА КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ З АНТИМОНОПОЛЬНИМ КОМІТЕТОМ УКРАЇНИ

Діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування повинна здійснюватися з урахуванням норм законодавства про захист економічної конкуренції. Зокрема, актуальною проблемою на сьогодні є дотримання конкурентних підходів під час створення державних та комунальних підприємств.

Підходи щодо оцінки впливу рішень про створення державних та комунальних підприємств на конкуренцію викладено в Методичних рекомендаціях щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів

актів на конкуренцію, затверджених наказом Голови Антимонопольного комітету України від 14.11.2017 № 117 (зі змінами) (далі – Методичні рекомендації) [1].

Як зазначається в пункті 1 розділу 5 Методичних рекомендаціях, відповідно до частини четвертої статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», органи влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані погоджувати з органами Антимонопольного комітету (далі – Комітет) проекти рішень щодо створення суб'єктів господарювання, інших рішень, що встановлюють чи змінюють правила їх поведінки на ринку [2].

Разом з цим, вищенаведені Методичні рекомендації відповідно до пункту 2 Розділу 1 документу мають інформаційний, рекомендаційний характер, не є нормативно-правовим актом.

Основоположним нормативно-правовим актом, що регламентує порядок погодження з органами Комітету рішень, що впливають чи можуть вплинути на економічну конкуренцію є Положення про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання, затверджене розпорядженням Комітету № 4-р від 01. 04. 1993 року (далі - Положення) [3].

Вичерпний перелік рішень, що підлягають погодженню з органами Комітету наведено в пункті 2 Положення, до якого належать, зокрема, інші рішення, які можуть призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції на відповідних ринках.

При цьому як впливає із змісту даної норми Положення, саме по собі створення державних / комунальних підприємств не зобов'язує відповідний орган державної влади чи місцевого самоврядування погоджувати таке рішення, якщо воно, на його думку, не може призвести до недопущення, усунення, обмеження чи спотворення конкуренції.

Такий підхід є хибним адже не відповідає змісту частини четвертої статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» в якій рішення про створення державних / комунальних підприємств визнано законодавцем одним з прикладів рішень, що підлягають погодженню з органами Комітету незалежно від наслідків прийняття такого рішення.

Такий підхід законодавця обумовлюється, зокрема, складністю самостійної оцінки впливу на конкуренцію рішення про створення відповідного комунального чи державного підприємства.

Норма статті 20 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» в редакції від 26. 11. 1993 року прямо зазначала, що « центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, органи місцевого та регіонального самоврядування зобов'язані одержувати згоду Комітету у

визначеному ним порядку на створення, реорганізацію (злиття, приєднання), ліквідацію господарюючих суб'єктів та господарських товариств».

При цьому, як зазначалося вище, така ж вимога фактично зберігається в чинній редакції закону та знайшла своє підтвердження в Методичних рекомендаціях щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів актів на конкуренцію, виданих Антимонопольним комітетом України.

З метою забезпечення правової визначеності в даному питанні та приведення Положення про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання у відповідність до Закону України «Про Антимонопольний комітет України» вважаємо за доцільне доповнити пункт 2 Положення абзацом такого змісту: (погодженню підлягають рішення з питань) *«щодо створення суб'єктів господарювання; інші рішення, що встановлюють чи змінюють правила їх поведінки на ринку»*.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів актів на конкуренцію, затверджені наказом Голови Антимонопольного комітету України від 14.11.2017 № 117. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0117226-17#Text>

2. Зміни до Методичних рекомендацій щодо оцінки впливу нормативно-правових актів та проектів актів на конкуренцію, затверджені наказом Голови Антимонопольного комітету України від 12.09.2019 № 83-ОД [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=152625&schema=main>

3. Положення про порядок погодження з органами Антимонопольного комітету України рішень органів державної влади, органів адміністративно-господарського управління та контролю, органів місцевого самоврядування щодо демонополізації економіки, розвитку конкуренції та антимонопольного регулювання, затверджене розпорядженням Комітету №4-р від 01. 04. 1993 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0078-94#Text>

Колб І.О.

*начальник відділу нагляду за додержанням законів
при виконанні судових рішень у кримінальних
провадженнях та інших заходів примусового
характеру прокуратури Київської області
доктор юридичних наук*

Попельнюк Т.В.

*аспірант кафедри кримінального права та процесу
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
м. Луцьк*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «БЕЗПЕКА» ТА «НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ»: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ У СЕНСІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

Як показали результати вивчення наукової літератури, досить активно розробкою проблем, пов'язаних із співвідношенням понять «безпека» та «національна безпека України», займаються такі учені, як: О. М. Бандурка, О. Ф. Бантишев, К. О. Біла, В. Т. Білоус, Ю. П. Битяк, О. С. Бодрук, В. П. Горбулін, О. А. Делінський, О. М. Джужа, В.В.Голіна, Б. М. Головкін, В. С. Карташов, С. В. Ківалов, О. Г. Колб, О. В. Копан, І.М.Копотун, В. Я. Колпаков, М. В. Левицька, В. А. Ліпкан, В. П. Петков, М.М.Пендюра, Г. П. Ситник, В. Ф. Сіренко, О. Л. Хилько, З. Д. Чуйко, Ю.С.Шемшученко та ін.

Поряд з цим, у сучасних суспільно-політичних та військових умовах, що склались в Україні, питання більш ефективного та продуктивного забезпечення національної безпеки набувають підвищеної уваги та потребують вирішення на доктринальному рівні, що й стало вирішальним при виборі предмета даної наукової розробки. При цьому, її метою є розробка за результатами аналізу системоутворюючих ознак, що складають зміст поняття «національна безпека України», теоретичного обґрунтування пропозицій, спрямованих на удосконалення даного поняття з урахуванням реальних та потенційних загроз, а головним завданням – формулювання на цій підставі авторського поняття з означеної проблематики дослідження.

Якщо застосувати вказані наукові погляди на зміст терміну «безпека» та співставити його системоутворюючі ознаки з тим поняттям, що визначено в Законі України «Про національну безпеку України», то можна в останньому побачити декілька суттєвих сутнісних елементів національної безпеки, а саме:

1. Вітчизняний законодавець жодним словом у понятті «національна безпека України» не обмовився про гарантії її забезпечення на нормативно-правовому, організаційно-управлінському та інших практичних рівнях діяльності особи, суспільства і держави, що важливо з огляду визначення її ефективності та захищеності національних інтересів України.

Під гарантією в науці розуміють поруку в чомусь; забезпечення чогонебудь [1, с. 116], а під правовою (юридичною) гарантією – обумовлену особливостями економічного і суспільного ладу систему умов і засобів, яка закріплена в діючому законодавстві і безпосередньо спрямована на забезпечення законності, безперешкодне здійснення, захист прав і свобод [2, с. 555].

Виходячи з цього, необхідним системоутворюючим елементом змісту поняття «національна безпека України», має стати такий із них, як «гарантія захищеності національних інтересів».

2. Виходячи із змісту положень ст. 3 Конституції України про те, що права і свободи людини та їх гарантії визначають спрямованість держави, важливо, щоб у зазначеному понятті національної безпеки було закріплено й такий його системоутворюючий елемент, як «гарантована захищеність національних інтересів» на конституційному, законодавчому, організаційному, матеріально-фінансовому та інших рівнях.

3. Враховуючи виведені у науці класифікаційні критерії поділу національної безпеки на види і групи, необхідно було б у досліджуваному терміні використати словосполучення «та закріплених у законі інших національних інтересів», що логічно витікає також із змісту п. 17 ст. 92 Конституції України, відповідно до якого виключно законами визначаються основи національної безпеки.

4. Як це витікає з положень ст. 9 Основного закону України та ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори» [3], останні, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Таким чином, поняття «національна безпека України» має містити у собі відповідну ремарку з цього приводу.

Отже, якщо за основу взяти законодавче визначення та наукові підходи з питань змісту терміну «національна безпека України», а також зауваження, що викладені у даній науковій статті, то зазначений термін у законі має бути відображений у наступній редакції:

«Національна безпека України – це гарантована Конституцією України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та іншими законами, а також діяльністю особи, суспільства і держави захищеність національних інтересів України, що визначені на законодавчому рівні, від реальних та потенційних загроз, з урахуванням можливостей держави у конкретних соціально-економічних та політичних умовах її життєдіяльності».

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.

2. Кельман М. С., Котуха О. С., Коваль І. М. Загальна теорія держави і права: підручник / за заг. ред. д.ю.н., проф. М. С. Кельмана. Тернопіль: ТОВ «Тернограф», 2018. 804 с.

3. Про міжнародні договори: Закон України від 29 червня 2004 року. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>

Колб О. Г.

*професор кафедри політології, управління та державної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

доктор юридичних наук, професор

Дучимінська Л.М.

начальник управління контролюю-перевірочної роботи

головного управління Пенсійного

фонду України у Волинській області

м. Луцьк

СУЧАСНА ПРАВОВА ПОЛІТИКА У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Більш як шестирічна війна на Сході України та агресивні у зв'язку з цим дії Російської Федерації, а також анексія (від лат. *annexio* – приєднання; вид агресії, який полягає у насильницькому приєднанні всієї, або частини території іншої держави) [1, с. 38] Криму, недружні оцінки деяких держав історії нашої країни (Угорщини, Польщі, Румунії, ін.) актуалізують і обумовлюють необхідність більш активної розробки на науковому рівні тих питань, що стосуються забезпечення національної безпеки. Прикладне значення наукових пошуків у цьому напрямі, крім цього, пов'язане також з існуючими у Законі України «Про національну безпеку України» низки проблем, колізій і протиріч, які, у свою чергу, впливають на ефективність реалізації даного нормативно-правового акта на практиці, особливо в контексті, як це впливає із змісту преамбули зазначеного Закону, гарантування державою суспільству і кожному громадянину захисту від загроз.

Якщо узагальнити існуючі на сьогодні в науці та на практиці проблеми, що стосуються національної безпеки України, то їх можна звести до таких основних напрямів сучасної правової політики, кожен із яких має свої особливості реалізації у діяльності визначених у законі суб'єктів, а саме:

1. У сучасних умовах (2014-2020 р. р.) вперше за всю історію незалежності нашої держави (1991 р. – по теперішній час) теоретичні розробки та нормативно-правові підходи з означеної тематики реалізуються у військовій обстановці, обумовленій агресивними діями Російської Федерації (далі – РФ) на Сході України.

Виходячи з цього, саме практика є тим лакмусом (нім. *lackmus* – фільтрований папір, який під дією кислот набуває червоний колір, а під дією луг – синій) [2, с. 311], що дає можливість визначити реальні можливості в регулюванні зазначеної сфери суспільних відносин Закону України «Про національну безпеку України». Зокрема, у цьому контексті на перший план виходять такі правові категорії, визначення яких дано в ст. 1 вказаного Закону, як «національна безпека України» та «національні інтереси України», що по своєму змісту дещо не співпадають, а на практиці знижують рівень ефективності реалізації цих положень у діяльності відповідних суб'єктів (сил безпеки (п. 17 ч. 1 ст. 1) Закону України «Про національну безпеку України»). Таким чином, у другому визначенні, говорячи у першій частині про життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, законодавець чомусь у подальшому звів їх лише до безпечних умов життєдіяльності і добробуту лише її громадян. Більш того, у ст. 1 «Визначення термінів» Закону України «Про національну безпеку України» жодним словом не обмовлено про те, що означає слово «захищеність», яке вживається майже у всіх термінах даного правового джерела (воєнна безпека; державна безпека; громадська безпека і порядок; т. ін.). У тлумачних словниках це слово походить від терміну «захисний», тобто такий, який захищає, оберігає кого- що –небудь від шкідливого чи небажаного впливу, дії, т. ін. [3, с. 237], а також від слова «захист» – заступництво, охорона, підтримка [3, с. 238].

Отже, логічно було б ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» доповнити терміном «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності та інших національних інтересів» наступного змісту: «Це визначена у законі діяльність відповідних сил безпеки, що спрямована на запобігання, відвернення та подолання реальних і потенційних загроз, які посягають на національну безпеку України».

2. Як видається, необґрунтованою є позиція законодавця, який до складу сектору безпеки і оборони України, що визначений у ст. 12 зазначеного вище Закону, не вніс воєнізовані формування та оперативні підрозділи Державної кримінально-виконавчої служби (ДКВС) України, що було б логічним кроком, враховуючи, що тільки у кримінально-виконавчих установах (КВУ) закритого типу відбувають покарання у виді позбавлення волі майже 1 тис. засуджених, які вчинили злочини проти основ національної безпеки України (ст. ст. 109-114 КК) [4]. При цьому, особливістю змісту кримінально-виконавчої діяльності в Україні є те, що Міністерство юстиції України, як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації (ч. 1 ст. 11 КВК), згідно чинного законодавства не відноситься до правоохоронних органів [5]. У той самий час, як це витікає із змісту п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», органи та установи виконання покарань, слідчі ізолятори

(СІЗО), а також у цілому ДКВС України відносяться до правоохоронних органів, тобто можуть і повинні, з огляду цього юридичного факту, входити до сил безпеки в нашій державі.

Отже, не дивлячись на особливості управління у сфері виконання покарань, цілком очевидним є доповнення складу сектору безпеки і оборони України, мова про який ведеться в ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України», словосполученням «а також Державна кримінально-виконавча служба України» та викладення цієї правової норми у новій редакції.

3. До особливостей реалізації нормативно-правових актів, що стосуються змісту національної безпеки України, можна віднести у сьогоднішній свавільне порушення деякими суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності положень ст. 216 КПК України, відповідно до яких встановлена підслідність органів досудового розслідування кримінальних правопорушень, включаючи й слідчих органів безпеки (ч. 2 ст. 216). Сутність цієї проблематики полягає у тому, що замість того, щоб предметно займатись запобіжною та іншими видами оперативно-службової діяльності, які входять у коло їх функціональних обов'язків, деякі керівники сил безпеки (п. 17 ч. 1 ст. 1 та ч. 2 ст. 17 Закону України «Про національну безпеку»), отримавши відповідну інформацію, що є підставою для внесення в Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) (ст. 214 КПК), та переадресувати її по підслідності, останні продовжують здійснювати досудове розслідування та складають обвинувальний акт, «прикрашуючи» таким чином свої прорахунки, а, подекуди, бездіяльність по тих напрямках, які є безпосереднім предметом їх діяльності. Наочним прикладом такого «беззаконня» можна назвати діяльність у 2014-2019 р. р. Військової прокуратури України, а саме: маючи функціональні завдання щодо запобігання та протидії вчиненню військових злочинів (розділ XIX Особливої частини КК), посадові особи цього правоохоронного органу займались у більшій мірі досудовим розслідуванням інших загальнокримінальних злочинів, як от: зловживання впливом (ст. 369-2 КК); зловживання повноваженням особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2 КК); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК); ін.

При такому підході зазначених та інших сил безпеки, досі в Україні залишається низьким рівень ефективності реалізації на практиці положень Закону України «Про національну безпеку України», що є недопустимим в умовах військового конфлікту та існуючих реальних загроз національним інтересам нашої держави.

4. Інші особливості реалізації вимог зазначеного нормативно-правового акта, що, зокрема, обумовлені відсутністю як спеціального Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», який був відмінений Верховною Радою України від 21.06.2018 р.; так і недосконалістю тих законів, що визначають

правовий статус суб'єктів, які входять у склад сектору безпеки і оборони України.

Таким чином, проведений аналіз лише окремих особливостей реалізації на практиці та забезпечення національної безпеки України дозволяє стверджувати те, що вони суттєвим чином негативно впливають на ефективність захищеності національних інтересів нашої держави, а також не дають змоги усувати, блокувати, нейтралізувати ті детермінанти, що створюють реальні та потенційні загрози життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави та їх безпечні умови життєдіяльності [6]. Виходячи з цього, актуальним та невідкладним завданням сьогодення є удосконалення правового механізму захисту національної безпеки України, з урахуванням змісту сучасної правової політики нашої держави.

Список використаних джерел

1. Правознавство: словник термінів / за ред. В. Г. Гончаренка: навчальний посібник. Київ: Юрисконсульт, КНТ, 2007. 636 с.
2. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
4. Характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України станом на 01.07.2020. *Режим доступу:* <https://kvs.gov.ua/wp-content/uploads/2020/07/zagalna-harakterustuka.pdf>.
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 лютого 2014 р. *Режим доступу:* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
6. Колб О. Г., Дучимінська Л. М. Про деякі особливості реалізації на практиці та забезпечення національної безпеки України. *Вісник пенітенціарної асоціації України. Пенітенціарна асоціація України; Науково-дослідний інститут публічного права.* Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2020. №2 (12). С. 103-109.

Крайник Г.С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права Харківського університету, м. Харків

ЩОДО ПРОЄКТУ ЗАГАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На Сайті Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України опублікований для громадського обговорення робочий варіант Загальної частини та деяких розділів Особливої частини проекту Кримінального кодексу (далі – КК) України [1]. Було

запропоновано надавати пропозиції, зауваження або конструктивну критику на проєкт КК України [2]. Хочу висловити свої міркування щодо проєкту Загальної частини нового Кримінального кодексу України від 15 вересня 2020 р.

Відповідно до п. 3 **Положення про Комісію з питань правової реформи від 7 серпня 2019 року**, «Основним завданням Комісії є сприяння подальшому розвитку правової системи України на основі конституційних принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина з *урахуванням міжнародних зобов'язань України*». **У робочу групу з реформування КК України включено лише 9 членів, яких 2 кандидати юридичних наук (у інших групах – 11-12 членів) [3], що теж навряд чи є достатнім.** Згідно даних Великої юридичної енциклопедії (том 17), в Україні є понад 40 докторів юридичних наук, що є знаними фахівцями з кримінального права [4, с. 12, 30, 97, 120, 125, 143, 144, 178, 197, 514, 528 та ін.]. Тому, на моє переконання, їх включення в робочу групу значно б посилювало якість проєкту нового Кримінального кодексу України.

Дискусійним є поділ структурних підрозділів КК на книги і розділи (наприклад, у КК Республіки Польща існує поділ на глави (аналог розділів у чинному КК України), а у КК Французької Республіки та КК Королівства Іспанії є поділ на книги, розділи та глави). У межах трьох книг передбачені розділи (Загальна частина проєкту КК України складається з таких трьох «книг»: книга 1 «Про кримінальний закон», книга 2 «Про злочин», книга 3 «Кримінально-правові засоби». Особлива частина містить лише книги (книга 4 «Злочини проти прав людини», книга 5 «Злочини проти суспільства», книга 6 «Злочини проти власності, фінансів і господарської діяльності», книга 7 «Злочини проти держави», книга 8 «Злочини проти основ міжнародного права та міжнародного правопорядку»), без розділів взагалі, що порушує логічну структуру КК України (у Загальній частині – книги та розділи, в Особливій частині – лише книги) й не впливає з міжнародних зобов'язань України. Загальну частину пропоную поділити на *розділи*, їх складові – *підрозділи та статті*, а Особливу частини – на *розділи та статті*.

Немає єдиного підходу в Кримінальних кодексах зарубіжних країн щодо нумерації розділів і статей. Ускладнена нумерація статей у КК Французької республіки (починається зі ст. 111-1 й закінчується ст. R.615-13), тому таку нумерацію не слід запозичувати. При такому підході навіть неможливо одразу вказати, зі скількох статей складається КК, його частини. Натомість у КК Республіки Польща нумерація проста та зрозуміла (від статті 1 до статті 363), однотипно вирішене питання у КК Королівства Іспанії (від статті 1 до статті 639). У запропонованому проєкті КК України нумерація розділів починається 1.1, далі – 1.2 та ін. А нумерація статей починається з 1.1.1, далі – 1.1.2, 1.1.3 та ін. Така нумерація є штучно ускладненою та не відповідає потребам правозастосувачів, а також не впливає з міжнародних зобов'язань України. Нумерацію розділів, підрозділів та статей у новому КК України пропоную залишити як у чинній

редакції КК України, КК Республіки Польща, КК Королівства Іспанії та ін.: стаття 1, стаття 2, стаття 3 тощо.

У першому розділі заслуговує на увагу і підтримку назва та зміст ст. 1.1.3. «Презумпція знання та стабільність Кримінального кодексу України», де міститься важливе положення, що «В Україні діє презумпція знання положень Кримінального кодексу України» та ін.

Розділі 1.2. «Принципи кримінального закону» містить зайву ст. 1.2.1. «Верховенство права»: «1. Цей Кодекс, виходячи з верховенства права, з урахуванням інтересів потерпілого, обмежує повноваження держави, запобігаючи свавільному втручанню в права і свободи людини», оскільки це декларативне положення, яке не відповідає ч. 3 ст. 1.1.1: «Цей Кодекс ґрунтується на Конституції України. Якщо в інших нормативно-правових актах України питання, визначені у частині 1 цієї статті, вирішується інакше, ніж цим Кодексом, то застосовуються положення цього Кодексу». Яке ж верховенство права, якщо прямо вказане верховенство Кримінального закону? Тим більше, що окремо передбачено принцип законності у ст. 1.2.2. «Законність»: «1. Не є злочином діяння, не передбачене цим Кодексом. 2. Не можуть бути застосовані покарання або інші кримінально-правові засоби, не встановлені цим Кодексом. 3. Застосування кримінального закону за аналогією заборонено».

У розділі 1.2. «Принципи кримінального закону» деякі з перелічених принципів (верховенство права, пропорційність, гуманізм, сумлінне виконання міжнародних зобов'язань) не матимуть ніякого значення для правозастосувачів, оскільки згідно ч. 3 ст. 1.1.1 правозастосувачі (навіть при істотному порушенні зазначених принципів) усе одно застосовуватимуть положення чинного КК на момент вчинення злочину (з урахуванням положень про зворотну дію в часі). Постають питання про відмінність пропорційності та індивідуальності при призначенні покарань та інших заходів. Чи дійсно пропорційність є основою класифікації злочинів (як?), а не вид та розмір покарання та інші критерії? Та як діє принцип гуманізму (ст. 1.2.7) позбавляє фізичних страждань при відбуванні довічного ув'язнення (ст. 3.1.6)? Разом із тим, цей розділ має суттєве наукове значення, адже у перспективі буде захищено 10 кандидатських дисертацій та 1 докторська дисертація.

Заслуговує на схвалення поява окремого розділу (1.3. «Роз'яснення термінів Кримінального кодексу України». При цьому значна частина термінів вже вказані у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (малолітня особа (п. 11), неповнолітня особа (п. 12), суд (п. 20, 21, 22), суддя (п. 23)), у ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України (потерпілий). Ці терміни не потребують додаткових пояснень у КК України.

Термін «опір» визначено як «фізична протидія здійсненню представником влади своїх законних обов'язків чи реалізації ним своїх повноважень або реалізації представником громадськості свого суб'єктивного права в інтересах суспільства». Не враховано, що опір – активна фізична протидія. Наприклад,

сидіння біля дверей, куди хочуть увійти або небажання йти у поліцію без активної фізичної протидії не мають визнаватися опором. Отже, опір – *активна* фізична протидія здійсненню представником влади своїх законних обов'язків чи реалізації ним своїх повноважень або реалізації представником громадськості свого суб'єктивного права в інтересах суспільства».

Не можна погодитися з запропонованим визначенням злочину: (ст. 2.1.1. Злочином є протиправне діяння, що відповідає складу злочину, передбаченого цим Кодексом). У цьому визначенні не враховано матеріальний критерій – суспільну небезпечність, що існує у чинному КК і дозволяє пояснити, не лише які діяння є злочинами (передбачені КК), але й чому вони стали злочинами (через їх суспільну небезпечність). При цьому не пояснюється (ч. 4), що малозначне діяння не містить суспільної небезпечності. Це крок назад у розвитку науки.

У ст. 3.1.2. «Види покарань» варто додати покарання у виді виправних робіт та громадських робіт, які довели свою ефективність та створити окремі статті, де детально їх визначити. Зокрема, громадські роботи часто більш ефективні при вчиненні необережних злочинів, ніж штраф.

Висновки. 1. Загальну частину краще поділити на *розділи, підрозділи та статті*, а Особливу частину – на *розділи та статті*, без внутрішнього поділу на книги (поділ на книги також відсутній у КК Республіки Польща тощо). Нумерацію розділів, підрозділів та статей у новому КК України пропонуємо залишити як у чинній редакції КК України, КК Республіки Польща, КК Королівства Іспанії та ін. (це також відповідає міжнародним зобов'язанням України, є простішим як для правозастосувачів, так і інших мешканців України): статті 1, 2, 3 тощо. Зайві ускладнення нумерації розділів у проекті КК України (спочатку 1.1, далі – 1.2 та ін.) та нумерації статей (починається з 1.1.1, далі – 1.1.2, 1.1.3 та ін.) не задовольняє потреби правозастосування, не впливає з міжнародних зобов'язань України.

2. У розділі 1.2. «Принципи кримінального закону» ст. 1.2.1. «Верховенство права» слід виключити, оскільки там міститься декларативне й суперечливе положення, яке ще й не відповідає ч. 3 ст. 1.1.1: «Цей Кодекс ґрунтується на Конституції України. Якщо в інших нормативно-правових актах України питання, визначені у частині 1 цієї статті, вирішується інакше, ніж цим Кодексом, то застосовуються положення цього Кодексу».

3. Заслуговує на схвалення поява окремого розділу (1.3. «Роз'яснення термінів Кримінального кодексу України»). При цьому значна частина термінів вже вказані у ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (малолітня особа (п. 11), неповнолітня особа (п. 12), суд (п. 20, 21, 22), суддя (п. 23)), у ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України (потерпілий). Ці терміни не потребують додаткових пояснень у новому КК України. Запропоновано удосконалити термін «опір» (як *активна* фізична протидія...).

4. Не можна погодитися з запропонованим визначенням злочину. Слід додати до цього визначення матеріальний критерій – суспільну небезпечність, що

існує у чинному КК і дозволяє пояснити, не лише які діяння є злочинами (передбачені КК), але й чому вони стали злочинами (через їх суспільну небезпечність). При цьому у визначенні малозначного діяння зазначити, що малозначне діяння не містить суспільної небезпечності.

5. У ст. 3.1.2. «Види покарань» варто додати покарання у виді виправних робіт та громадських робіт, які довели свою ефективність, та створити відповідні статті.

Список використаних джерел:

1. Проект Кримінального кодексу України від 15 вересня 2020 р. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

2. Сайт для надання пропозицій, зауважень або конструктивної критики на Робочий варіант Загальної частини та деяких розділів Особливої частини проекту КК України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/suggest>.

3. Положення про Комісію з питань правової реформи. Затверджене Указом Президента України від 7 серпня 2019 р. № 584/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5842019-28949>.

4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 томах. Том 17: Кримінальне право України ; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Харків : Право, 2017. 1064 с.

Крижна В.В.,

*Національна академія внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності, м. Київ*

Коваленко О.Р.,

*Національна академія внутрішніх справ
курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту № 1, м. Київ*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА СИСТЕМА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Будь-яка політико-правова система тісно пов'язана із навколишнім середовищем, у якому вона функціонує і розвивається, що зумовлює способи реалізації влади, сукупність прийомів, засобів і методів її здійснення. Сучасна політико-правова система України має перехідний характер від авторитарно-тоталітарної системи суспільного устрою до демократичного суспільства і правової держави. Тобто Україна перебуває на етапі трансформації своєї політико-правової системи [1, с. 185–222].

За роки своєї незалежності Українська держава пройшла складний конституційний процес – від Декларації про Державний суверенітет України (16 липня 1990 р.), укладення Конституційного договору між Президентом України і Верховною Радою України (8 червня 1995 р.) до прийняття 28

червня 1996 року Конституції України – та обрала демократичний тип суспільно-політичного устрою. Тим самим Україна завершила початковий етап перехідного періоду – проголошення незалежності, набуття атрибутів державності – і перейшла до етапу розвитку демократичних процесів у політичній, правовій та економічній сферах, досягнення високих стандартів у соціальному розвитку.

Україна стала рівноправною учасницею багатьох міжнародних організацій і об'єднань, у тому числі і Ради Європи; нею укладено угоди про співробітництво з провідними міжнародними союзами (ЄС і НАТО); послідовно здійснюється перехід від командної економіки до ринкових відносин у сфері господарської діяльності тощо.

В Україні конституційно закріплено основні принципи демократичної організації політичного життя суспільства – народного суверенітету, представництва, поділу державної влади, багатопартійності та ідеологічної багатоманітності.

Носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Йдеться про те, що легітимність влади виходить від народу, який через вибори виявляє свою волю владним структурам і через вибори контролює їх [2].

Україна є парламентсько – президентською республікою. Державна влада в Україні згідно ст.6 Конституції здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Єдиним загальнонаціональним, представницьким, колегіальним органом законодавчої влади в Україні є однопалатний парламент – Верховна Рада України.

Після проголошення незалежності України в нашій державі було запроваджено посаду Президента, який виступає гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України; додержання Конституції та законів України; прав і свобод людини і громадянина; представляє державу в міжнародних відносинах; здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави; є Верховним Головнокомандуючим Збройних Сил України; призначає всеукраїнський референдум; утворює, реорганізує і ліквідує міністерства й інші центральні органи виконавчої влади; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; припиняє повноваження парламенту тощо. Президент України виконує інтегруючу функцію, тобто забезпечує баланс і взаємодію між органами державної влади.

В Україні склалася єдина система органів виконавчої влади, яку очолює Кабінет Міністрів України, вищий колегіальний орган виконавчої влади. Важливу роль у системі органів виконавчої влади відіграють місцеві державні адміністрації, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Одним із найважливіших елементів децентралізації державної влади на рівні територіальних громад є органи місцевого самоврядування, сутність якої виявляється в самостійному вирішенні жителями територіальної громади питань місцевого значення у межах Конституції та законів України.

Функції місцевого самоврядування аналогічні функціям держави, вони є надзвичайно динамічними і час від часу деякі з них зникають, а відповідно до вимог часу виникають нові.

Особливим видом державної діяльності є правосуддя. Суди є самостійною гілкою влади і діють незалежно від законодавчої та виконавчої влади.

За роки незалежності в Україні створено численні політичні партії та громадські організації, впроваджено демократичну виборчу систему, яка постійно вдосконалюється. Тобто Україна поступово набуває контурів сучасної, повноцінної, цивілізованої держави.

Проте становлення її політичної системи та інститутів громадянського суспільства відбувається складно, суперечливо, на тлі перманентних криз у політичній, економічній, соціальній і духовній сферах [3].

Діяльність сформованих державних інститутів поки що повільно наповнюються відповідним демократичним змістом. Потребує подальшої збалансованості у роботі вищих органів держави. Не спрацьовує визначений Конституцією України механізм стримування і противаг у діяльності владних структур, які діють неефективно, втратили довіру переважної більшості українських громадян. Не вдається запровадити верховенство закону в усі сфери громадянського життя суспільства. Політична еліта, яка знаходиться у владі, часто буває не здатною вирішувати загальнодержавні проблеми. Політичні партії та громадські організації здебільшого не є виразниками інтересів широких верств населення, а обслуговують вузько групові та персональні інтереси. Засоби масової інформації виступають не стільки посередниками у відносинах між громадянським суспільством і державою, скільки використовуються для маніпулювання масовою свідомістю в інтересах їх власників і певних політичних сил. Не припиняються в країні політичні скандали, що компрометують не тільки вищих посадових осіб, а й державу в цілому.

Отже, зазначене дає підстави для висновку про поки що перехідний тип політико-правової системи України від авторитарно-тоталітарної системи до демократичної.

Список використаних джерел

1. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / М. В. Кравчук. – Вид. 3-є, переробл. й доповн. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 524 с.
2. Наум М. Ю. Правова політика в контексті верховенства права / М. Ю. Наум // Правова політика Української держави: матер. міжнародної

наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. – Т. 1. – Івано-Франківськ, 2010. –С. 77–80.

3. Петришин О. В. Основні напрями формування і розвитку правової політики [Електронний ресурс] / О. В. Петришин // Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). – С. 28–31. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf

Кубанов Р.А.

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та менеджменту,

Відокремлений структурний підрозділ «Інститут інноваційної освіти Київського національного університету будівництва і архітектури», м. Київ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

Децентралізація влади як складова державної політики регіонального розвитку є однією з визначальних у порядку денному реформ в Україні. Вона створила підґрунтя для укорінення кардинальних інституційних перетворень, підвищення якості життя громадян і має велике значення для продовження секторальних реформ. Завдяки створенню нової системи розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами влади в Україні сьогодні фактично формується нова система відносин між різними гілками влади та новий баланс стримувань і противаг.

Питанням децентралізації влади присвячували свої праці такі провідні науковці, як: В. Борденюк, Ж. Ведель, І. Грицяк, Р. Колишко, М. Корнієнко, К. Линьов, та інші.

Мета дослідження – розглянути політико-правові аспекти децентралізації влади в публічному управлінні.

В наукових працях сучасних вітчизняних дослідників децентралізацію розглядають як спосіб організації публічної влади в державі, коли місцеві органи влади отримують право самостійно вирішувати власні поточні та перспективні завдання в межах закріплених законодавчо [3, с. 10].

Суть децентралізації модна передати через сукупність основних тверджень: децентралізація надає право регіональній і місцевій владі самостійно та більш ефективно розпоряджатися бюджетними коштами, стримує їх витрати, стимулює до скорочення недоцільних витрат у суспільному секторі; децентралізація забезпечує більш ефективне використання всіх ресурсів у громадському секторі, а рішення про розміщення ресурсів приймаються на регіональному і муніципальному рівні, що дозволяє враховувати територіальну специфіку суспільних потреб; децентралізація посилює зв'язок між платниками податків та отриманими

суспільними благами, який стає більш прозорим, а податки стягуються там, де здійснюються бюджетні витрати; децентралізація спонукає місцеві органи влади вживати заходи для розширення податкової бази, заохочувати розвиток місцевої економіки, залучати приватний бізнес [2, с. 8].

Реформа децентралізації має великий потенціал для стимулювання розвитку регіонів, а через нього – розвитку всієї країни. Разом із тим вона містить певні виклики, пов'язані як із перебігом її впровадження, так і з впливом на різноманітні сфери суспільно-політичного та соціально-економічного життя. Головні напрями: зміна якості управління територіями, поліпшення якості життя членів громад, внесок децентралізації у зміцнення країни, зміна сприйняття України у світі, вплив на реформи в інших сферах; критерії: відповідність запланованого очікуваному; швидкість прийняття рішень; наявність економії коштів; кумулятивний позитивний ефект і підґрунтя для змін в інших сферах; наближення влади до громадян та підвищення рівня довіри до влади [1, с. 7-8].

За поданням Кабінету Міністрів України отримала схвалення Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Документом було визначено мету, напрями, механізми та терміни переходу до ефективної системи місцевого самоврядування та територіального управління. Концепція затвердила такі основні етапи реформування [5]: створення об'єднаних громад як бази для зміни адміністративно-територіального устрою України; формування нових районів, як центрів, на які буде покладено вирішення питань в межах їх компетенції: управління комунальною власністю, вторинною медициною, школами-інтернатами та іншими соціальними та інфраструктурними об'єктами, а основні повноваження перекласти на об'єднані громади.

Отже, концепція адміністративної реформи передбачає перехід до нового розуміння функцій публічної влади, які за своїм змістом спрямовуються на надання державних та громадських послуг, перерозподіл функцій і повноважень між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на основі принципів децентралізації та деконцентрації [4, с. 135].

Слід підкреслити, що розвиток місцевої та регіональної демократії в Україні має розглядатися у контексті її європейського вибору, активізації зусиль на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції. Це диктує необхідність прискорити проведення системних реформ, зокрема адміністративної та муніципальної, здійснення нової регіональної політики, трансформації адміністративно-територіального устрою на основі реалізації принципів Конституції України та Європейської хартії місцевого самоврядування. Будь-які засоби та методи посилення децентралізації публічної влади та зміни у розподілі повноважень між владними ланками різних рівнів є легітимними виключно за умови регламентації їх

фундаментальних засад конституційно-правовими нормами, тоді як будь-які інші, не регламентовані джерелами конституційного права, механізми слід вважати суто політичними, а тому з формально-юридичної точки зору нелегітимними та неконституційними.

Аналізуючи викладені в концепції новації, що стосуються органів місцевого самоврядування, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, необхідно зазначити, що в чинному законодавстві не передбачається утворення районними та обласними радами виконавчих органів. Відсутність виконавчих органів у зазначених рад заважає ефективному виконанню ними функцій і повноважень місцевого самоврядування та спричиняє необхідність делегування ними своїх повноважень місцевим державним адміністраціям. Положеннями концепції визначається необхідність усунення вказаного недоліку та «утворення на кожному адміністративно-територіальному рівні представницьких органів

місцевого самоврядування з власними виконавчими органами». Для цього передбачається: внести до Конституції України зміни щодо утворення виконавчих органів обласних і районних рад та розподілу повноважень між ними; сформувані законодавчу базу щодо діяльності органів місцевого самоврядування та їх повноважень; здійснити інституційну реорганізацію органів місцевого самоврядування на новій територіальній основі [5].

Таким чином, в Україні існує ціла низка проблем у сфері адміністративно-територіального устрою. Одним з основних засобів подолання цих проблем, безперечно, може стати реформа адміністративно-територіального устрою та прийняття нового органічного законодавчого акта в цій сфері. Метою реформування є надання органам місцевого самоврядування більш широких повноважень та необхідних ресурсів для їх виконання. Водночас зазначені кроки стануть відчутними лише за умови прийняття необхідних нормативно-правових актів.

Слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку України без створення умов по забезпеченню принципу єдності влади, розподіл влади перетворюється на глибокий перманентний внутрішній конфлікт, що затягує з часом в себе все суспільство. Для недопущення системної кризи влади необхідно передбачити конституційно-правовий механізм, при якому жоден орган влади або політична організація не можуть ігнорувати або припиняти діяльність конституційно закріплених інститутів, безконтрольно здійснювати виконання владних функцій, прагнути скасування конституційного ладу.

Список використаних джерел

1. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу : аналіт. доп. / [Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Романова В. В. та ін.] ; за наук. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2019. 192 с.

2. Лелеченко А. П., Васильєва О. І., Куйбіда В. С., Ткачук А. Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. Київ, 2017. 110 с.

3. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е. та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». К.: ТОВ «Софія», 2012. 128 с.

4. Саханенко С. Є. Територіальні основи організації публічної влади в Україні: консп. лекц. Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2003. 194 с.

5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. №333-вр. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>. (дата звернення: 26.12.2018).

Кулик Я.І.

*ад'юнкт Академії Державної пенітенціарної служби
м. Чернігів*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

Загальновідомо, що фізична культура та спорт відіграють надзвичайно важливу роль в формуванні, зміцненні, збереженні здоров'я населення, підвищенні працездатності і збільшенні тривалості активного життя, утвердженні міжнародного спортивного авторитету держави тощо [1, с. 137]. Проте, незважаючи на таку цінність фізичної культури і спорту, в останні роки можемо спостерігати бюрократичні проблеми здійснення належного управління у цій сфері, оскільки систематичні зміни адміністративно-правового статусу центрального органу виконавчої влади, відповідального за формування та реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту призводять до погіршення ситуації в цій сфері, що підтверджують результати останніх Олімпійських ігор. В зв'язку з вищезазначеним є потреба в удосконаленні нормативної бази державного управління у сфері фізичної культури та спорту.

На сьогодні в Україні загальні правові, організаційні, соціальні й економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури та спорту врегульовано Законом України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. № 3808-XII. За період дії цього Закону до нього було внесено низку змін, спрямованих на удосконалення правового регулювання відносин в галузі фізичної культури і спорту, а тому можемо вести мову про те, що з моменту ухвалення цього Закону фізкультурно-спортивне законодавство

зазнало кардинальних змін, а тому неодноразово наголошувалося на прийнятті Спортивного кодексу, в якому б було систематизовано відповідні норми фізкультурно-спортивного законодавства і відповідали б сучасним реаліям. Проте, на сьогодні продовжує діяти цей Закон.

Для удосконалення вітчизняного фізкультурно-спортивного законодавства, на наше переконання, особливо актуальним вбачається досвід Франції, оскільки саме у Франції дуже успішно діє Спортивний кодекс. За період його дії не було прийнято жодних нових правил в даній галузі, а тільки об'єднувались вже існуючі нормативні акти в цій сфері, а нормативні акти, які не були включені до Спортивного кодексу Франції, втратили чинність [2, с. 583]. В цьому випадку наявність кодифікованого акта у сфері фізичної культури і спорту позитивно вплинула на розвиток управлінської діяльності в досліджуваній галузі.

Варто зазначити, що Спортивний кодекс Франції складається із 427 статей, які в свою чергу представлені трьома частинами: законодавчою, регламентуючою (декрети) та регламентуючою (постанови), яка присвячена правовому регулюванню на найбільш низькому місцевому рівні. Частини кодексу поділяються на книги, частини книг, глави, розділи та статті.

Відмічаємо, що законодавча частина Спортивного кодексу Франції складається з чотирьох книг. Перша книга присвячена організації фізкультурної і спортивної діяльності. Друга книга присвячена регламентації статусу, діяльності, стосунків, прав і обов'язків учасників спортивних стосунків. У третій книзі містяться положення, що відносяться до занять спортом. Четверта книга містить різні додаткові правові положення. Окрім того законодавча частина цього акта встановлює базові правові приписи та складається виключно з норм, які мають вищу юридичну силу і будь-яка з регламентуючих частин, будь то «Регламентуюча частина – Декрети» чи «Регламентуюча частина – Постанови», не може за своєю юридичною силою зрівнятись із нею, адже останні тільки об'єднують норми, які мають підзаконний характер та діють переважно на місцевому рівні. Тому, для державного управління у сфері фізичної культури і спорту ключову роль відіграє насамперед законодавча частина [3, с. 35].

Також слід відмітити, що Спортивний кодекс Франції, є за своєю природою комплексним нормативно-правовим актом та детально регламентує питання: правового статусу суб'єктів спортивних правовідносин, зокрема, органів державного управління у сфері спорту, муніципальних органів влади, які впливають у Франції на реалізацію спортивної політики (комуни), спортивної підготовки та освіти в галузі фізичної культури та спорту, захисту здоров'я спортсменів і протидії вживанню допінгу, організації занять спортом, обов'язків, пов'язаних із спортивною діяльністю, порядку проведення спортивних заходів і їхнього висвітлення в засобах масової інформації, фінансування і державної підтримки спорту (особливо –

масового спорту та спорту вищих досягнень), правопорушень в галузі спорту і відповідальності за їх здійснення. Крім того, положення Спортивного кодексу Франції досить детально регулюють питання, пов'язані із протидією допінгу, зокрема, передбачають утворення медичних центрів по запобіганню вживанню допінгу, які організують відкриті консультації для осіб, що приймали допінг, або схильних до його застосування. Окрім того, передбачено дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність в залежності від вживання допінгу чи його розповсюдження [2, с. 585].

Спортивним кодексом Франції визначені засади державного управління у сфері фізичної культури та спорту. Зокрема, державне управління фізичною культурою і спортом у Франції здійснюється через центральний державний орган виконавчої влади – Міністерство спорту. В свою чергу, у відповідних регіонах, департаментах та комунах існує державний орган виконавчої влади в сфері фізичної культури і спорту, який забезпечує діяльність з розвитку та якісного функціонування галузі в адміністративно-територіальному утворенні. З 2010 року при Міністерстві спорту створено і діє мережа децентралізованих служб, які на регіональному рівні відповідають за контроль та координацію реалізації молодіжної політики, освіти, суспільного життя та спорту. До основних повноважень Міністерства спорту Франції належать розробка загальнодержавної політики в сфері фізичної культури і спорту; забезпечення правового врегулювання діяльності в сфері фізичної культури і спорту; забезпечення рівноправного доступу громадян до занять фізичною культурою та спортом; забезпечення достатніх умов для досягнення високих спортивних результатів та розвиток професійного спорту; організація навчання та проведення сертифікації в галузі фізичної культури і спорту; розвиток масового спорту та фізичної культури; розвиток спортивної медицини; організація протидії вживанню допінгу та встановлення контролю за його розповсюдженням; створення належного матеріально-технічного, фінансового інших видів забезпечення фізичної культури і спорту; організація превентивних заходів щодо асоціальної поведінки та боротьби з насильством у спорті тощо [4, с. 269].

В свою чергу, в Україні відповідні норми, які регламентують правовий статус органів державного та муніципального управління у сфері фізичної культури і спорту, суб'єктів спортивних організацій, питання антидопінгової політики, відповідальність за порушення спортивного законодавства розміщені в низці нормативних актів, серед яких Закони України «Про фізичну культуру і спорт», «Про антидопінговий контроль у спорті», «Про місцеві державні адміністрації», Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення тощо. Тобто, фактично, різноманітні питання, що стосуються сфери фізичної культури і спорту розміщені в різних актах, що призводить до проблем правозастосування.

Таким чином, на основі проведеного дослідження, можемо зробити висновок, що особливості здійснення державного управління у сфері фізичної культури і спорту та правове регулювання відповідного кола суспільних відносин у Франції здійснюється єдиним кодифікованим актом – Спортивним кодексом України, який на відміну від України об'єднує всі норми у фізкультурно-спортивній сфері, що суттєво полегшує їх правозастосування. Тому, для удосконалення вітчизняного законодавства у сфері державного управління фізичною культурою і спортом досвід Франції є дійсно практично важливим.

Список використаних джерел:

1. Бурбика М. М., Солонар А. В., Янішевська К. Д. Адміністративне право України. Навчальний посібник. Суми: Мрія, 2015. 358 с.
2. Чередник Р. В. Спортивний кодекс Франції та законодавство України у сфері спорту: порівняльно-правовий аналіз. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 63. С. 582-588.
3. Спортивный кодекс Франции (Законодательная часть): Перевод с французского, вступительная статья с кратким комментарием к.ю.н. А.А. Соловьева; предисловие д.ю.н., проф. С.В. Алексева. Комиссия по спортивному праву Ассоциации юристов России. Москва. 2009. 134 с.
4. Гасюк І. Л. Нормативно-правові засади медичного забезпечення діяльності галузі фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ХарРІДУ НАДУ*. Харків: Вид-во ХарРІНАДУ «Магістр», 2010. № 2 (38). С. 262-272.

Кутенюв М.Ю.

*кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса
Національної академії правових наук України, м. Харків*

ДОСВІД США, ФРАНЦІЇ ТА ЯПОНІЇ ЩОДО ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІХ

Ні для кого не секрет, що не можна побудувати нормальне демократичне суспільство, не приділяючи належної уваги неповнолітнім. Злочинність неповнолітніх завжди була і залишається однією з найбільш актуальних соціально-правових проблем нашого суспільства. Це пов'язано,

передусім, з тим, що саме неповнолітні у недалекому майбутньому будуть формувати і представляти образ держави. Злочинність неповнолітніх має багатовікову історію. Уперше цього питання торкнулися ще в античні часи Платон та Арістотель. Як зазначає відомий кримінолог А. І. Долгова, злочинність неповнолітніх – це своєрідний «резерв» злочинності майбутніх десятиліть. [1] В Україні злочинність неповнолітніх є вкрай важливою та складною для суспільства й держави проблемою.

Вивченню питань виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених, приділяли увагу такі науковці-теоретики: І. П. Башкатова, В. Г. Деєва, І. Д. Зверєва, А. С. Макаренко, Н. Ю. Максимова, В. М. Оржеховська, В. М. Синьов, А. І. Ушатіков, М. М. Фіцула та ін.

У своїй роботі ми б хотіли звернутися до досвіду США, Франції та Японії з питання виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

В США налічується близько 993 державні виправні установи для неповнолітніх правопорушників, в яких утримуються 45 тисяч засуджених. Державні установи поділяються на федеральні та виправні установи штатів. Також у США є приватні виправні установи, установи для неповнолітніх, що утримуються громадськими й релігійними організаціями, в яких утримуються 29 тисяч неповнолітніх засуджених. Варта уваги практика США, за якою щорічно, після закінчення навчального року у виправному закладі для неповнолітніх готуються характеристики, на підставі яких бюро умовного звільнення штату вирішує питання подальшого перебування неповнолітнього в установі, його переведення до іншої установи чи звільнення під нагляд. Особливе місце в ресоціалізації неповнолітніх правопорушників в США займають виправно-трудова табори «US Boot Camps» («Військові черевики»). Зазначені табори побудовані за напіввійськовим зразком і являють собою виправні установи для неповнолітніх засуджених. В них застосовується «шокове виправлення» неповнолітніх, яких направлено туди за вироком суду або в превентивних цілях на термін від 90 до 180 днів. Цікавим є режим в зазначених таборах: підлітки після сніданку займаються фізичною працею 6-8 годин, після цього – стройовою підготовкою та фізичними вправами, а після вечері – навчаються або отримують консультації та лікування від алкоголізму, токсикоманії і наркоманії. [2; 3]

Цікавим видається досвід Франції, де розміщення неповнолітніх відповідає Європейським пенітенціарним правилам, однак має свої особливості. Так, існує більше 40 секторів для неповнолітніх в установах країни, 6 спеціалізованих дрібних установ і 3 центри з режимом напівсвободи. Щодо неповнолітніх дівчат, то їх кількість настільки невелика, що вони утримуються в установі для жінок, однак у спільних заходах із жінками участь не беруть. У Франції обов'язкове навчання проводиться до 16 років і становить приблизно 20 годин на тиждень. У Франції виправні заклади для неповнолітніх організовуються здебільшого за рахунок держави,

але інколи вони створюються на кошти приватних осіб і благодійних товариств, проте знаходяться у структурі Міністерства юстиції. Міністерство юстиції має управління, яке займається інспектуванням установ, де утримуються неповнолітні правопорушники, а також здійснює розподіл та розміщення неповнолітніх. Вік, стать, поведінка, стан здоров'я, професійні здібності є критеріями розподілу неповнолітніх. У Франції одним із елементів покарання є праця, що оплачується у межах 30–70% заробітку залежно від категорії, до якої належить засуджений. По-особливому вирішується питання поступитенціарного впливу щодо засуджених дівчаток: установа проявляє активність у виданні заміж вихованки. Франція достатньо обережно (втім, як і більшість інших європейських країн) застосовує до своїх громадян таку міру покарання, як позбавлення волі, і такий запобіжний захід, як утримання під вартою, справедливо вважаючи, що в більшості випадків ізоляція людини від суспільства зовсім не сприяє його виправленню і ресоціалізації. [4; 2]

За японським законодавством, до неповнолітніх застосовується три види позбавлення волі: арешт, тюремне ув'язнення, каторга. Неповнолітні японці віком 14–16 років підлягають юрисдикції Сімейних судів, що можуть направити їх до спеціальних виправних установ. Лише за вчинення особливо тяжких злочинів ця категорія неповнолітніх підлягає відповідальності за загальними правилами, нарівні з дорослими, і до них може бути застосовано позбавлення волі. Ув'язнення неповнолітніх відбувають у спеціальних арештних домах чи у спеціально призначеному відділенні тюрми. Особи, які досягли повноліття, утримуються окремо від неповнолітніх. Без перебільшення можна сказати, що у своїй антидевіантній політиці Японія, насамперед, покладається на такі соціальні інститути, як школа, сім'я, групи однолітків. Видається помітною відповідальність держави як за якість шкільної освіти, так і контроль над діяльністю школи щодо забезпечення виховання підростаючого покоління, його інтеграцію в сучасне японське суспільство, зміцнення моральності та моралі в молодіжному середовищі. Слід зазначити, що система виховання неповнолітніх у Японії споконвіків будувалася на східних національних традиціях, де наріжним каменем ставилося вшанування батьків, сім'ї, громади, колективу, суспільні інтереси та благо країни (імператора). Саме тому Японія має один із найнижчих серед розвинених країн світу рівнів підліткової злочинності. [2, 5]

Виходячи з досвіду США, Франції та Японії в питанні виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх можна сказати, що кримінально-виконавча система Україна повинна переймати провідний досвід в регулюванні даного питання, запроваджувати нові методи та способи задля успішного здійснення основної мети – виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх.

Список використаних джерел:

1. Криминология: учебник для вузов под общ. ред. А. И. Долговой. 2-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА-ИНФРА. 2002. 808 с.
2. Стаднік В.В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. Дис. канд. юрид. наук. Львів. 2017. 262 с.
3. Можайкіна О. С. Профілактика протиправної поведінки неповнолітніх: аналіз досвіду США та Великобританії. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право. 2011. Вип. 16. С. 170-177.
4. Prison conditions in France. Marie Crétenot, Barbara Liaras, Antigone Edizioni . Rome. September. 2013. 50 p.
5. Артеменко І.І. Ювенальна юстиція в Японії. Порівняльно-аналітичне право. № 4. 2015.

Максименко О.В.

*старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 НАВС
К.Ю.Н., С.Н.С.*

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ТЕОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Становлення демократії та громадянського суспільства в сучасних умовах розвитку Української держави потребує чергового переосмислення розуміння поняття адміністративних правовідносин в теорії адміністративного права. Потребує дослідження визначення особливостей участі суб'єктів таких правовідносин. Адже, **адміністративно-правові відносини** — це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права.

Адміністративно-правові відносини є різновидом правових відносин, а тому характеризуються їх загальними ознаками.

Складовими частинами адміністративно-правових відносин є: суб'єкти, об'єкти та юридичні факти.

Юридичний факт — це життєва обставина, з якою норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин. Учасники адміністративно-правових відносин мають конкретні права та обов'язки і є суб'єктами правовідносин. Об'єкт — це те, заради чого виникають правовідносини. Об'єктом адміністративно-правових відносин є поведінка учасників управлінських відносин (дії, утримання від дій).

Адміністративно-правові відносини характеризуються усіма ознаками правових відносин, але, крім цього, **мають деякі особливості**, які полягають у тому, що:

1. адміністративно-правові відносини складаються у сфері управління, тобто в повсякденній практичній реалізації завдань і функцій держави щодо здійснення управління господарським, соціально-культурним будівництвом, адміністративно-політичною сферою, іншою управлінською діяльністю;

2. в усіх відносинах однією із сторін обов'язково є орган виконавчої влади (державного управління) або громадська організація, наділена державно-владними повноваженнями;

3. адміністративно-правові відносини — це особливий зв'язок між їх учасниками, один з яких за даних обставин має право вимагати від іншого такої поведінки, яка передбачена адміністративно-правовою нормою;

4. орган управління зобов'язаний реалізувати свої матеріально-правові та процесуальні права, тобто право є одночасно і обов'язком суб'єкта адміністративно-правових відносин;

5. адміністративно-правові відносини можуть виникнути за ініціативою будь-якого суб'єкта адміністративного права, але згода іншої сторони не є обов'язковою умовою для їх виникнення;

6. порушення однією із сторін своїх обов'язків зумовлює її відповідальність не перед іншою стороною, а перед державою в особі її компетентних органів;

7. адміністративно-правові відносини, що виникають між органами виконавчої влади та іншими суб'єктами адміністративного права, не завжди є відносинами, які здійснюються за методом влади та підпорядкування. Ці відносини можуть реалізовуватися на засадах як влади і підпорядкування, так і рівності сторін, тобто кожна сторона зобов'язана виконувати конкретні вимоги правової норми [1].

Важливим елементом системи адміністративних правовідносин є їх учасники, тобто суб'єкти.

Суб'єктом адміністративно-правових відносин є учасник, який має конкретні права і обов'язки. Це органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадяни України, іноземці та особи без громадянства, об'єднання громадян та інші [2 с. 57].

Таким чином, розуміння суб'єкта адміністративно-правових відносин відрізняється від розуміння суб'єкта адміністративного права. Адже, в адміністративному праві під суб'єктом розуміють носія (власника) прав і свобод у сфері державного управління, що передбачені адміністративно-правовими нормами, що здатен надати права реалізувати, а покладені обов'язки виконувати [3 с. 226].

Суб'єктами адміністративних правовідносин є органи держави, насамперед органи виконавчої влади, а також внутрішні частини їх апарату,

органи громадських організацій, діяльність яких регулюється нормами закону, адміністрація підприємств, установ, організацій, а також органи місцевого самоврядування. Суб'єктами цих відносин треба визнати і структурні підрозділи підприємств, установ, організацій (наприклад, цех, факультет, відділення в лікарні, тощо).

Різноманітні господарські структури також є суб'єктами адміністративно-правових відносин. Зокрема, на них, як і на всі інші організації, нормами адміністративного права покладено обов'язок дотримуватись пожежних, санітарних та інших загальнообов'язкових норм і правил (витрата електричної енергії, сплата оренди та інші).

Враховуючи особливості складових елементів адміністративно-правових відносин. Аналізуючи наукові здобутки В. К. Колпакова, варто зазначити, що він вказує на необхідності розмежування понять «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративних правовідносин». Суб'єкт адміністративного права у конкретному випадку може і не бути учасником правовідносин, а лише має потенційну здатність. Наприклад, громадянин України, що перебуває за її межами, може теоретично в жодних адміністративно-правових відносинах не брати участі, тобто не бути їх суб'єктом, однак суб'єктом адміністративного права він є, оскільки його як громадянина адміністративно-правові норми наділили комплексом прав та обов'язків [3 с. 226]. Подібні погляди щодо розмежування понять «суб'єкти адміністративного права» та «суб'єкти адміністративних правовідносин» підтримують представники російської адміністративно-правової науки. Зокрема, С.А. Новіков виокремлює такі умови набуття суб'єктом адміністративного права статусу суб'єкта адміністративних правовідносин: 1) адміністративно-правові норми, які передбачають права й обов'язки суб'єкта; 2) адміністративна правоздатність та дієздатність суб'єкта; 3) підстава виникнення, зміни та припинення правовідносин [4 с. 26]. Узагальнюючи дослідження, можна зазначити, що суб'єкти адміністративних правовідносин завжди вступають у правовідносини заради задоволення своїх інтересів і потреб, а суб'єкти адміністративного права конкретних дій не здійснюють, а лише мають таку можливість, скористатися якою не завжди можуть.

Тобто, суб'єкт адміністративного права має потенційну здатність вступати в адміністративні правовідносини. Якщо, наприклад, громадянин не чинить адміністративних правопорушень, то він не є суб'єктом адміністративно-деліктних відносин.

Отже, суб'єкт адміністративно-правових відносин – це фактичний учасник правових зв'язків у сфері управління, які виникають на підставі певних юридичних фактів. Він обов'язково бере участь у конкретних адміністративно-правових відносинах, що і є основною рисою притаманною саме суб'єктам адміністративних відносин, на відміну від суб'єктів адміністративного права у теорії адміністративного права.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне право України. URL: <https://sites.google.com/site/igroupteamsite/administrativne-pravo-ukraieni/ponatta-administrativno-pravovih-vidnosin-i-ieh-oznaki>.
2. Адміністративне право: підручник / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М., Геращук, В.В. Богуцький та ін.; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Геращука, В.В. Зуй. – 2-ге вид., переробл. та допов. – Х.: Право, 2012. – 656 с.
3. Загальне адміністративне право : підручник / [Гриценко І.С., Мельник Р.С., Пухтецька А.А. та інші]; за заг. ред. І.С. Гриценка. – К.: Юринком Інтер, 2015. – 568 с..
4. Новиков С.А. Административное право : конспект лекцій / С.А. Новиков – М.: Приориздат, 2003. – 128 с.

Марисюк К.Б.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права і процесу
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)*

Лисенко О.О.

*магістрантка
Інституту права, психології та інноваційної освіти,
Національного університету «Львівська політехніка» (м. Львів)*

**ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ОБСТАВИН, ЩО
ПОМ'ЯКШУЮТЬ ПОКАРАННЯ**

Обставини, що пом'якшують покарання, передбачені ч.1 ст. 66 КК України. Як вже зазначалось їх можна поділити на три групи:

- 1) Такі, що характеризують особу винного. До них відносяться наступні:
  - вчинення кримінального правопорушення жінкою в стані вагітності;
  - вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім;
  - з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення;
  - добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди;
  - надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення

При цьому В.В. Полтавець останні дві ознаки відносить до таких, що характеризують діяння. Видається, що така класифікація є не зовсім правильною, оскільки посткримінальна поведінка особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, включається до її характеристики.

- 2) Такі, що характеризують як особу винного, так і тяжкість кримінального правопорушення:

- вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;
- вчинення кримінального правопорушення під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність;
- вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірними або аморальними діями потерпілого;
- виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації, поєднане з вчиненням кримінального правопорушення у випадках, передбачених КК України

3) Такі, що характеризують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення:

- вчинення кримінального правопорушення з перевищенням меж крайньої необхідності.

Відповідно до ч. 2 ст. 66 КК України при призначенні покарання суд може визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті. На невичерпності переліку цих обставин наголошує і Пленум Верховного Суду України, зазначаючи у абзаці 1 пункту 5 своєї Постанови «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7 у редакції від 06.11.2009 р., що при призначенні покарання суд може визнати пом'якшувачими й інші обставини, не зазначені в ч. 1 цієї статті (наприклад, вчинення кримінального правопорушення внаслідок збігу випадкових обставин чи неправильної поведінки потерпілого, відвернення підсудним шкідливих наслідків кримінального правопорушення, часткове відшкодування шкоди, відшкодування моральної шкоди). Визнання обставини такою, що пом'якшує покарання, має бути вмотивоване у вироку[1].

Проте, така невичерпність переліку обставин, що пом'якшують покарання підтримується не усіма вченими. Так, Т.І. Іванюк вважає, що цей перелік повинен бути вичерпним, оскільки протилежне дає можливість для необмеженого врахування судом таких обставин, і, як наслідок, призводить «до порушення принципів рівності осіб, єдності судової практики, гуманізму та справедливості»[2; с. 237]. З такою думкою важко погодитись, оскільки це призведе до надмірного обмеження суддівського розсуду, а також часто зможе мати наслідком призначення занадто суворого покарання. Ще однією причиною невичерпності такого переліку є те, що законодавцеві важко передбачити усі обставини, що пом'якшують покарання, а наведений перелік є орієнтуючим.

Як показує аналіз судової практики, суди найчастіше визнають обставинами, які пом'якшують покарання, окрім тих, що передбачені у ч.1 ст. 66 КК України, наступні:

- вчинення кримінального правопорушення вперше;
- позитивна характеристика особи винного;
- молодий чи похилий вік особи;
- хворобливий стан;
- наявність на утриманні винного дитини чи іншої непрацездатної особи;
- визнання особою вини у вчиненні кримінального правопорушення;
- складне матеріальне становище;
- наявність у винного державних нагород;
- від вчинення кримінального правопорушення не настали тяжкі наслідки [2, с. 234]

Як бачимо, суди послуговуються доволі широким спектром пом'якшуючих покарання обставин. Проте, застосування кожної з них повинно бути належним чином обґрунтовано.

Список використаних джерел

1. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 у редакції від 06.11.2009 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>

2. Іванюк Т.І. Врахування судом обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання, не передбачених Кримінальним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2006. №1 (17). С. 234-237.

Медицький І.Б.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права
навчально-наукового Юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ)*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛИМ ВІД ЗЛОЧИНІВ ЯК НАГАЛЬНА ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ

За даними Генеральної прокуратури України, у 2019 р. від кримінальних правопорушень потерпіло 300 792 осіб, з них 109 438 осіб – від тяжких та особливо тяжких злочинів [1]. За розглянутими судами першої інстанції матеріалами кримінального провадження кількість фізичних осіб – потерпілих від злочинів, у 2019 р. становила 58 639 осіб, з яких заподіяно шкоди життю – 1 415 особам, здоров'ю – 8 333 особам, 48 891 особі завдано матеріальної і моральної шкоди [2].

Наразі державна політика потребує зміщення вектору у напрямку посилення захисту порушених злочинними проявами прав і інтересів громадян та максимально можливого відновлення попереднього становища,

передусім – шляхом запровадження економіко-правового механізму, що відповідає уже сформованим міжнародним стандартам. Законодавчий механізм соціальної, матеріальної, правової, психологічної, медичної чи іншої допомоги; пошук бюджетних чи позабюджетних шляхів реалізації запропонованих заходів – ці та інші питання продиктовані до їх невідкладного розв'язання вимогами сучасної практики протидії злочинності.

Держави СНД. У Республіці Білорусь прийнята Концепція захисту жертв злочинної діяльності (20.01.2006 р.) визначила основні підходи до побудови системи попередження впливу наслідків злочинної діяльності на населення, звівши їх до такого: 1) регламентація на законодавчому рівні питань, що стосуються захисту потенційних жертв від злочинних посягань, із зазначенням заходів профілактики, спрямованих на зменшення ризику стати жертвою злочину; 2) покладення організації соціального захисту і реабілітації потерпілих від злочинної діяльності на відповідні місцеві виконавчі і розпорядчі органи; 3) підготовка проекту закону Республіки Білорусь «Про правовий статус жертв злочинної діяльності»; 4) впровадження у правоохоронну практику передових форм і методів профілактики впливу наслідків злочинної діяльності, надання громадянам, які володіють підвищеним впливом наслідків злочинної діяльності, фінансової підтримки у придбанні технічних засобів самозахисту від злочинних посягань; 5) регулярне здійснення обліку та моніторингу рівня впливу наслідків злочинної діяльності на населення в країні та її регіонах, проведення періодичних опитувань населення з метою виявлення справжніх масштабів впливу наслідків злочинної діяльності на населення і оцінки діяльності органів, що ведуть кримінальний процес, щодо попередження злочинності і такого впливу; 6) необхідність пошуку оптимальних наукових методик визначення грошових еквівалентів заподіяної в результаті злочинів потерпілим майнової, фізичної і моральної шкоди [3].

Положення прийнятого у Молдові закону «Про реабілітацію жертв злочинів» (29.07.2016 р.) передбачають надання жертвам злочинів спектру послуг з інформаційної, психологічної, юридичної чи фінансової підтримки уповноваженими суб'єктами, починаючи з Міністерства охорони здоров'я, праці та соціального захисту та інших центральних органів виконавчої влади і завершуючи місцевими органами та юридичними чи фізичними особами некомерційних чи підприємницьких організацій. Право на отримання фінансової компенсації обмежене відповідним колом деліктів (вбивства, тілесні ушкодження, торгівля людьми, статеві злочини, отримання послуг дитячої проституції та ін.), поведінкою жертви злочину (у ряді випадків фінансова допомога виключається), територіальною юрисдикцією Республіки Молдова. При визначенні розміру фінансової компенсації до уваги беруть: а) витрати на госпіталізацію, лікування або інші пов'язані з лікуванням витрати, понесені жертвою злочину; б) пошкодження окулярів, контактних

лінз, зубних протезів та інших предметів, що заповнюють функціональність окремих частин тіла людини; в) шкоду, заподіяну знищенням, пошкодженням чи відібранням майна жертви; г) збиток, заподіяний завданою злочинними діяннями втратою працездатності; д) у разі смерті жертви злочину – витрати на її поховання [4].

Відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок вчинення злочину, відповідно до законодавства *Естонської Республіки* здійснюється як шляхом здійснення державою виплат, так і в порядку кримінального провадження шляхом застосування медіаційних процедур. Закон «Про допомогу потерпілим» (17.12.2003 р.) закріплює основи державної допомоги, організації послуг з примирення, відшкодування витрат на психологічну допомогу, а також відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів. Закон розрізняє матеріальну допомогу як різновид послуги з підтримки потерпілої особи (від недбальства, жорстокого поводження або фізичного, психологічного чи сексуального насильства) та відшкодування потерпілим від насильницьких злочинів, унаслідок яких особа помирає, отримує тяжку шкоду для здоров'я чи його розлад тривалістю не менше шести місяців. Сума відшкодування визначається на підставі інформації про матеріальну шкоду: 1) у зв'язку із втратою працездатності; 2) з огляду на лікування; 3) завдану смертю потерпілого; 4) завдану допоміжним засобам, що виконують окремі функції тіла чи предметів одягу; 5) що складається з витрат на поховання. Розмір відшкодування встановлено на рівні 80% від завданої матеріальної шкоди і не повинен перевищувати 9 590 євро [5]. В Естонії відсутній спеціальний фонд відшкодування потерпілим від злочинів. Питання відшкодування потерпілим належить до відання Департаменту соціального страхування, а не Міністерства юстиції.

Відсутність спеціалізованого нормативного акту, який регламентував би суспільні відносини, пов'язані із допомогою (реабілітацією) жертв злочинних посягань, спостерігається у законодавстві ряду держав пострадянського простору. Чинна ситуація відображає державницькі спроби радше точкового, а не повноцінного розв'язання посталої соціально-правової проблеми, шляхом відповідного сприяння жертвам – учасникам кримінального судочинства або потерпілим від окремих категорій деліктів (Азербайджанська республіка, Киргизька республіка, республіки Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан).

Україна належить до числа суб'єктів, які так і не спромоглися прийняти спеціалізований нормативний документ/документи, що встановлював би загальні засади допомоги (компенсації) жертвам (потерпілим) від злочинів, хоча свого часу спроби виправити таку ситуацію були задекларовані. При цьому вона повторює традиційний шлях правового розвитку пострадянських держав, акумулюючи увагу на дотриманні безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві (ЗУ «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть

участь у кримінальному судочинстві» від 23.12.1993 р. №3782-XII), чи питаннях допомоги потерпілим від певних категорій злочинів чи видів протиправної поведінки (ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р. №3739-VI, «Про боротьбу із тероризмом» від 20.03.2003 р. №638-IV). Частково існуючий стан можна пояснити попереднім прийняттям тотожних за назвою та змістом модельних законів країн – учасниць СНД (модельні закони «Про державний захист потерпілих, свідків» від 06.12.10.1997 р., «Про надання допомоги жертвам торгівлі людьми» від 03.04.2008 р., «Про протидію тероризму» від 03.12.2009 р.). У якості беззаперечних здобутків варто відзначити започаткований підхід до розв'язання проблеми насильства (у тому числі домашнього), шляхом прийняття ряду нормативно-правових актів: ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. №2229-VIII, розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року» від 10.10.2018 р. №728-р., постанови КМ України «Про затвердження Порядку формування, ведення та доступу до Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі» від 20.03.2019 р. №234, «Деякі питання надання послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми, домашнього насильства, насильства за ознакою статі та насильства стосовно дітей» від 26.06.2019 р. №553, «Про затвердження Типового положення про притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22.08.2018 р. №655, «Про затвердження Типового положення про мобільну бригаду соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі» від 22.08.2018 р. №654). Підкреслюємо проте важливість саме комплексного, а не локального підходу.

Список використаних джерел

1. Звіт про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2019 р.). URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113897&libid=100820&c=edit&c=fo (дата звернення: 30.09.2020).
2. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (2019 рік). URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 14.05.2020).
3. О Концепции защиты жертв преступной деятельности: постановление Совета Министров Республики Беларусь от 20.01.2006 г. №74. URL: [http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2006-19/2006-19\(052-082\).pdf&oldDocPage=11](http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2006-19/2006-19(052-082).pdf&oldDocPage=11) (дата звернення: 05.05.2020).

4. О реабилитации жертв преступлений: закон Республики Молдова от 29.07.2016 г. №137. URL: https://www.legis.md/cautare/_getResults?doc_id=105870&lang=ru (дата звернення: 12.05.2020).

5. Про допомогу потерпілим: Закон Естонської Республіки від 17.12.2003 р. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13227600?leiaKehtiv> (дата звернення: 13.05.2020).

Огерук І.С.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Університету Короля Данила

ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 369² КК УКРАЇНИ

Стаття 369² Кримінального кодексу України, яка передбачає кримінальну відповідальність за зловживання впливом, з'явилася в українському кримінальному законодавстві як результат виконання Україною міжнародноправових рекомендацій у сфері запобігання та протидії корупції.

Аналізуючи рішення судів різних рівнів, які стосуються застосування ст.369² КК України до службових осіб, можна виділити такі основні способи вчинення злочинних діянь:

- отримання неправомірної вигоди за вплив службовою особою – керівником на підлеглих осіб;
- отримання неправомірної вигоди за вплив на посадових осіб, з якими службова співпрацює в силу виконання своїх службових обов'язків.

В переважній більшості «службова особа» виступає як керівник. Тлумачний словник української мови тлумачить поняття «керівник» як «той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось» [5, Т. 4, с. 142]. Підлеглого він визначає як того, «який перебуває в залежності від кого-, чого-небудь, підпорядкований комусь, чомусь» [5, Т. 6, с. 448]. Відповідно, той чи інший вплив керівника на підлеглого апріорі закладений у їхні відносини. З цього випливає висновок, що службова особа – керівник так чи інакше впливає на прийняття рішень своїми підлеглими. Такий вплив може здійснюватися як в рамках виконання керівником своїх посадових обов'язків, так і може виходити за такі рамки. Крім цього, керівники, як правило, більш старші за віком, мають більший життєвий досвід, а тому користуються певним авторитетом серед підлеглих. Це передбачає вплив ще й через дружні та наставницькі стосунки. Однак, так чи інакше, зазначений вплив випливає із можливостей службового становища особи та прямо пов'язаний із посадою, яку вона займає.

Керівник, впливаючи на підлеглого, може його підштовхувати до прийняття як законних так і незаконних рішень. Типовим прикладом такого діяння є дії начальника Богородчанського районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції в Івано-Франківській області, який отримав грошові кошти в сумі 30000 гривень як неправомірну вигоду за вплив на державних виконавців вказаного відділу ДВС щодо закриття усіх виконавчих проваджень стосовно приватної особи та незвернення в суд про тимчасове обмеження її виїзду за межі України. За вказане злочинне діяння Богородчанським районним судом Івано-Франківської області він був визнаний винуватим у вчиненні злочину,

передбаченого ч.2 ст.369² КК України з призначенням покарання у виді штрафу у розмірі 900 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 15300 грн [2].

Крім цього, керівник може отримувати неправомірну вигоду за вчинення чи невчинення будь-якої дії підлеглим, використовуючи надану йому владу чи службове становище. Так, організована злочинна група у складі начальника Лубенського ВП ГУ НП в Полтавській області, заступника начальника Лубенського ВП ГУ НП в Полтавській області та начальника сектору реагування патрульної поліції № 2 Лубенського ВП ГУ НП в Полтавській області одержала неправомірну вигоду на підставі запевнень, що у разі виникнення непорозумінь із працівниками Лубенського ВП ГУ НП в Полтавській області, члени злочинної групи, перебуваючи на керівних посадах, вплинуть на своїх підлеглих з метою недопущення перешкоджання здійснення ТОВ «Агат» законної господарської діяльності. За вказане діяння вироком Великобагачанського районного суду Полтавської області було затверджено угоду про визнання винуватості та визнано винуватим кожного з учасників організованої злочинної групи у обвинуваченні по ч. 3 ст. 27, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 369² КК України з призначенням узгодженого сторонами покарання у виді штрафу в розмірі 1500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян в сумі 25500 грн [1].

Аналізуючи вказані приклади, слід констатувати, що вплив винними особами здійснювався з приводу питань, які відносились до компетенції тих підрозділів, які вони очолювали. Враховуючи окремі положення законодавства України, зокрема Законів України «Про державну службу», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших, де зазначається, що до компетенції керівників, які мають у підпорядкуванні осіб, уповноважених на виконання функцій держави, як правило, відноситься організація та контроль роботи очолюваних ними органів, можна припустити, що засуджені наперед передбачали результати свого впливу на підлеглих. І навіть більше, могли вирішити питання без участі підлеглих, використавши посилення на них для уникнення більш суворого покарання, яке передбачено ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою).

Ефективне управління на всіх рівнях неможливе без налагодження дієвої взаємодії між різноманітними суб'єктами, в тому числі між органами влади, державними суб'єктами господарювання, громадськістю тощо. Така взаємодія як передбачена чинним законодавством, так і виникає ситуативно. Для прикладу, основні засади взаємодії місцевих органів влади визначені в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та Законі України «Про місцеві державні адміністрації» [4, с. 32]. Звичайно, що представницькі функції в рамках взаємодії виконують службові особи зазначених органів

відповідно до своїх функціональних обов'язків. Відповідно, взаємовідносини між службовими особами різних органів влади та іншими посадовими особами, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у даному випадку, обумовлюється їхнім службовим становищем та прямо пов'язаний із посадами, що вони займають.

Взаємодія може бути постійною або тимчасовою. Постійна взаємодія виникає на основі певного спільного напрямку діяльності окремих органів державної влади чи місцевого самоврядування. Спілкуючись тривалий період часу, навіть у рамках своїх службових повноважень, посадовці вивчають один одного та визначаються з можливостями перевести свої стосунки із ряду службових у дружні. Крім цього, оцінюють можливості впливу. Такий вплив може мати як завуальований характер, наприклад, дружніми порадами, так і завідомо протиправний, коли службова особа просить щось виконати посадову особу, уповноважену на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що суперечить інтересам служби останньої. Таке прохання може базуватися як на виконанні зустрічних прохань, так і на отриманні певної неправомірної вигоди.

Також слід зазначити, що службова особа, реалізуючи представницькі функції своїх посадових обов'язків, знайомиться з широким колом посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Сам статус та посада такої службової особи вже викликають певну довіру та надають можливість останній пропонувати свої послуги по «вирішенню питань» в інших органах влади, державних підприємствах тощо. Аргументація успіху таких дій зводиться до того, що особа особисто знайома з особами, які приймають відповідні рішення, та може вплинути на них. Так, заступник Голови Державної архівної служби України одержав неправомірну вигоду в загальній сумі 9 800 доларів США за вплив на прийняття рішення службовими особами Фонду державного майна України в інтересах третьої особи, а саме прийняття останнього на роботу у Фонд державного майна України. За вказане діяння вироком Шевченківського районного суду м. Києва винного було засуджено за ч. 2 ст. 369² КК України до покарання у вигляді штрафу в розмірі 1500 (однієї тисячі п'ятсот) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що дорівнює 25 500 (двадцяти п'яти тисячам п'ятисям) гривням [3].

Таким чином, розглянуті випадки дозволяють констатувати, що як при застосуванні першого, так і при застосуванні другого способу вчинення злочинного діяння яскравою особливістю способу вчинення злочину та однією із ключових умов можливості здійснення впливу на посадових осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є посада, яку займає службова особа, а також пов'язані з цим можливості. В випадку здійснення впливу на підлеглих осіб вплив винною особою здійснюється з приводу питань, які відносяться до

компетенції тих підрозділів, яку вона очолює, а значить можна припустити, що зловмисник наперед передбачає результати свого впливу на підлеглих, і навіть більше, може вирішити питання без їх участі. У випадку впливу на посадових осіб, з якими служба співпрацює в силу виконання своїх службових обов'язків, слід зауважити, що саме завдяки займаній посаді така служба особа має змогу познайомитися із посадовими особами, які приймають відповідні рішення, та налагодити певні стосунки з ними, що дає підстави сподіватися на успішність здійснення впливу.

Список використаних джерел

1. Вирок у справі № 539/3185/17 від 16 лютого 2018 року. Єдиний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72235890> (дата звернення: 23.09.2020).
2. Вирок у справі №338/1203/19 від 11 жовтня 2019 року. Єдиний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84919077> (дата звернення: 23.09.2020).
3. Вирок у справі №761/32007/19 від 05 вересня 2019 року. Єдиний реєстр судових рішень : веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84053953> (дата звернення: 23.09.2020).
4. Гончарук Н. Т., Прокопенко Л. Л. Взаємодія органів державної влади та органів місцевого самоврядування: правові та функціональні аспекти. *Публічне управління*. 2011. № 1. С. 31-38.
5. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970 – 1980.

Острогляд Олександр Васильович
кандидат юридичних наук, доцент

ВАЖЛИВІСТЬ ЗВ'ЯЗКІВ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Діяльність судових та правоохоронних органів – це та діяльність, яка найчастіше піддається критиці громадськості. Напевне тільки лінивий не заявляв про свою незадоволеність діяльністю судів чи, наприклад, поліції.

Не заперечуючи, що в критиці є частина істини, варто сказати, що частина тих хто критикує взагалі не розбирається в повноваженнях зазначених органів, переносючи своє незадоволення апаратом держави на тих кого бачить (чи про кого чує) найчастіше. Частина ж незадовільної роботи органів, що відносяться до судових та правоохоронних викликана об'єктивними чинниками, як от, некомплектність багатьох судів в Україні, що

в свою чергу викликає перенавантаженість та збільшує можливість помилки та ін.

Проте, інколи необґрунтована критика викликана неналежною роботою прес-центрів (відділів зв'язків з громадськістю, прес-суддів тощо. Далі за текстом «прес-центр») судових та правоохоронних органів, які недостатньо чи неправильно інформують громадськість про діяльність цих органів, підвищуючи напругу в суспільстві.

Діяльність цих структурних підрозділів будується на так званому принципі гласності. Гласність згідно Великого тлумачного словника сучасної української мови походить від слова «гласний» – доступний для широкої громадськості; відкритий, публічний.

Зрозуміло, що діяльність судів та правоохоронних органів пов'язана зі збереженням різного роду таємниць (державної, банківської, особистого життя тощо) і в цьому випадку потрібний розумний баланс в висвітленні того що потрібно для інформування громадськості про діяльність відповідного органу та збереженням відповідної таємниці.

Діяльність прес-центрів не варто недооцінювати, наприклад, у відомій широкому колу громадського справі ДТП «Зайцевої» в м. Харків, саме професійна діяльність прес-центру Національної поліції фактично врятувала головну винуватицю від самосуду, зменшивши напруженість в суспільстві. Головне в цьому випадку те, що прес-центр не пішов одразу на інформування суспільства про подію з «черговими» фразами типу – «ведеться досудове розслідування», «проводяться дослідження» і т.д., а дочекавшись розшифрування сигналів світлофору – подав інформацію про наявність в механізмі спричинення шкоди ще одного автомобіля, що значно послабило протестні настрої незадоволення діяльністю патрульної поліції.

Слід зазначити, що з розвитком інформаційних технологій, важливу роль почали відігравати інтернет-технології, зокрема, розміщення в мережі на відповідних сайтах контактних даних прес-центрів з функцією зворотного зв'язку значно полегшило і діяльність цих органів і доступ до них громадськості. Так, МВС має на своєму сайті вкладку «взаємодія з громадськістю» (https://mvs.gov.ua/ua/public_interaction), Офіс Генерального прокурора вкладку «прес-центр» (<https://www.gp.gov.ua/ua/kzmi>), СБУ – «звернення громадян» (<https://ssu.gov.ua/zvernennia-hromadian>) і т.д.

Звичайно в ідеалі було б добре, щоб функції працівників цих прес-центрів виконували особи які мають профільну освіту журналіста і юриста, але таке поєднання досить рідкісне. Вихід з цієї ситуації вбачається шляхом введення спецкурсів чи тренінгів в закладах вищої освіти, що здійснюють підготовку за напрямом «Право» чи/та «Правоохоронна діяльність», або шляхом самоосвіти зазначених працівників, оскільки кількість таких можливостей зростає з кожним роком (наприклад, <https://www.coursera.org/learn/journalism-skills> чи

https://courses.prometheus.org.ua/courses/KNU/103/2015_T2/about чи https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+MEDIASOC101+2020_T3/about).

Окремою галуззю, яка показала свою придатність, виявилися соціальні мережі. Це ресурс, який доступний для більшості, інформування відбувається майже миттєво, є можливість відфільтрувати ті повідомлення, які складають цікавість і т.д.

Позитивними прикладами такої діяльності в соціальній мережі Facebook можна назвати: сторінку Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області (<https://www.facebook.com/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%83%D0%B4-%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BE-%D0%A4%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97-%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96-354373918104203/>) повідомлення прес-служби якого є інформативними та лаконічними. Наприклад, «Після звільнення з місць позбавлення волі коломиянину обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою

До Коломийського міськрайонного суду надійшло клопотання слідчого Коломийського ВП ГУНП в Івано-Франківській області про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно особи, яка підозрюється у крадіжці мобільних телефонів, вчиненій повторно та грабежі, який 04.09.2020 року тільки звільнився з місць позбавлення волі.

Вивчивши всі матеріали справи, суд застосував щодо підозрюваного запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на шістьдесят днів, тобто до 27 листопада 2020 року.

Суд визначив розмір застави в сумі 20 (двадцяти) розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що становить 42040 (сорок дві тисячі сорок) гривень грн. Прес-служба суду».

Або сторінку Гребінківського районного суду Полтавської області (<https://www.facebook.com/GrebinkivskuiSud/?eid=ARCdIk-Roi0O3VEJduNYt0e0cEjl9rTpSZI079IGrdfEr5hrqGOeFtk9KKWkMMGXSuMq-AqyoQTCuyi&fref=mentions>), який можна назвати одним з найбільш інноваційних та наближених до населення. Повідомлення цього суду також заслуговують на увагу та на перейняття досвіду. Наприклад, «Суд і місцеві вибори. На неділю, 25 жовтня 2020 року призначено перші місцеві вибори.

На період проведення місцевих виборів наказом голови Гребінківського районного суду Полтавської області Татіщевою Я.В. з 5 вересня встановлено особливий режим роботи для суддів і працівників апарату у вихідні дні та в день голосування для забезпечення прийому та розгляду позовних заяв, скарг

та звернень виборчих комісій, пов'язаних з виборчим процесом у строки та спосіб, установлені Виборчим кодексом України.

📞 Для подачі до суду позовної заяви, скарги чи звернення виборчої комісії у вихідні дні потрібно звернутися до чергового працівника суду за телефоном: (073) 109-12-52».

Можливостей інформувати населення про свою роботу в прес-центрів є достатньо, головне робити це професійно, що призведе до підвищення іміджу цих органів та збільшення довіри до них у суспільстві, оскільки опитування, які проводяться після звернення громадян, наприклад, до суду показують значно вищий рівень довіри ніж тих хто не звертався. А це свідчить, що частину негативного враження формують самі ЗМІ (подаючи «смажені» факти не як виняток, а як константу), а також самі громадяни (поширюючи неправдиві чутки).

Звичайно не потрібно забувати і про «традиційні» засоби інформування – телебачення, радіо, дошки оголошень, газети. Кожен з засобів журналістики має свого слухача чи глядача і їх використання може бути ефективним в правовому всеобучі, що призведе до зменшення випадків звернення з необґрунтованими скаргами.

Павліченко Ірина Миколаївна,
*старший викладач кафедри права та
правоохоронної діяльності,*

Владика Арсеній Костянтинівич, *студент гр. ПМ-1
Державний університет «Житомирська політехніка»*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ РОБОТОДАВЦЯ ВІД ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАЦІВНИКАМИ ТРУДОВИМИ ПРАВАМИ

Для підвищення ефективності суспільного виробництва та зміцнення трудової дисципліни, досягнення найефективніших зразків продуктивності праці, суттєву роль відіграє динаміка внутрішньо-організаційної мобільності трудових ресурсів підприємства, оперативне переміщення та заміщення працівників, зміна суттєвих умов праці відповідно до змін на ринках товарів і послуг і потреб споживачів .

Успіх всього колективу працюючих в соціальному партнерстві з роботодавцем не повинен залежати від суб'єктивних та егоїстичних цілей окремого працівника. Прозорість визначення кваліфікаційного рівня особи та надання їй можливості працевлаштування відповідно до набутих нею знань і навичок або звільнення неефективного співробітника є умовою закріплення виробника на ринку, конкурентною перевагою перед іншими.

Судова практика свідчить, що трудові спори здебільшого набули ознак спорів менеджерів середньої і вищої ланки з роботодавцями, державних

службовців (прокурорів, поліцейських, податківців) щодо поновлення на роботі.

Проблему звільнення некомпетентних кадрів законодавець вирішує в інтересах держави, правові можливості звільнення в приватному секторі економіки відстають від вимог часу. Такі різні підходи до регулювання праці в державному і приватному секторі змушують роботодавців вдаватися до економічних та соціальних методів звільнення працівників ніж до неефективних правових заходів.

Неефективне трудове законодавство не може бути виправлено виключно судовою практикою. З огляду на це, судам все скланіше приймати справедливі рішення. Недобросовісні працівники уміло маніпулюють і зловживають трудовими правами та гарантіями.

Метою даних тез є постановка деяких теоретичних проблем захисту інтересів роботодавця від зловживання працівниками трудовими правами, що розглядається в дискусії щодо проблем удосконалення трудового законодавства, виходячи із актуальних обставин сучасності.

В сучасних економічних умовах національному роботодавцю необхідно під тиском процесів конкуренції, оперативно приймати рішення про змінами в організації виробництва і праці в тому числі у спосіб скорочення чисельності і штату працівників. Пунктом 1 ч.1 ст.40 КЗпП України передбачена можливість розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу у випадку змін в організації виробництва і праці. Працівник, посада якого потрапила під скорочення, до моменту отримання повідомлення про вивільнення в порядку ст.49-2 КЗпП України може ухилятися від ознайомлення з рішенням власника про вивільнення. Наприклад, за матеріалами судового провадження працівник подав заяву про надання відпустки у зв'язку з навчанням. В відпустці він знаходився понад три місяці. Після виходу з відпустки та під час ознайомлення з наказом про скорочення посади ним було надано роботодавцю диплом про здобуття іншого фаху та оспорені результати здійснення співставлення кваліфікації та продуктивності праці його та інших працівників, яка була проведена під час перебування його в відпустці.

Відповідно до наведених обставин, дії працівника мають ознаки зловживання трудовими правами, оскільки такий працівник користується відсутністю правового регулювання строків ознайомлення працівників з рішенням роботодавця про зміни в організації виробництва і праці. Роботодавець обтяжений обов'язками: - звернення до профспілки щодо проведення консультацій із питань скорочення чисельності або штату працівників не пізніше як за 3 місяці до запланованого звільнення; - повідомлення Державної служби зайнятості України про заплановане вивільнення не пізніше ніж за 2 місяці до вивільнення працівників; - звернення до первинної профспілкової організації (профспілкового

представника) щодо отримання згоди на розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця; - звільнення працівників не раніше закінчення 2-місячного попереджувального строку. Таким чином, законодавець обтяжує роботодавця не менше, як п'ятимісячним терміном підготовки рішення про звільнення працівника з ініціативи роботодавця, в той час законодавцем навіть не встановлений строк протягом яких працівник був би зобов'язаний ознайомитися з рішеннями щодо нього. Відсутність правового регулювання обов'язків працівника при звільненні з ініціативи роботодавця створює штучні підстави для оскарження дій роботодавця в судовому порядку. В описаному випадку недобросовісний працівник в дійсності вимагає від роботодавця переглянути результати проведеного ним співставлення кваліфікації та продуктивності праці інших працівників, у зв'язку з обставинами, що виникли в майбутньому через ухилення недобросовісного працівника від ознайомлення з рішенням про зміну в організації виробництва і праці.

Отже, можна констатувати потребу законодавчого врегулювання обов'язків працівника при прийнятті роботодавцем рішення про зміну в організації виробництва і праці.

Законодавчого врегулювання потребує і проблематика взаємодії роботодавця із професійними спілками при здійсненні роботодавцем права на зміну в організації виробництва і праці.

Актуальною є проблема законодавчого розмежування профспілкових та посадових повноважень окремих категорій працівників і роботодавців. За обставинами судового провадження, заступник керівника підприємства створив і очолив первинну профспілкову організацію до якої вступили підпорядковані йому працівники. Очевидним є конфлікт інтересів між посадовими та профспілковими повноваженнями особи та використання профспілкового представництва в особистих цілях. Законодавець намагався врегулювання конфлікт інтересів, що виникають у зв'язку з участю працівників адміністрації підприємства в роботі профспілок. З цією метою було доповнено КЗпП України нормами ст.43-1 відповідно до яких розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу без згоди виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) допускається у випадку звільнення керівника підприємства, установи, організації (філіалу, представництва, відділення та іншого відокремленого підрозділу), його заступників, головного бухгалтера підприємства, установи, організації, його заступників, а також працівників, які мають статус державних службовців відповідно до Закону України "Про державну службу", керівних працівників, які обираються, затверджуються або призначаються на посади державними органами, органами місцевого самоврядування, а також громадськими організаціями та іншими об'єднаннями громадян.

Згідно змісту цієї правової норми права держави, як роботодавця більш захищені ніж права роботодавців приватного сектору економіки. Держава як роботодавець вправі звільнити без погодження профспілки будь-якого державного службовця, в той час як інші роботодавці лише окремих топ-управлінців.

Справедливим буде надати роботодавцям приватного сектору такі самі права, які має держава при звільненні державних службовців.

Разом з тим, потребує впровадження стандартів рівності щодо прав сторони роботодавців та професійних спілок.

Відповідно до ч.6 ст.7 ЗУ " Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" роботодавці не можуть бути членами виборних органів профспілки будь-якого рівня. Відповідно до ч.3 ст.12 цього Закону забороняється втручання державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, роботодавців, їх об'єднань у статутну діяльність профспілок, їх організацій та об'єднань.

Закріплення в законодавстві вимоги, згідно якої члени виборних органів профспілки будь-якого рівня не можуть бути призначені керівними працівниками протягом року з моменту припинення членства в виборному органі профспілки, тобто на термін імунітету від звільнення передбаченого частиною четвертою статті 41 ЗУ " Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" буде справедливим стимулом поглиблення соціального партнерства між роботодавцями і профспілками.

Відповідно до посади, заступник керівника належить до адміністрації підприємства та фактично є представником роботодавця. Посада заступника законодавством класифікується по коду КП-1210.1 в класифікаторі професій - Керівник підприємства, установи та організацій (розділ 5 Національного класифікатора України Класифікатора професій ДК 003:2010 затверджено 28.07.2010 року та надано чинності Наказом №327 Держспоживстандарту України). Відповідно до п.7 ч.1 ст.43. Однак судова практика виходить із буквального змісту, ст.1 ЗУ " Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності" яка у відносинах із профспілками визнає що роботодавцями лише - власника підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, виду діяльності, галузевої належності або уповноважений ним орган (керівник). Але очевидним ж факт того, що заступник керівника виступає суб'єктом організації праці працівників. З огляду на це Рада науково-правових експертиз при Інститут держави і прав ім.. В.М.Корецького НАН України у відповіді на звернення директора Комунального підприємства «Науково-дослідний інститут соціально-економічних проблем міста» з проханням провести науково-правову експертизу з метою надання роз'яснень питанням, що стосуються чинного трудового законодавства надала роз'яснення, що у відповідності до ч.3 ст.36 Конституції України «Громадяни мають право на участь у професійних

спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів». Але ч.6 ст.7 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» передбачає, що роботодавці не можуть бути членами виборних органів профспілки будь-якого рівня. Таке обмеження встановлюється законодавчо з метою уникання спів падання роботодавця (власника або уповноваженого ним органу) та представника профспілкового органу в одній особі при, наприклад, укладанні колективного договору (ст.3 Закону України «Про колективні договори і угоди» при визначенні повноважень виборного органу первинної профспілкової організації, який діє (вирішує питання) разом з роботодавцем (ст.38 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності»). Нормою ст.20 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії їх діяльності», «забороняється ведення переговорів та укладання угод і колективних договорів від імені працівників особам, які представляють роботодавців». У відповідності до п.25 Загальних положень Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, похідні професії, назви яких утворені за допомогою додаткових ознак типу «заступник»..., мають такі ж кваліфікаційні характеристики, що і базові професії, тобто відносяться до керівників(представляють інтереси роботодавця – власника або уповноваженого ним органу), а, звідси, наділені правом вирішувати такі питання, які відносяться до сфери контролю з боку профспілкових організацій. З огляду на наведені норми діючого законодавства, враховуючи те, що особа, яка обіймає посаду заступника директора підприємства (заступника голови адміністрації) є уповноваженою на виконання певних адміністративних функцій від імені роботодавця (керівника) можна зробити висновок, що така особа не може бути одночасно головою виборного профспілкового органу на підприємстві, в установі, організації.

Найдетальніше визначення поняття роботодавця, з точки зору розмаїття видів діяльності, наведено у конвенції МОП N103 про охорону материнства 1952.

Відповідно до ч. 5 ст. 65 ГК України, керівник підприємства формує адміністрацію підприємства і вирішує питання діяльності підприємства в межах та порядку, визначених установчими документами. Таким чином, повноваження роботодавця реалізує не лише одноособово керівник, а також адміністрація підприємства, до якої належать працівники, які здійснюють функції заступників керівника .

Отже, дискусійне питання правового статусу заступника керівника, який одночасно виступає суб'єктом організації праці працівників в інтересах роботодавця та може одночасно поєднувати в своїй особі керівника профспілкової організації потребує законодавчого врегулювання.

Вважаю, що такі глибокі прогалини в трудовому законодавстві необхідно виправити, а протиріччя викликані ними можуть бути усунені лише на рівні правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Ратифікація від 19.10.1973, підстава – 2148-08. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
2. Конвенція МОП N103 про охорону материнства 1952 р.; Редакція від 15.06.2000, підстава – 993_294. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_122#Text
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
6. Закон України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” від 15.09.1999 № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>
7. Закон України “Про колективні договори і угоди” від 01.07.1993 № 3356-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3356-12#Text>
8. Закон України “Про державну службу” від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
9. Закон України “Про зайнятість населення” 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>
10. Закон України «Про відпустки» від 15.11.1996 № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
11. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 від 28.07.2010 № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
12. Постанова Пленуму Верховного Суду України №13 від 24.10.2008 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/vs92012?an=1>
13. Висновок Ради науково-правових експертиз при Інститут держави і прав ім. В.М. Корецького НАН України у відповіді на звернення директора Комунального підприємства «Науково-дослідний інститут соціально-економічних проблем міста». URL: <https://inau.ua/document/vysnovok-rady-naukovo-pravovyh-ekspertyz-pry-instytuti-derzhavy-ta-prava-im-vmkoreckogo-nan>

14. Рішення Апеляційного суду м. Києва від 12 липня 2017 року у справі № 761/538/17. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/67694404>

15. Рішення Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 15 січня 2018 року по справі № 336/3444/171. URL: <https://sh.ki.court.gov.ua/sud2610/>

16. Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 29 травня 2020 року по справі № 753/14770/18. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/89822436/>

Панкевич О.З.

*доцент кафедри адміністративно-правових
дисциплін юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент*

Баран М.В.

*здобувач вищої освіти освітнього ступеня магістр
(Львівський державний університет внутрішніх справ)*

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТІЇ: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

З сумом можемо констатувати той факт, що в Україні вже декілька років практично повністю відсутня законодавча база щодо процедури проведення будь-яких видів референдумів.

Відтак, на нашу думку, не викликає сумнівів *актуальність* у сучасних вітчизняних реаліях дослідження конституційно-правового інституту референдуму у розвинутих зарубіжних державах.

Для з'ясування, за яких умов референдум як інститут прямої демократії може гармонійно розвиватися у державно-правових системах сучасних держав, необхідно уточнити той зміст, який сьогодні вкладається у це поняття.

Серед вчених-державознавців прийнято розглядати правову природу інституту референдуму з різних точок зору: як *форму народовладдя*, як *самостійне суб'єктивне право*, як *самостійний публічно-правовий інститут*. Більшість авторів при цьому при розкритті правового змісту цього явища є прибічниками саме першого підходу [1, с. 126].

У класичному визначенні референдум – це спосіб безпосереднього вирішення виборцями шляхом голосування різних справ державної житті всієї країни чи певної території, що є предметом голосування і конкретно визначених в акті, служить підставою для голосування.

Як вказується в науковій літературі, референдум – одна з форм безпосередньої демократії, змістом якої є пряме волевиявлення встановленої законом кількості громадян визначених законом на території конкретних

суспільно значущих питань, крім тих, які за законом не можуть бути винесені на референдум, обов'язково призначається з ініціативи відповідного уповноваженого суб'єкта-ініціатора, має вищу юридичну силу й є обов'язковим для виконання органами, організаціями та громадянами, або носить консультативний характер» [2, с. 311]. Відтак, у цьому визначенні враховані як умови, так і правові наслідки референдуму. На наш погляд, це найбільш чітке визначення референдуму у вітчизняній науці.

З урахуванням вищевказаних визначень, призначення референдуму можна охарактеризувати як *інструментальне*. Власне, у самому визначенні міститься вказівка щодо призначення такої процедури – здійснення прямої демократії. Його метою є реалізація прямого народного правління в рішеннях, які приймаються під час голосувань.

Аналіз практики проведення референдумів у державах західної європейської демократії схиляє нас до визначення інституту референдуму в сучасних політико-правових реаліях, як засобу прийняття рішень, іншими словами, як правового інструменту, а не як самостійного політичного інституту. Різниця між інститутом й інструментом у рамках однієї системи взаємопов'язаних понять полягає в тому, що інститут є самостійним повноцінним об'єктом, а інструмент – лише засобом впливу на об'єкт.

Можливість використання того чи іншого інструменту прямої демократії часто ставиться в залежність від розсуду відповідного органу державної влади, як на федеральному, так і регіональному рівні, їх проведення не має встановленої регулярності, а референдуми, ініційовані парламентом, кількісно переважають референдуми, ініційовані народом.

Проте, є винятковий приклад Швейцарії, де референдум став звичайною, буденною практикою швейцарців. Наголосимо, що це виняткова деталь політико-правового устрою життя восьмимільйонного народу, хоча й виглядає для багатьох дослідників зразковим прикладом демократії, але жодним чином не є загальним правилом для інших держав.

З урахуванням наведених зауважень, видається можливим розглянути функції референдуму, як засобу прийняття рішень державного та місцевого значення. Зокрема, аналіз наукової літератури дозволяє виділити п'ять очевидних інструментальних призначень інституту референдуму, як форми прямої демократії: *легітимація, стримування, установа, самоврядування і політичний арбітраж*. Розглянемо, як на практиці використовуються ті чи інші форми прямої демократії у відповідності з їхнім призначенням.

Швейцарія має найбільшу традицію референдумів. Але навіть там інструменти прямої демократії є додатками до парламентської діяльності. Без парламентської підтримки навіть швейцарська референдарна демократія не може працювати.

У більшості держав законодавчі ініціативи виходять від уряду й приймаються парламентами. У деяких країнах існують обов'язкові та

факультативні референдуми; в інших можливі плебісцити – референдуми, рішення яких не є обов'язковими для державних органів (наприклад, у Швейцарії, Данії та Італії) [3, с. 94]. З результатів досліджень європейських вчених видно, що як інструмент зміни конституції пряма демократія також не є ані регулярним, ані чітко інституціалізованим явищем.

Процедура проведення референдуму, як правило, закріплена законодавчо. Разом з тим окремі етапи даної процедури чітко не регламентовані, або ж норми сформульовані дискреційним чином, що ставить можливість їх застосування в тому чи іншому вигляді в залежність від розсуду представницьких та інших органів державної влади.

Референдум також використовується як інструмент стримування. У конституціях західноєвропейських держав (Німеччина, Швейцарія) процедура референдуму встановлена в якості обов'язкового інструменту легітимації територіальних змін, які можуть бути затребувані в силу еволюційних процесів держави. По-перше, законодавче регулювання форм прямої демократії дійсно закладає інструменти управління ними, як наприклад, в Австрії, де неприйнятні для уряду ініціативи легко відхиляються урядовою більшістю в парламенті і можуть навіть зовсім не розглядатися останнім. По-друге, важливо розуміти, що референдум це інструмент, який здатний цілком ефективно виконувати і консервативну функцію. А саме, перед обличчям загрози територіальній цілісності держави саме референдум може зіграти роль останньої інстанції, що накладає вето на реальні спроби розділити державу.

Успішно використовується референдум й як установчий інструмент, в тому числі в Європі. В наш час референдум являє собою найважливіший елемент у процедурі створення держави з точки зору міжнародного права.

Це привело, по-перше, до того, що референдум зайняв домінуюче положення в міжнародно-правовій практиці; по-друге, він розширив свою присутність у міжнародних й національних правових документах; і, нарешті, по-третє, саме референдум став тим правовим інструментом, який вирішує спірні питання міжнародного статусу території.

Можна стверджувати, що статистичний аналіз двохсотлітньої практики референдумів показує зміцнення референдумом своєї позиції як імперативного інструмента створення держави в політиці і в праві. Регулярна політична практика призвела не тільки до загального визнання установчого призначення референдуму, але також і до його вимоги на рівні різних міжнародних й національних суб'єктів для легітимації територіальних змін.

Проведення референдуму, так чи інакше, має свою правову регламентацію в конституції та конституційних законах, але частіше виступає державним інструментом отримання легітимної основи влади, а не діючим інститутом прямого народного волевиявлення. Зокрема, тому, що,

наприклад, законодавче регулювання народної ініціативи є не у всіх європейській федераціях.

Проблема полягає в тому, що подальше вдосконалення, йдучи по шляху законодавчої регламентації та формалізації прямої демократії, спричинить оснащення цієї процедури інституційними ознаками, що, на наш погляд, може розходитися з інтересами органів державної влади, які здійснюють функції народного представництва.

У своїй оцінці результатів застосування форм прямої демократії, народні представники висловлюються проти їх розвитку, відзначаючи низьку ефективність, професійну, компетентнісну вразливість цієї системи прийняття рішень, а також уразливість прямої демократії зі сторони політичних маніпуляторів і лобістів. Різноманітність практикуються форм прямої демократії також ставить додаткові питання про їх інституціоналізації. Так, плебісцит, будучи формою всенародного опитування лише з метою виявлення думки населення з того чи іншого питання, не є стовідсотковою гарантією виявлення істинної волі населення [4, с. 246].

Якщо визнати, що висновки ці вірні, то почасти це наслідок того, що форми прямої демократії не інституціоналізовані і, врешті-решт, не підкріплені реально діючою правовою базою, як у представницьких інститутів.

Насправді, на наш погляд, аргументація «проти» спрямована не на те, щоб скасувати форми прямої демократії, а на те, щоб запобігти їхньому розширеному застосуванню; на те, щоб вони не виходили за свої рамки інструменту) і не конфліктували з представницькими органами з приводу розподілу влади. Але і при цьому, аргументів «за» громадянську ініціативу більше, аніж «проти» неї.

Список використаних джерел:

1. Галус О. О. До питання про визначення предмета загальнодержавного референдуму: вітчизняний та європейський досвід. *Держава і право*: зб. наук. пр. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 58. С. 122–128.
2. Арбузкин А.М. Конституционное право зарубежных стран: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М. : НОРМА, 2013. 704 с.
3. Дерев'янка С. Проблеми забезпечення конституційного контролю за референдумами за конституціями світу: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Конституційного Суду України*. 2009. № 2. С. 92–103.
4. Allan T. R. S. *Law, liberty and justice: study*. Oxford: Clarendon Press, 1993. 294 p.

Проць І.М.,

*Львівський державний університет внутрішніх справ
к.ю.н., доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін*

Ямкова Т.І.,

*ПрАТ «ВНЗ» «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
студент освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр», м. Львів*

МОВНЕ ПИТАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Україна є досить молодою державою, українська мова існує з давніх-давен та незважаючи та історичні події на теренах нашої держави зуміла вижити та стати державною.

Українська мова нерідко відгравала ключову роль в державотворчих процесах упродовж попередніх епох і вплив її сягає у глиб століть. Не кожен сьогодні пам'ятає, що в XVII ст. вона, поряд із польською, була мовою спілкування в парламенті (Сеймі) Речі Посполитої. Староукраїнською послуговувалися молдовські й румунські господарі, нею ж склалися різні юридичні акти, грамоти про встановлення економічних відносин, про проведення меж між землями тощо. Свідченням цього є документи, що датуються XIV–XV ст.ст. Зазначені краї належали до Київської митрополії, котра надсилала туди своїх намісників, архіпастирів, якими нерідко були служителі Києво-Печерської лаври. Одного з них – поета, філософа, релігійного діяча Паїсія Величковського поховано в Нямецькому монастирі на території сучасної Румунії, куди він із Києва привіз культуру перекладання й переписування книг, а також книгодрукування. Староукраїнською мовою написано і Литовський статут – звід законів Великого князівства Литовського [1].

Проте, у сучасній та незалежній Україні існує проблема використання української мови. Така ситуація пов'язана з тим, що Надніпряньська Україна багато століть належала до Російської імперії, а згодом і вся Україна опинилася у складі Радянського Союзу. Відповідно, населенню нав'язувалася російська мова. Крім того, після Геноциду 1932-33 рр., у вимерлі села заселяли росіян, що успішно сприяло поширенню російської мови, натомість українців примусово виселяли до віддалених куточків Росії.

Здавалося, що з проголошенням незалежної України ситуація кардинально зміниться, до того ж, ще до проголошення незалежності в 1989 році Верховна Рада тоді ще УРСР під тиском патріотичних сил прийняла закон «Про мови в Українській РСР», де українській мові надано статус державної, який пізніше (в 1996 році) вже в часи незалежності був закріплений у 10-ій статті Конституції України. 1991 року була прийнята «Державна програма розвитку української мови та інших національних мов на період до 2000 року». Однак у зв'язку з відсутністю відповідальності за порушення цього закону і невиконання названої державної програми відбулося пасивне їх саботування і пряме гальмування, і як результат, цей закон і програма, як і наступні програми, що були прийняті в 1997 і 2000 роках, не реалізовані [2, с. 19]. На початку дев'яностих і двохтисячних переважання російської мови було помітним навіть у кореспонденції, яка нею

видавалась, столиця України – Київ був російськомовним. Тому «мовний закон» є частим приводом для суперечок політиків та громадян.

Ситуація суттєво змінилась після подій 2014 року. Це є Революція Гідності та початок російської агресії на Сході України. Українці свідомо обрали шлях розвитку держави у напрямі самобутності.

Відповідно до проведеного опитування у 2018 році половина опитаних все-таки хоче, аби їхні діти (майбутні діти) навчались та говорили державною мовою (51,4% і 48,6%). І лише близько 11% бачать навчання та спілкування своїх дітей російською. Майже всі респонденти вважають, що громадянам України обов'язково володіти державною мовою, а для всіх держслужбовців та для отримання громадянства України потрібно запровадити іспит з української мови. Так само є потреба у реформі освітньої галузі. Більшість виступає за те, аби в усіх державних закладах освіти викладання було державною мовою, щоб викладачі та вчителі спілкувались нею під час усього навчального процесу, а не лише на уроках. Звичайно, всі стверджують, що у загальноосвітній школі необхідно як окрему дисципліну вивчати українську мову. Зауважимо, що лише половина вказала на важливості вивчення російської. Більше того, близько 60% опитаних не бачить потреби у тому, аби російська мова на законодавчому рівні мала якісь переваги порівняно із мовами інших національних меншин. Тому українці таки хочуть, щоб державна мова зміцнила свої позиції та стала домінантною у формальному спілкуванні [3, с. 57].

Якщо ж говорити про законодавче закріплення української мови, то відповідно до статті 10 Конституції України державною мовою в Україні є українська. Також у 2019 році був прийнятий Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», у статті 1 якого українська мова визнається державною та офіційною, а також зазначається, що статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України. Порядок функціонування і застосування державної мови визначається виключно законом. Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом [4]. Як бачимо, тепер законодавство складається більш відповідально, оскільки зазначаються механізми забезпечення виконання його положень.

Для того, щоб змінити ситуацію у східних та центральних регіонах країни, з 1 вересня 2020 року відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», учні російськомовних шкіл з 5 по 11 клас повинні навчатися українською мовою. Російська мова може вивчатися лише як

окремий предмет. Таке нововведення не сподобалось деяким батькам та родичам учнів, проте працівники школи проводять з ними роз'яснювальну роботу.

За статистикою, минулого року на Донбасі російськомовних шкіл залишалося небагато – по 5 на Донеччині та Луганщині, а найбільше російськомовних шкіл в Україні було в Харківській області – 66. У Запорізькій та Одеській – майже вповнину менше – 35 і 34 відповідно. Четвірку «лідерів російськомовного навчання» замикала Дніпропетровська область із 31 школою. У Києві російськомовних шкіл було стільки ж, скільки і у Львові – по 4. А приблизно у половині районів України вже на минулий рік шкіл із викладанням російською мовою майже не залишалося. Загалом, за часи російсько-української війни, з 2014 року тренд до зменшення кількості шкіл, які діти могли закінчити, не знаючи на належному рівні української мови, був очевидний. За даними Міністерства освіти, з 2014 по 2019 рік кількість російськомовних шкіл в Україні зменшилася втричі – з 621 до 194, із них приватних було 43 [5].

Отже, мовне питання в Україні досить залишається актуальним. Потрібно визнати, що половина українського населення в побуті спілкується російською мовою та вважає її своєю рідною. Проте, ми можемо говорити про суттєві зміни у свідомості людей, адже після трагічних подій у 2014 році українці стали більш свідомими та влада робить усе можливе для популяризації української мови. Можна помітити, що телебачення стає більш україномовним та розмовляти українською мовою стає певним брендом.

Список використаних джерел

1. Мовна ситуація в Україні: дещо про історію та сьогодення. URL: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=3816>
2. Кочерган. М. Мовна ситуація і мовна політика в Україні. *Світогляд*. № 2. 2008. С. 80
3. Матвеева Н. Сучасна мовна ситуація. *Мова : класичне - модерне - постмодерне: збірник наукових праць / відп. ред. В. Ожоган ; Нац. ун-т "Киево-Могилянська академія". Київ : Дух і Літера, 2017. Вип. 3. С. 273*
4. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19/conv#n575>
5. Майже 200 тисяч учнів перейшли на українську, і це незворотно – мовний омбудсмен. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/mayzhe-200-tysyach-uchniv-pereyshly-na-ukrayins%CA%B9ku-i-tse-nezvorotn%CA%B9o-movnyu-ombudsmen/30817619.html>

Пушишева В.Я.

*директор Кіровоградського інституту розвитку людини
м. Кропивницький*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОТРИМАННЯ НОРМ ПРАВА У РОБОТІ З МОЛОДДЮ

Майбутнє країни – це її здорова молодь, професійно підготовлена, креативна, готова до втілення тих завдань, які дозволять зробити життя комфортним, безпечним, економічно успішним, радісним, захищена у правовому полі. Молоді люди, внаслідок свого юнацького максималізму, не завжди адекватно оцінюють сьгоднішні життєві виклики, не готові реагувати на них у правовому полі, потребують корекції власної поведінки та ненав'язливої допомоги зі сторони дорослих. Стан розвитку суспільства значною мірою залежить від рівня цілеспрямованого процесу формування правосвідомості та правової культури його членів, тобто від процесу правової освіти. Радикальні зміни в економічній, соціальній і політичній сферах обумовлюють зміни правового мислення і правової поведінки членів суспільства [2, с.368].

Досвід підготовки юристів у Кіровоградському інституті розвитку людини свідчить про необхідність додаткової правової освіти, враховуючи особливості сьгоднішнього стану розвитку суспільства. Тісний зв'язок встановлено з управлінням юстиції по роз'ясненню важливих положень по захисту прав людини. Здобувачам освіти надано додаткові роз'яснення по поверненню податкової пільги при сплаті за навчання за умови, що їх батьки офіційно працевлаштовані та сплачують податки. Відповідний перелік документів допоможе оформити в установленому порядку часткове повернення коштів за навчання. Такі випадки застосування даної норми закону не поодинокі.

Додатково роз'яснено і порядок дій при вимаганні хабара за іспит чи навчання. Маємо право з радістю констатувати, що хабарництво у нашому навчальному закладі повністю подолано, але тим не менше до студентів доведено алгоритм дій при такому ганебному явищі. Студенти чітко знають, що спочатку необхідно звернутися до органу студентського самоврядування, повідомити керівництво закладу, звернутися до правоохоронних органів із заявою, правоохоронці роз'яснять подальші дії студента, підготувати докази (аудіо-, відеозапис, свідчення друзів, одногрупників). Право на освіту без корупції у молоді ніхто не відбирав.

Ознайомлені студенти і з відповідальністю за надання неправомірної вигоди (хабара) і з її отриманням. Готуємо студентів до повсякденного життя без хабарів на майбутнє. Здобувачі освіти чітко знають, що своєчасне добровільне повідомлення про неправомірну вигоду звільняє від кримінальної відповідальності. Покарання за хабар передбачено у вигляді штрафу 8 500 грн.- за надання неправомірної вигоди, 17 000 грн. – за її отримання. Відповідно до ст.368 та ст.369 Кримінального кодексу України покарання передбачає до 12 років позбавлення волі. Знання цих норм закону допоможе

молодим людям у майбутньому уникнути відповідальності за даний вид злочину.

Значна робота була приділена і запобіганню домашнього насильства. Адже прояви його, на превеликий жаль, ще трапляються у сім'ях. Під домашнім насильством розуміють дії або бездіяльність фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї по відношенню до її членів.

Під економічним насильством в законі значиться, якщо один з членів сім'ї здійснює умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру.

Психологічне насильство, відповідно до закону, – це словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Раніше за домашнє насильство була виключно адміністративна відповідальність[5, с.248], тепер же введена кримінальна відповідальність окремим законом. За кожен з видів насильства передбачена різна відповідальність. Покарання можуть бути наступні: громадські роботи на строк від 150 до 240 годин, арешт на термін до шести місяців, обмеження волі на термін до п'яти років або позбавлення волі на термін до двох років. За систематичне вчинення насильства, особливо по відношенню до малолітніх дітей, навіть позбавлення волі.

Щодо дітей – вони вважаються жертвою насильства й у тому разі, якщо були присутні при таких сценах вдома. Навіть виховання дитини ременем вважається насильством, адже це принижує гідність дитини. Навіть, якщо діти стали свідками насильства у сім'ї, вони вже є жертвою насильства. Вчителі, медсестри, лікарі повинні повідомляти в поліцію про підозри, про вчинення дій щодо насильства дитини.

Приємно зауважити, що у студентському середовищі нашого інституту традиційно склалися добрі, толерантні стосунки між собою та з особами з особливими потребами. І здобувачі, і викладачі уважно, з великим розумінням відносяться до осіб з інвалідністю, допомагають під час навчального процесу, підтримують, оберігають від насмішок та знущань.

Визначним проривом у юридичній практиці стало визнання поняття булінгу та передбачення відповідальності не тільки за вчинення, а й за приховування випадків цькування. Верховна Рада України 18 грудня 2018

року прийняла Закон України №8584 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо протидії булінгу». Законом визначено, що **булінг** (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого. Закон вносить зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно з якими встановлюється відповідальність за булінг. Після виходу Закону щодо протидії булінгу № 2657-VIII, студенти кафедри права та соціально-економічних відносин долучилися до роз'яснювальної роботи серед учнів міських шкіл по протидії булінгу.

Так, вчинення булінгу тягне за собою накладення штрафу від 850 до 1700 грн. або громадські роботи на строк від 20-ти до 40-ка годин. Ще до виходу закону в нашому колективі ми зіштовхнулися з проявами булінгу. Один зі студентів з їдкою посмішкою на вустах насміхався над старанним студентом. Завдяки оперативному втручання викладачів кафедри права йому доступно було роз'яснено, що це порушення прав іншої людини і за це є відповідальність. Ситуація нормалізувалася і подібних фактів не повторювалося.

Булінг, вчинений групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, законом встановлено штраф від 1700 до 3400 грн. або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин. За булінг, вчинений дітьми від 14-ти до 16-ти років, відповідальність несуть батьки або особи, які їх замінюють у вигляді накладення штрафу. Його розмір, відповідно до ухваленого закону, становить від 850 до 1700 грн або громадські роботи на строк від 20 до 40 годин.

Водночас законом визначено покарання за приховування випадків булінгу педагогічним, науково-педагогічним, науковим працівником, керівником або засновником закладу освіти. Так, неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу тягне за собою накладення штрафу від 850 до 1700 грн або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до 20% заробітку.

У законі визначаються механізми протидії цьому явищу, серед них: покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; на керівника закладу освіти – затвердження та оприлюднення плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, розгляд заяв про випадки булінгу від здобувачів освіти, їх батьків, законних представників, інших осіб

та видання рішення про проведення розслідування. Заклади освіти зобов'язані забезпечувати запобігання та протидію булінгу.

Випускникам вузів – молодим спеціалістам – вкрай необхідно мати відповідний рівень правових знань, підвищувати правосвідомість та правову культуру, що допоможе їм прийняти правильні рішення в галузі організації виробництва і праці, в управлінні, повсякденному житті. У практичній діяльності молоді спеціалісти стають суб'єктами трудових, адміністративних правовідносин, правовідносин авторства тощо. Тому важливість правової освіти та підготовки студентів важко переоцінити[6, с.368].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (*Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст.35*)
2. Гетьман А. П. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, –Х. : Право, 2010. –368 с.
3. Про Національну програму правової освіти населення: Указ Президента України [від 18.10.2001 №992/2001]// Офіційний вісник України. –2001 р., № 43. –09 листоп.
4. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихомиров. –К. : Знання, 2005.
5. Гетьман А. П. Філософія правового виховання : навч. посіб. / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. —Х. : Право, 2012. –248 с.
6. Ортинський В. Л. Основи права України /За редакцією професора В. Л. Ортинського. –Видання друге, доповнене і перероблене.–Львів: Оріяна-Нова, 2005. –368 с

Руденко В.І.

*Заступник начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України,
кандидат юридичних наук*

Руденко А.В.

*Студентка Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного університету імені Ярослава Мудрого*

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОКУРАТУРИ, ЯК УЧАСНИКА СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Історико-правовий аналіз юридичної літератури [1], документів прокурорсько-слідчої та судової практики дозволяють зробити висновок про те, що діяльність прокуратури як органу державної влади та учасника сил безпеки і оборони України з дня її утворення і по нині, спрямована на забезпечення верховенства закону, охорону і захист інтересів держави і суспільства, підтримку державного звинувачення, боротьбу із злочинністю, укріплення

правопорядку, забезпечення дотримання законодавства України. При цьому прокурор діє від імені державного органу – прокуратури, на яку законодавством покладені представницькі функції. Більш того, застосування органами прокуратури представницьких повноважень відповідає вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод про забезпечення кожному права на справедливість, захист його прав та співвідноситься у цьому контексті із змістом запобіжної діяльності в Україні.

Крім цього, слід також констатувати, що основна риса професії прокурора полягає у тому, що вона несе безпосередньо політико-державний характер, позаяк у своїй основі його діяльність є, перш за все, державною роботою, позаяк вона стосується питань громадянської і державної дисципліни, законності, боротьби зі злочинністю, а політичний характер цієї професії суттєво відрізняє її від багатьох інших та визначає таким чином державно-правовий статус прокурора, у тому числі у складі сил безпеки і оборони України. Проте, як показали результати наукових досліджень, сучасний стан законодавчого врегулювання статусу прокуратури України та її функцій, включаючи запобіжну діяльність, не вирішує більшості проблем, які пов'язані з чинною конституційною реформою та зміною організації суспільства. Саме тому дослідження правового статусу прокуратури на сучасному етапі розвитку України є актуальним як з теоретичної, так і з практичної точок зору [2, с. 165].

Немаловажне значення, як показали результати даного дослідження, має також вирішення й інших проблем, що стосуються участі прокуратури, зокрема, кримінально-виконавчої діяльності України. Так, як показав аналіз змісту нормативно-правових актів, а також кримінально-виконавчої літератури та інших доктринальних джерел, незважаючи на те, що в них постійно вживається словосполучення «кримінально-виконавча діяльність», досі не тільки немає єдності серед учених щодо його змісту, але й не сформульовано чіткого поняття зазначеного правового явища. Враховуючи це під кримінально-виконавчою діяльністю слід розуміти реалізацію суб'єктами та учасниками кримінально-виконавчих правовідносин тих функцій, що пов'язані з процесом виконання й відбування кримінальних покарань. При цьому, об'єктом кримінально-виконавчої діяльності є двоєдиний процес виконання-відбування кримінальних покарань, суб'єктом виконання якого є органи та УВП, а суб'єктом їх відбування – засуджені. У свою чергу, учасниками цієї діяльності є інші фізичні та юридичні особи, які сприяють, контролюють, взаємодіють тощо з її суб'єктами з приводу забезпечення змісту об'єкта зазначеної діяльності, включаючи й органи прокуратури. При цьому, засобами прокурорського нагляду у сфері виконання покарань має бути забезпечено додержання і виконання не лише прав засуджених, затриманих, осіб, взятих під варту, і тих, до яких застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру, а й щодо захисту прав персоналу та інших осіб у сфері боротьби зі злочинністю у цілому. Саме тому гарантією запобігання і своєчасного усунення порушень прав і законних

інтересів затриманих, взятих під варту, засуджених, та осіб, які перебувають за рішенням суду у психіатричних лікарнях, спеціальних закладах для неповнолітніх, застосування до них примусових заходів виховного характеру є систематичне проведення прокурором перевірок в органах і установах, де вони тримаються, незалежно від наявності даних про порушення законності [3, с. 125].

Такий висновок випливає із положень ч. 1 ст. 3 Конституції України, згідно з якою людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а також положень ч. 3 ст. 63 Основного Закону, відповідно до якого засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду. При цьому, кожне із вищенаведених завдань прокуратури так чи інакше має бути спрямоване на забезпечення прав і законних інтересів осіб, свобода яких обмежена в інтересах держави і суспільства, і які через об'єктивні причини обмежені також у можливості самостійно захищати власні права. Більш того, одним із ключових питань нагляду є законність перебування осіб у СІЗО, виправних і виховних колоніях, дисциплінарних батальйонах, психіатричних лікарнях, де утримуються особи, до яких за здійснення суспільно небезпечних дій застосовані примусові заходи медичного впливу. Ця проблема включає в себе: законність поміщення і утримання; додержання правил утримання; наявність законних підстав для звільнення від покарання чи інших заходів примусового характеру, т. ін.

Список використаних джерел

1. Косюта М. В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура». Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. 33 с.
2. Новосад Ю. О. Прокуратура як суб'єкт запобігання злочинам: міжнародно-правові аспекти діяльності. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 4. С. 164–169.
3. Науково-практичний коментар Кримінально-виконавчого кодексу України / А. П. Гель, О. Г. Колб, В. О. Корчинський та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 496 с.

Степаненко К.В.

доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний розвиток права вимагає вирішення складних завдань в умовах глобалізації та інтеграції. Україна наразі переживає період адаптації правової системи до міжнародного та європейського права. Складність цього процесу полягає у тому, правова система України довгий час відображала основні правові ідеї соціалістичної правової сім'ї, що сформувалася на основі ідеологічного принципу. Після набуття незалежності Україна опинилася перед необхідністю вибору: або залишитися в рамках так званої слов'янської правової сім'ї або приєднатися до однієї з існуючих сімей європейського права. В даний час можна впевнено говорити про те, що українська правова система відмежувалася від радянської та слов'янської моделі права, має багато спільних рис із континентальним правом та знаходиться в процесі трансформації.

У юридичній літературі існує таке поняття як правова система *перехідного типу*. Однак мова йде скоріше не про типологію, а певний стан, обумовлений перетіканням однієї суспільно-політичної формації до іншої. Зазвичай такий перехід супроводжується системною зміною суспільних відносин: економічних, політичних, соціальних, правових, психологічних, моральних та ін. Пізнання цієї особливості дозволяє зрозуміти специфічний характер змін, що відбуваються у перехідний період, сформулювати нові концептуальні погляди на правову систему. Правова система перехідного типу невідмінно потребує трансформації, але трансформація в цьому контексті виступає не як повне структурне перетворення або довгий процес, що не має завершення. Трансформація правової системи України – це ціннісна короткострокова програма становлення внутрішніх елементів правової системи у їх співвідношенні з кращими світовими та європейськими стандартами правозастосування.

Така ситуація спонукає до більш складних досліджень нового типу вітчизняної правової системи, народження актуальних та адаптивних до реалій сучасного державного розвитку ідеї, пропозиції щодо модернізації української правової системи, приведення її у відповідність із національними особливостями та стандартами європейського «сервісного» права. Як зауважує Н. С. Хомюк, розвиток сучасної правової системи України супроводжується спрямованістю правового регулювання загальнодержавними нормами та принципами права, урізноманітненістю зовнішніх форм (джерел) права, формуванням цілісного вітчизняного нормативно-правового комплексу – системи джерел права. Ця система змінюється під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, удосконалюється під кутом зору міжнародних, зокрема європейських правових стандартів [1, с. 4].

Дійсно, при трансформації правової системи України обов'язково потрібно враховувати інтегративний характер сучасного міжнародного та

регіонального права. Аналіз праць вітчизняних вчених, які досліджували в новітній період розвитку української науки з різних позицій питання правової системи України, дозволяє говорити про те, що в цих роздумах переважають *дві тенденції*: загальнодержавний підхід до формування змісту національної правової системи та необхідність врахування глобалізаційних світових процесів, що позначаються на праві, іншими словами підкреслення інтегративних властивостей правової системи. Зовнішній характер трансформації національної правової системи вкрай важливий, адже кажучи про національну правову систему, недостатньо лише показати внутрішню будову права – правова система має включати в себе комплекс елементів, який у своїй сукупності показує сутнісні характеристики права відповідної держави в його взаємовідносинах з іншими типами права, інтегративні властивості практичної сфери (правозастосування, тлумачення права і правотворчість) та ідеологічну складову системи [2, с. 31].

В сучасних вкрай рухливих умовах розвитку права і суспільства дуже ризикованим є уявлення про беззаперечний характер дії правової системи певного типу. Тим більше, що сьогодні багатofакторні процеси суспільного і державного життя в різних країнах, обумовлені глобалізацією, інтенсивно відображаються у відповідних процесах зближення правових сімей і правових систем. Посилились позиції вчення про змішані правові системи, у більшій мірі завдячуючи виникненню в рамках європейського правового простору варіацій правових систем, що містять риси і континентального права, і англо-американського права.

Таким чином, вивчення різних правових систем, виявлення основних тенденцій, що відбуваються в правовій сфері, порівняльний аналіз української та світових правових систем є важливою передумовою трансформації сучасної правової системи України. Завданням порівняльного правознавства є не тільки дослідження та осмислення загальних уявлень про право і його роль у суспільстві, а й прагнення сприйняти основні досягнення світових правових систем та інтегруватися в єдиний правовий простір. На фоні комплексу родових питань з цієї важливої проблематики окремо можна виділити питання визначення поняття національної (української) правової системи, її функціонального призначення та структури.

Список використаних джерел:

1. Хомюк Н. С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2015. 215 с.
2. Степаненко К. В. Правова система України: вітчизняна правова традиція та проблеми трансформації. *Електронне наукове фахове видання «Проблеми законності»*. 2018. №140. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/7548>

Федоренко О.А.

молодший науковий співробітник

наукової лабораторії з проблем

протидії злочинності ННІ №1

Національної академії внутрішніх справ

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПРАВОСВІДОМОСТІ НА ШЛЯХУ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Розбудова української незалежної держави стала справою багатьох поколінь українців, які працювали заради відродження Батьківщини. Цей складний процес був і залишається обумовленим багатьма факторами соціально-економічного, політико-правового та духовного характеру. Набуття суверенної державності та формування нової економічної й політико-правової системи поставило перед народом України нові складні завдання, вирішення яких безпосередньо залежить від рівня розвитку суспільної правосвідомості та правової культури суспільства.

Важливими є у розвитку правосвідомості й правової культури українського народу корелятивність та взаємообумовленість з державотворчими процесами в нашій країні. Досягнення мети становлення України як демократичної, соціальної, правової держави неможливе без ґрунтового розуміння права, правосвідомості та правової культури, оскільки державотворення є не тільки процесом створення певних інститутів і норм, а й конкуренцією ідей, принципів щодо розуміння справедливості, свободи, рівності та інших цінностей, яка відбувається в українському суспільстві на різних щаблях: у середовищі політичній еліти, серед науковців та на побутовому рівні. [1].

Правова культура передбачає відповідні знання людьми певних положень чинного законодавства, порядку його реалізації, уміння користуватися цими знаннями при застосуванні норм права, їх виконанні. Розрізняють правову культуру суспільства загалом і правову культуру особистості. Причому ці два поняття є взаємозалежними. Чим більше освічених у правовому аспекті особистостей є у суспільстві, тим вищою буде правова культура цього суспільства. Правова культура особистості, будучи компонентом правової культури суспільства, виражає ступінь і характер розвитку суспільства, так чи інакше забезпечує соціалізацію особистості та правомірну діяльність особи.

Правова культура складається з цілої низки елементів, це: досягнення якісного стану юридичної охорони та захисту основних прав і свобод людини і громадянина; ступінь впровадження в практику суспільного та державного життя принципів верховенства права і правового закону; рівень

правосвідомості громадян та посадових осіб. Вона охоплює правові цінності, визначає рівень демократії та законності, регулює суспільні відносини.

Суспільна правосвідомість визначається масовістю правомірної поведінки, рівнем правового виховання, масштабами та якістю юридичної освіти; досконалість законодавства за формою і змістом; стан законності в суспільстві; ефективність роботи правозастосовних, зокрема правоохоронних, органів (суду, прокуратури, органів внутрішніх справ тощо).

У сучасній правовій теорії під правосвідомістю зазвичай розуміють сукупність емоцій, почуттів, настанов, ідей, теорій, концепцій, за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи [2]. На разі слід зазначити, що значним також є вплив на правосвідомість сучасного суспільства досягнень постіндустріальної та інформаційної цивілізацій: кардинально змінилася кількість, якість та засоби передачі інформації, розширився спектр відносин, які не «встигає» регулювати законодавство, і тому вони опосередковані, перш за все, правосвідомістю суб'єктів конкретної правової ситуації, а також традиціями громадянської культури [3].

Побудова правової держави без поліпшення правової культури та підвищення рівня правосвідомості громадян України є неможливою. У цій справі, безумовно, відіграє надзвичайну роль правляча політична еліта, адже саме на прикладі її представників формується якоюсь мірою правосвідомість і правова культура наших людей. Інфантильність їх правосвідомості вкрай недопустима. Тим більше, що від рішень політичних діячів залежать долі громадян, справи усього суспільства. Прийшовши до влади, політики мають знати, що у справі державного керівництва велику роль відіграє професіоналізм, знання справи, за яку береться той чи інший політик. Відсутність знань щодо об'єкта управління у політика як суб'єкта управління може призвести до занепаду об'єкта, яким він керує. Це мають насамперед усвідомити ті, кому пропонують очолити певну сферу державного управління [4].

Реалізація стратегічного курсу на розбудову України як демократичної, правової держави передбачає наявність високого рівня правосвідомості та правової культури. Проте відсутність в українському суспільстві сталих демократичних традицій сприяє домінуванню правового скептицизму та непоодиноким спроб досягнути політичних цілей неправовими методами.

Формування правової культури та правосвідомості громадян як напрям реалізації державної правової політики полягає у здійсненні цілеспрямованого впливу на різні соціальні верстви населення з метою підвищення їх правосвідомості та правової культури, доведенні до їх відома офіційних поглядів з питань згаданої політики. Важливо усвідомлювати, що

будь-які правові засоби формування та реалізації державної правової політики не можуть бути ефективними за відсутності консолідаційних засад дії політичних сил, що передбачає наявність компетентного та ефективно діючого державного апарату [5].

Список використаних джерел

1. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. — Х. : Право, 2009. — 352 с.

2. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2014. — С. 147.

3. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства: генеза та сучасність / Ю. Ю. Калиновський. — Х. : Право, 2008. — С. 89.

4. Шаравара І. Правова свідомість та правова культура в Україні: проблеми правової свідомості та правова культура в Україні: проблеми їх становлення] .Національний юридичний журнал: теорія і практика. № 3 2015 р. с. 9 – 12.

5. *Правова політика України: новітні виміри* / Микола. Недюха // Вісник Академії управління МВС. - 2010. - № 4(16). - С. 38-45. - Режим доступу: URL: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/ucnavs_2010_4\(16\)__7%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BD/Downloads/ucnavs_2010_4(16)__7%20(2).pdf)

Худолій Т.І.

молодший науковий співробітник

лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені

академіка В.В.Сташиса,

викладач Полтавського юридичного коледжу Національного юридичного

університету імені Ярослава Мудрого

ДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

«ПОЛОЖЕННЯ БОЛАР»

На сьогодні, у зв'язку з визнанням суспільного інтересу в підвищенні доступності лікарських засобів, все більше набуває актуальності необхідність ослаблення патентної монополії у сфері охорони здоров'я. 2020 рік ознаменував собою, поміж іншим, уведення Україною «Положення Болар» [1].

Одним із шляхів обмеження такої монополії є використання так званих «гнучких можливостей», що закріплені, зокрема, Угодою ТРІПС і передбачають існування «різних варіантів, за допомогою яких зобов'язання за Угодою ТРІПС можуть бути перенесені в національне законодавство, із тим щоб забезпечити національні інтереси, із одного боку, і при цьому не порушити положення та

принципи Угоди ТРІПС, з іншого». Інструмент «гнучкості» надає можливість вжити певних заходів з нейтралізації впливу виключних прав, заохочення конкуренції та розширення доступу до лікарських засобів» [2, 12]. Одним із таких інструментів є передбачена ст. 30 Угоди ТРІПС можливість надання обмежених винятків з виключних прав, що надаються патентом, за умови, що такі винятки не будуть суттєво суперечити нормальному використанню патенту та завдавати суттєвої шкоди законним правам та інтересам його власника, із огляду на інтереси третіх осіб. Під дію цієї статті підпадають і виключення «по типу Болар».

Термін «положення Болар» (від англ. «Bolar Provision») виник у 80-х роках ХХ ст., у зв'язку з «визначенням моменту, починаючи з якого, виробник генерика протягом строку дії патенту на оригінальних лікарський засіб може почати здійснювати підготовку для введення генерика в оборот» [3, 93]. Так, у 1984 р. Апеляційний суд Федерального округу у США розглянув справу «Roche Products VS Bolar Pharmaceuticals» і виніс рішення про те, що можливість виключення із загального правила заборони використання запатентованого засобу для експериментального дослідження поширюється лише на випадки теоретичного дослідження, а якщо такі дії переслідують комерційну мету (компанія «Болар» проводила дослідження на еквівалентність для того, щоб отримати відповідний дозвіл та вивести свій генерик на ринок одразу після закінчення дії патенту на оригінальний засіб) – це є порушенням патентних прав». Ця справа привернула увагу законодавця до зазначеної проблеми, і в тому ж році Конгрес США прийняв відповідну поправку до Закону Хетча-Ваксмана, якою фактично було дозволено використання оригінального лікарського засобу до закінчення дії патенту «виключно для цілей, пов'язаних з розробкою та наданням інформації за федеральним законом, що регулює обіг лікарських засобів» [4] – в т.ч. проведення досліджень на біоеквівалентність та подання заявки на реєстрацію генерика. Це дозволило значно пришвидшити надходження генериків на ринок: з 3 – 4 років з моменту закінчення дії патенту на оригінальний засіб до 1 – 2 місяців [2, с. 95].

У Європі це питання було врегульовано пізніше – у 2004 році Директивою ЄС 2004/27/ЄС було передбачено, що проведення необхідних досліджень та випробувань ... і практичні необхідності, що є їх наслідками, не варто розглядати порушення патентів ... на лікарські засоби». Але при цьому кожна держава-член ЄС імплементувала дану норму з різним розумінням того, що включає в себе «експериментальне використання». Як результат, в одних державах (Німеччина, Італія) генерикові компанії отримали досить широкі можливості для своєї діяльності, в інших (Великобританія) – значно вужчі [3, с. 97-98].

Виключення «по типу Болар» було безпосередньо інтегровано у законодавство багатьох інших держав: Канади, Австралії, Бразилії, Китаю, Єгипту, Індії, Нової Зеландії, Таїланду та ін. У деяких державах воно

застосовується опосередковано - через інститут прецедентного права (Японія) [2, с. 24]. А законодавство окремих держав не містить конкретних приписів щодо подібних виключень, і «положення Болар» в них може реалізовуватися лише шляхом тлумачення загального дозволу на використання запатентованих об'єктів для експериментальних чи наукових досліджень. Україна входить до останньої групи, так як означені положення були введені лише в червні цього року і не встигли набути широкого розвитку.

В Україні загальний виняток, про який говорилося вище, до цього було закріплено у ч. 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», відповідно до якої не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання запатентованого винаходу в т. ч. «з науковою метою або в порядку експерименту». По-перше, це була загальна норма, відтак не має підстав стверджувати, що в неї закладено можливість такого широкого тлумачення даного винятку в силу суспільного інтересу щодо обмеження патентних прав на окремі об'єкти, зокрема лікарські засоби. По-друге, спеціальне законодавство, що регулює обіг лікарських засобів, не містить прямо встановлених елементів «положення Болар». По-третє, у вищенаведеній статті Закону, іншим випадком використання запатентованого об'єкту без порушення патентних прав є використання його без комерційної мети, відтак системний аналіз дає підстави застосувати логіку, якою керувався суд США у справі «Roche Products v Bolar Pharmaceuticals», і стверджувати, що наявність комерційної мети у виробників генериків унеможливає застосування до їх діяльності винятку, що дозволяє наукові дослідження запатентованих об'єктів.

Окрім цього, слід звернути уваги, що законодавець, закріпивши режим ексклюзивності даних як окремий засіб захисту прав виробників оригінальних лікарських засобів (ч. 9 ст. 9 Закону України «Про лікарські засоби»), передбачив лише загальний п'ятирічний термін (у встановлених випадках - шестирічний) абсолютного захисту даних досліджень щодо зареєстрованого препарату і не ввів поняття так званої «маркетингової ексклюзивності». «Маркетингова» або «ринкова ексклюзивність» становить, наприклад, два останні з десяти років ексклюзивності даних в ЄС, і передбачає заборону реєстрації та збуту генерика, але не містить заборони його використання для проведення досліджень та оформлення відповідної документації, що по суті частково поширює «виняток Болар» і на режим ексклюзивності.

Вважаємо, що послаблення захисту інтересів патентовласників та виробників оригінальних лікарських засобів та нормативно закріплене обмеження їх прав «по типу Болар» є позитивним явищем для нашої держави: з одного боку це забезпечує розвиток вітчизняної фармацевтичної промисловості (адже Україна є виробником генеричних та імпортером оригінальних лікарських

засобів), з іншого - допомагає зростанню доступності лікарських засобів (дозволяє пришвидшити вивід генериків на ринок).

Список використаних джерел:

1. Ukraine introduces Bolar exemption/ ASTERSLAW// Заголовок з екрану.
URL:https://www.asterslaw.com/press_center/legal_alerts/ukraine_introduces_bolar_exemption/ (дата звернення 09.09.2020)
2. Связанные с патентами гибкие возможности многосторонней нормативной базы и их реализация через законодательство на национальном и региональном уровнях: доклад КРИС ВОИС от 1 марта 2010 г. – 29 с.
3. Пиличева А.В. Положение Болар (Bolar Provision) в отечественном и зарубежном законодательстве// Вестник гражданского права. - 2013. - № 2. - С. 92-107
4. Annette Cunningham. Bolar Provision: A Global History and The Europe.
URL: http://www.genericsweb.com/index.php?object_id=238 (дата звернення 09.09.2020)

Шамрук Н.Б.,

*кандидат юридичних наук, заступник
начальника кафедри адміністративного,
цивільного та господарського права і
процесу Академії Державної пенітенціарної служби*

Кульок Д.М.,

*слухач магістратури Академії Державної
пенітенціарної служби*

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ
БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

Крайнім заходом впливу на батьків, що не виконують свої обов'язки відносно власних дітей, є позбавлення батьківських прав, який реалізується за правилами цивільного судочинства. Не дивлячись на позитивні зрушення, що відбулися усфері правового регулювання прав дитини та забезпечення їх судового захисту, у тому числі й шляхом позбавлення батьківських прав, дотепер державою нестворено належного ефективного механізму захисту у повній мірі. Слід відмітити, що останнім часом збільшується кількість дітей, позбавлених батьківського піклування, в результаті простежується і тенденція до збільшення кількості цивільних справ про позбавлення батьківських прав. Однак, незважаючи на те, що кількість справ про позбавлення батьківських прав перевищує в десятки, а іноді в сотні разів розглянуті справи інших категорій, також спрямовані на захист прав дітей, правозастосовна практика щодо розгляду і вирішення зазначеної категорії справ є суперечливою та неоднозначною. Правильне застосування законодавства, що регулює порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав, покликане з одного боку

запобігти багатьом негативним явищам, а з другого – бути гарантією захисту прав та законних інтересів дітей, попередження дитячої бездоглядності, правопорушень неповнолітніх тощо. А тому, існує необхідність у дослідженні процесуального порядку розгляду справи про позбавлення батьківських прав.

Щоб забезпечити кваліфікований розгляд справ про позбавлення батьківських прав і суворе дотримання при цьому законності, чинним Сімейним кодексом України (далі – СК України) передбачено необхідність письмового висновку органів опіки та піклування, а також особисту участь у судовому засіданні представника цього органу. Як справедливо зазначила Шерстнева Н. Б., що з метою забезпечення більш правильної оцінки зібраних відомостей обстеження повинно проводитися однією особою [1, с. 25]. Найбільш ефективним вважається участь органу опіки та піклування за місцем розгляду спору в суді, оскільки він найтісніше пов'язаний із судом, що розглядає справу по суті.

Процесуальний порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства відповідно до положень Глави 6 Розділу III Цивільно-процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), з урахуванням особливостей, обумовлених правовою природою зазначеної категорії справ. Судовий розгляд поділяють на відповідні частини, кожна з яких характеризується характерними лише для неї завданнями та змістом.

Під час підготовчої частини судового розгляду перевіряється наявність умов, необхідних для розгляду і вирішення зазначеної категорії справ. Перелік процесуальних дій, які в сукупності складають підготовчу частину, та процесуальний порядок їх здійснення регламентований ст. ст. 217-226 ЦПК України [2].

Справи про позбавлення батьківських прав, відповідно до ч.1 ст. 34 ЦПК України, розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду. Чинне процесуальне законодавство не містить будь-яких спеціальних приписів щодо обов'язкової особистої участі відповідача в розгляді справ про позбавлення батьківських прав. Тріпутьський Г. Я., відзначаючи важливість для належного встановлення обставин справи про позбавлення батьківських прав присутності обох сторін для дачі пояснень, зазначає, що в разі неявки відповідача, повідомленого належним чином про час і місце судового розгляду, якщо буде встановлено, що така неявка викликана байдужістю відповідача до дитини, суд повинен вирішити справу на підставі наявних у ній даних чи доказів та винести рішення [3, с. 136].

Традиційно в науці цивільного процесуального права центральною частиною судового розгляду справ, у тому числі й справ про позбавлення батьківських прав, визнається розгляд справи по суті. Ця частина судового засідання, безсумнівно, є основною, оскільки саме тут за участі всіх суб'єктів

процесу в умовах змагальності й рівноправності сторін досліджуються і аналізуються фактичні обставини справи [4, с. 251].

При встановленні порядку дослідження доказів у справах про позбавлення батьківських прав суд повинен виходити з предмета доказування – фактів, які обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Відповідно, предметом доказування у справах про позбавлення батьківських прав є факти, що служать підставою для такого позбавлення відповідно до ч. 1 ст. 164 СК України. Для встановлення в судовому засіданні у справах про позбавлення батьківських прав зазначених фактів повинні досліджуватися показання свідків, письмові та речові докази, висновки експертів тощо.

В більшості випадків при розгляді справ про позбавлення батьківських прав обставини справи суд встановлює лише на підставі висновку органу опіки та піклування. Незважаючи на те істотне значення, яке має висновок органу опіки та піклування для вирішення питання про позбавлення матері, батька дитини батьківських прав, все ж таки дослідження обставин справи не повинно обмежуватися лише ним, а мають бути враховані й інші докази. Крім того, відповідно до ч. 6 ст. 19 СК України, суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини. [5, с. 133].

Після з'ясування всіх обставин справи та перевірки їх доказами суд, відповідно до ст. 241 ЦПК України, постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів. За змістом виступи в дебатах відрізняються від пояснень осіб, які беруть участь у справі, що надаються на початку розгляду, тим, що на цій стадії аналізуються вже перевірені докази. Тут не просто формулюються вимоги, а вони обґрунтовуються як з фактичної, так і з правової точки зору [6, с. 279].

Судовий розгляд, за загальним правилом, закінчується саме ухваленням рішення, що не виключає можливості, за наявності визначених для того цивільним процесуальним законодавством підстав, закінчення розгляду справи у формі закриття провадження у справі та залишення заяви без розгляду. За наявності підстав, визначених ч. 1 ст. 257 ЦПК України, суд своєю ухвалою закриває провадження у справі. Застосування названої статті за результатами розгляду справ про позбавлення батьківських прав має відбуватися з певними застереженнями, оскільки в названій категорії справ не є доцільним укладення мирової угоди, не є можливим розгляд досліджуваної категорії справи третейськими судами і справа підлягає розгляду виключно в порядку цивільного судочинства.

Заключною частиною стадії розгляду справи є ухвалення та оголошення законного та обґрунтованого рішення.

Отже, процесуальний порядок розгляду справ про позбавлення батьківських прав здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства відповідно до положень Глави 6 Розділу III ЦПК України, з урахуванням особливостей, обумовлених правовою природою зазначеної категорії справ. Судовий розгляд справ про позбавлення батьківських прав складається з таких частин: 1) підготовчої частини; 2) розгляду справи по суті; 3) судових дебатів; 4) ухвалення і оголошення судового рішення.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо визнати обов'язковою явку відповідача у справах про позбавлення батьківських прав, коли є достатні дані щодо його зареєстрованого місця проживання (перебування), місцезнаходження чи місця роботи. У кожному разі такої неявки суду доцільно вирішувати питання про відкладення розгляду справи відповідно до ст. 223 ЦПК України, з подальшим вжиттям заходів процесуального примусу, зокрема приводу. У зв'язку з необхідністю обов'язкової участі органу опіки та піклування при розгляді справ про позбавлення батьківських прав у разі їх неявки в судові засідання вважаємо доцільним вирішення судом питання щодо відкладення розгляду справи відповідно до ст. 240 ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Шерстнева Н. Б. Споры о детях и защита их интересов. Сов. юстиция. 1982. № 8. С. 25–27.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України* від 08.10.2004. № 40, 40-42. Ст. 492.
3. Тріпутьський Г. Я. Процесуальні особливості розгляду справ про позбавлення батьківських прав. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. За ред. С. В. Ківалова. Одеса: Фенікс, 2007. Вип. 32. С. 133-138.
4. Васильєв С. В. Цивільний процес України: навч. посіб. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 480 с.
5. Олійник А. С. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 2 (15). С. 122-144.
6. Комиссаров К. И., Семенов В. М. Советский гражданский процесс: учебник; 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрид. лит., 1988. 480 с.

Шпиталенко Г.А.,

кандидат історичних наук, доцент

Лутай А.А., студент гр. ПМ-1

Державний університет «Житомирська політехніка»

ЄВРОПЕЙСЬКІ РОДИНИ ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПРИВАТНО-ПРАВОВА СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В умовах поглиблення євроінтеграційних процесів в Україні проблеми зближення правових систем є особливо актуальними. Порівняльна цивілістика дає можливість уникнути повторення помилок у правовому регулюванні, створює підґрунтя для запозичення досвіду законотворчості і, водночас, дозволяє запобігти невиправданому копіюванню інститутів і рішень, неприйнятних для національної системи цивільного права, таких що не враховують правову традицію і особливості цивілізаційного розвитку країни.

Як відомо, в процесі формування і розвитку права склалися певні правові системи, які відрізняються підходом до розв'язання принципових питань правового становища особи, її відносин з державою, методами правового регулювання тощо. Це - романо-германська, англо-американська, східно-європейська, мусульманська, далекосхідна. Проте поділ приватного права на типи хоч і близький до класифікації права взагалі, все ж абсолютної тотожності між ними немає. Тут, передусім, має бути врахована **традиція права**, характерна для тієї чи іншої країни або цивілізації.

Зазначимо, що європейські правові системи зазвичай пов'язують з належністю до східної або західної традиції права. Поняття "**традиція права**" у правовій науці тлумачиться як правові цінності, категорії, інститути, норми, котрі протягом століть свідомо передаються від покоління до покоління. Поняття східної та західної традицій права характеризує низка відмінностей. При цьому має значення не тільки механічний, формальний поділ Європи за географічними координатами, а розподіл за світоглядом, культурою, організацією суспільства, тобто, усього того, що складає у сукупності цивілізацію.

Західноєвропейська традиція права — це ті правові ідеї, поняття, категорії та інститути, котрі ґрунтуються на світогляді, культурі і ментальності західноєвропейської цивілізації і свідомо передаються як її правові цінності від покоління до покоління. Для західної традиції права властиві: відносно чітке розмежування між правовими та іншими інституціями; управління правовими інституціями на професійній основі; закон сприймається як цілісна система; життєздатність системи права ґрунтується на впевненості суспільства в довговічному характері права; розвиток права є не лише пристосуванням старого до нового. Право не просто продовжується, а має історію, історичність права пов'язана з усвідомленням його переваги над політичною владою. [3, с. 138]

Східноєвропейська традиція права — це процес формування і розвитку правових цінностей, що ґрунтуються на світогляді і ментальності східноєвропейської цивілізації і свідомо передаються від покоління до

покоління. Головними рисами східноєвропейської традиції прийнято вважати: обмеженість світоглядного підґрунтя права, як правило, християнським вченням у його православній або аналогічній інтерпретації; схильність до тлумачення права як позитивного закону, зміст якого зумовлений не стільки природними потребами, скільки потребами суспільства, котрі в кінцевому підсумку краще за всіх знає держава (монарх, диктатор, одноосібний лідер), що втілює їх у законодавчих настановах; організація і проведення законотворчих, систематизаційних, дослідницьких та інших робіт в галузі права за "ініціативою зверху"; обмеженість творчого пошуку правознавців, і, як результат, — втрата авторитету і значення юриспруденції; тенденція до обмеження сфери приватно-правового регулювання, прагнення забезпечити максимально можливі контроль і втручання держави у відносини приватних осіб. В результаті приватне право виявляється "розбавленим" публічно-правовими нормами і нерідко тлумачиться як "господарське" або інше; відсутність теоретично обґрунтованої і визнаної офіційно концепції наступництва права взагалі і приватного права зокрема в межах однієї держави або цивілізації. Внаслідок цього рецепція права відбувається в латентних формах, має обмежений і непослідовний характер; акцентування уваги здійснюється, головним чином, не на правах, а на обов'язках учасників цивільних відносин [5, с. 78].

В рамках традиції права правова наука виділяє такі європейські цивільно-правові системи: романська, англосаксонська, центральноєвропейська, східноєвропейська. Для романської родини приватного права характерний чіткий розподіл права на приватне і публічне. При цьому приватне право складається з двох частин: цивільного права (регулює відносини між фізичними особами) і торговельного права (регулює відносини між підприємцями). Для цієї системи приватного права характерна наявність кодифікованих актів, наприклад, Цивільний кодекс Франції (Кодекс Наполеона) 1804 р. і Торговельний кодекс Франції 1809р. Для романської системи характерна рецепція ідей, основних принципів, інститутів римського приватного права. Романська система характерна для Бельгії, Нідерландів, Люксембурга, Італії, Іспанії тощо. [4, с.34]

Для центральноєвропейської родини приватного права характерне розмежування публічно-правових і приватно-правових інтересів, дуалізм приватного права, існування кодифікованих актів (Німецький цивільний 1896 р. і Німецький торговельний 1900 р. кодекси); істотний вплив рецепції римського приватного права. Цій системі права притаманна міцна юридична традиція: право розглядається як один з наріжних каменів суспільства. В управлінні суспільством істотну роль відіграє традиційно шанований корпус юристів. Центральноєвропейська система цивільного права поширена в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Угорщині, Словаччині, Словенії, Польщі, Чехії, Хорватії.

В основі англосаксонської родини приватного права лежить загальне право (результат діяльності королівських судів), право справедливості (склалося внаслідок дій суду канцлера) і статутне право (охоплює акти, що видаються парламентом). Характерною рисою також є відсутність кодифікованих актів цивільного законодавства. Вони замінені законами із спеціальних питань і судовою практикою, що складає прецедентне право. Має місце вплив римського права, зокрема, запозичено методологію правотворчості римських юристів, (преторів), що складають норми на основі практики і відповідно до її потреб. Англосаксонська система приватного права поширена в Великій Британії, більшості штатів США, в Австралії, Новій Зеландії і деяких інших країнах. [1, с.218].

Для східноєвропейської родини приватного права характерними рисами є: відсутність чіткого розподілу права на приватне і публічне; сильний вплив публічно-правових елементів; джерелами цивільного права, як правило, є кодекси, які супроводжуються величезною кількістю підзаконних актів, що нерідко фактично змінюють і доповнюють їх; слабкість юридичних традицій і відчуття права (правосвідомості). Помітний вплив на структуру і зміст цієї системи права спричинило візантійське (греко-римське) право, пряма або завуальована рецепція якого мала місце у країнах цієї групи. Східноєвропейська система приватного права має місце в Албанії, Болгарії, Румунії, Сербії, Білорусії, Росії тощо. [5, с.231]

Українська традиція приватного права обумовлена історичними, геополітичними, культурними особливостями розвитку держави. Помітну роль при цьому зіграла та обставина, що значну частину своєї історії Україна присвятила вибору цивілізаційної орієнтації між "Сходом" і "Заходом". Тому іноді Україну характеризують як "країну кордонів", яка одночасно відчуває декілька впливів: із заходу — європейської традиції, зі сходу — російської, з півдня — передньоазійської. Це зумовило істотний вплив греко-візантійського Сходу на духовну традицію, а латинського Заходу — на суспільно-політичні структури України. Тому Україну часто характеризують як державу європейську, але таку, що постійно перебуває у світоглядних рефлексіях. У сфері права це призвело до певної компліативності, а іноді до еkleктики. Традиція приватного права в Україні відображає як відчутний вплив заходу, так і східноєвропейської традиції. Ці впливи породжують певні труднощі формування приватного права в Україні на сучасному етапі. Зокрема, взаємодія, а іноді протистояння західної і східної правових традицій знаходять відображення у непослідовному ставленні суспільства до поділу права на приватне і публічне, у тривалій дискусії щодо доцільності існування "самостійного господарського права", тяжінні держави до патерналізму у приватноправових відносинах, запереченні включення сімейного права до цивільного тощо. [2, с. 28] Ці особливості української традиції приватного права мають істотний вплив на формування концепції цивільного права в Україні. Тому вони повинні враховуватися в процесі подальшої

законотворчості, а також при тлумаченні і застосуванні норм цивільного права.

Список використаних джерел

1. Смітс Я. Європейське приватне право як змішана правова система/ Європейське право, 2012. №2-4 - с.215-225.
2. Стефанчук Р.О. До питання про європейський вибір розвитку цивільного права в Україні // Р.О. Стефанчук. Приватне право і підприємництво. – 2012. – Вип.11- с.27 - 29.
3. **Харитонова О.І.,** Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Видання 2-ге. — Харків, 2006. – 624 с.
4. Харитонов Є.О., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. — Вид. 2, перероб. і доп. — К.: Істина, 2007. — 816 с.
5. Харитонов Є.О. Історія приватного права Європи: Східна традиція. – Одеса: Юридична література, 2000. – 260 с.

Ярош О. Б.,

*Завідувач кафедри політології, управління та державної безпеки
Волинського національного університету імені Лесі Українки
доктор політичних наук, професор*

Колб Р. О.,

аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ

У червні 2018 року в нашій державі було прийнято нову редакцію Закону України «Про національну безпеку України», у п. 9 ч. 1 ст. 1 якого дано таке її поняття: «Це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Якщо підійти до оцінки зазначеного терміну з огляду ефективності його реалізації на практиці, то можна констатувати, що у сьогоденні визначені у законі об'єкти захищеності (національні інтереси, тобто життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави) не в повній мірі забезпечуються відповідними правовими та іншими засобами охорони, про що красномовно свідчать статистичні дані про зростаючу щорічно в Україні кількість злочинів проти основ національної безпеки, особи, громадського порядку та авторитету органів державної влади [1].

Звертає у зв'язку з цим на себе увагу й той факт, що досі не відновлена територіальна цілісність України, що порушена через анексію Російською Федерацією (РФ) Криму, а також створенням незаконних квазі-територіальних

об'єднань (від лат. *guasi* – несправжній; уявний; брехливий) [32, ст. 261] на Донбасі (так званих «ДНР» та «ЛНР»). При цьому, неадекватними, у цій ситуації, є й дії міжнародного товариства (зокрема, ООН) та визначених у 1994 році у Будапештському меморандумі держав – гарантів національної безпеки України.

Таким чином, варто визнати, що в наявності складна прикладна проблема, пов'язана у тому числі із неефективною реалізацією на практиці законодавчо визначених положень, що стосуються змісту діяльності по забезпеченню і захищеності національних інтересів України, яке потребує вирішення на доктринальному (теоретичному) рівні. При цьому, для того, щоб по-новому підійти до оцінки змісту вжитого у Законі України «Про національну безпеку України» поняття, слід визначити сутність слів, які використані законодавцем у словосполученні «національна безпека України». Цілком очевидним у цьому контексті є висновок про те, що ключовим словом у ньому є слово «безпека».

Як показали результати вивчення наукової літератури з означеної тематики дослідження, обґрунтованих визначень даного слова не бракує. Зокрема, в тлумачних словниках під безпекою учені розуміють стан, коли кому-небудь нічого не загрожує [3, ст. 35]. В інших аналогічних джерелах безпекою вважають: а) стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз; б) здатність предмета, явища або процесу зберігати свою сутність, основні ознаки, властивості при знищуючому впливові з боку інших предметів, явищ або процесів [4, ст. 41].

Досить об'ємне бачення змісту даного поняття дав В. А. Ліпкан, який вважає, що «безпека» – це: 1) гарантована конституційними, законодавчими і практичними заходами захищеність і забезпеченість життєво важливих інтересів об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз; 2) стан захищеності людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, який базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства щодо вивчення, виявлення, ідентифікації та аутенифікації, попередження та усунення небезпек та загроз, мінімізації дії негативних наслідків, здатних поставити у небезпеку фундаментальні цінності антропо-соціокультурного середовища, зашкодити стійкому розвитку системи безпеки; 3) стан управління небезпеками та загрозами, коли останні можуть відігравати конструктивну роль (синергетичний підхід); 4) органічна система організації державної влади щодо реалізації потреб та інтересів людини, фундаментальна основа існування будь-якої системи; 5) явище, яке тотожне гомеостазису системи, під яким розуміють тип динамічної рівноваги, що є характерним для складних систем, які саморегулюються і полягає у підтриманні суттєво важливих для збереження системних параметрів у допустимих межах; 6) стан захищеності особи, суспільства, держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, який базується на діяльності людей, суспільства і держави, світового співробітництва народів щодо виявлення (вивчення), попередження, послаблення, усунення (ліквідації і

відображення небезпеки та загрози, здатних згубити їх, позбавити фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, нанести неприйнятну (недопустиму об'єктивно і суб'єктивно) шкоду, унеможливити шлях для виживання та розвитку [4, с. 41-42].

У свою чергу, М. Левицька переконана, що безпека (у сенсі загального значення) – це стан захищеності певного об'єкта та забезпечення надійності його функціонування [4, с. 42]. З точки зору філософського аспекту, науковці аналізують безпеку як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює цілісні властивості системи [4, с. 42-43]. Отже, як вірно зауважила Л. Д. Чекаленко, всі варіанти визначення явища безпеки збігаються та зводяться до формулювання: «Безпека – стан захищеності людини, суспільства, держави» [6].

Закордонні фахівці з цього приводу вважають, що безпека в об'єктивному плані – це відсутність загроз національним цінностям суспільства, а в суб'єктивному вимірі – відсутність страху, що ці цінності можуть бути піддані руйнації [6, с. 45-46]. Разом з тим, прихильники так званого «гроціанського» напрямку (за ім'ям Гуго Гроція) розглядають безпеки через інтереси держави, а кантіанської школи (засновник Іммануїл Кант) – через призму загальнолюдських цінностей [7]. Згідно теорії демократичного миру (Джон Кенеді) безпекою вважають гуманітарне втручання, яке розглядається як єдиний ефективний засіб захисту населення від проявів геноциду влади проти власного народу [7].

М. Шепелев пропонує також розглядати безпеку в контексті процесів глобалізації [4, с. 43-47], а інші науковці – у сенсі поняття «державної безпеки» (М. Левицька); «екологічної безпеки» (Ю. Шемшученко); «економічної безпеки» (Є. Кравець); «інформаційної безпеки» (О. Рубан, Г. Стишко); «колективної безпеки» (Ю. Нипорко); «міжнародної безпеки» (М. Цюрупа, В. Храмов); «безпеки особи» (М. Левицька, В. Сущенко) [4, с. 43-51], а також «кооперативної безпеки» [5] та ін. теоретичних концепцій безпеки [4, с. 51-52].

При цьому основний лейтмотив (від нім. – керівний мотив; головна думка тощо) [2, с. 316-317] усіх проаналізованих у цій науковій статті доктринальних підходів зводиться до того, що безпека – це відсутність загроз [5]. Крім цього, принципове значення в теорії безпеки надається встановленню критеріїв і шкал вимірів, які дозволяють кількісно оцінювати та вимірювати (встановлювати) небезпеку, загрозу, ступінь захищеності та пошкодженості [7] (у наукових джерелах під теорією розуміють логічне узагальнення досвіду; учення про певну сукупність явищ, галузь знань, яка створена на підставі такого узагальнення [3, с. 639]).

У цій науковій роботі викладено окремий теоретико обґрунтований погляд щодо змісту поняття «національна безпека України», який, без сумніву, є не безспірним та дискусійним. Поряд з цим, варто зазначити, що у сучасних умовах низької захищеності зазначеного об'єкта правової охорони в Україні, цілком очевидним у зв'язку з цим є завдання щодо активізації наукових

пошуків у даному напрямі, а також видозміни на законодавчому та інших рівнях змісту досліджуваного терміну.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2012-2019 р. р.): статистична інформація Генеральної прокуратури України. *Режим доступу:* URL:<http://www.gp.gov.ua/stat.html>.
2. Булыко А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. Изд. 3-е, испр., перераб. Москва: Мартин, 2010. 704 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєва, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т. 1: Теоретико-методологічні та концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. 1231 с.
5. Чекаленко Л. Д. Концепції безпеки: сучасне прочитання. / *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 12-17.
6. Чекаленко Л. Д. Міжнародні організації як засіб захисту суверенітету: досвід України. *Дослідження світової політики: зб. наук. праць*. Київ: ІСЕМВНАН України, 2012. Вип. 3(60). С. 44-59.
7. Современные европейские теории и концепции национальной безопасности. *Електронний ресурс*. *Режим доступу:* www.belvpo.com/ru/33942/html.

Правова політика України в працях молодих дослідників

Белій Є.О.

студент 6 курсу

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Науковий керівник: Лісна Іванна Стефанівна

к. ю.н., доцент, завідувач кафедри історії та теорії держави і права

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

м. Миколаїв

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Основною функцією правової держави, є забезпечення, охорона, захист і реалізація основних прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 3 Конституції України, природні права людини (на життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпеку) визначаються найвищою соціальною цінністю і визначають зміст і спрямованість діяльності держави в усіх складових життя суспільства, включаючи сферу кримінального судочинства та адвокатури України.

Реформування кримінальної юстиції в Україні супроводжується якісними змінами в характері здійснення кримінальної процесуальної діяльності. З набранням чинності в 2012 році нового Кримінально процесуального Кодексу України (далі КПК України) пройшло вже 8 років, але на сьогоднішній день залишається багато запитань, дискусій і проблем які є невіршеними. Беззаперечно можна сказати, що головна мета кримінального провадження – захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, так і залишається тільки метою.

Після набрання чинності в 2012 році нового КПК України процесуальний статус захисника (адвоката) набрав суттєвих змін.

Право на захист становить собою одну із важливих засад кримінального провадження.

Виконується вона на всіх стадіях кримінального провадження. Вона закріплена законодавчо, а в свою чергу означає, що існує законодавча гарантія встановлення об'єктивної істини та винесення законного, справедливого та обґрунтованого рішення по справі. Забезпечення права на захист означає, що існує законне право для надання підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженому можливості використати правову допомогу захисника у суді [1, с. 82-85].

Інститут захисту у кримінальному провадженні відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу підлягав змінам та тепер у певній мірі відповідає положенням Європейської конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод. Проте деякі норми КПК України 2012 року все ж потребують законодавчого вдосконалення [1, с. 82-85].

Це стосується обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні, то положення нового КПК України 2012 року більш якісно гарантують підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому реалізацію права на захист, зокрема тим, що випадки обов'язкової участі адвоката значно розширені. Однак, недоліки залишились, і потребують удосконалення.

Йдеться на увазі про питання забезпечення права на захист та обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. Принципами кримінального провадження виступають безліч вагомих засад, однак варто виділити одну з найголовніших, зокрема, це забезпечення права на захист. У кримінальному процесі фундаментальним можна відзначити право на захист. На практиці можна спостерігати порушення багатьох обов'язкових положень чинного законодавства України, що стосуються участі захисника.

Для кримінального провадження є характерним велика кількість суб'єктів, які вступають між собою у правовідносини, в межах яких вони реалізують свої процесуальні права та виконують свої обов'язки. Модель кримінального судочинства передбачає створення дієвих правових механізмів, здатних убезпечити особу від незаконних репресій, безпідставного втручання в її особисте життя, застосування щодо неї заходів кримінально-процесуального примусу [2, с. 20].

Чинний Кримінальний процесуальний закон України, подібно до КПК України 1960 р. (ст. 45), передбачає випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному процесі, а також чітко визначає початковий момент, з якого в кожному з них захисник повинен бути залучений.

У наш час, чинний КПК України закріплює обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного (ч. 1 ст. 52 КПК України) [3].

Також новелою для кримінального судочинства стала обов'язкова участь захисника щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію (п. 6 ч. 2 ст. 52 КПК України) [3].

Варто звернути увагу, що в статті 52 КПК України перелічені не всі випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні. Проаналізувавши положення КПК України, можна зробити висновок, що для кримінального процесу України характерним є існування, ще декількох ситуацій обов'язкової участі адвоката, про які законодавець не згадує в ст. 52 КПК України.

Наприклад це неможливість проведення судового розгляду без сторони захисту. У випадку видалення обвинуваченого із зали судового засідання, на момент його відсутності участь захисника також є обов'язковою [1, с. 82-85].

Зазначимо ще принцип змагальності, який передбачає участь в обов'язковому порядку двох сторін. Тож, за відсутності сторін, які «ведуть між

собою спір» та незалежного «арбітра» в особі суду, який цей «спір» вирішує, не існує змагальності як принципу кримінального судочинства.

На відміну від прямої вказівки закону про обов'язкову участь захисника, законодавець безпосередньо не визначає, що участь захисника під час усього спеціального досудового розслідування також є обов'язковою. Однак ми можемо зробити такий висновок на підставі аналізу змісту норм кримінального процесуального законодавства України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 297-5 КПК України під час здійснення спеціального досудового розслідування копії процесуальних документів, що підлягають врученню підозрюваному, надсилаються захиснику [3].

Відповідно до ч. 3 ст. 323 КПК України питання про здійснення спеціального судового провадження вирішує своєю ухвалою суд на підставі клопотання прокурора. Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою [3].

Як ми бачимо з наведеної норми, законодавець прямо не передбачає обов'язкову участь захисника під час розгляду клопотання про здійснення спеціального судового провадження. Проте таку норму варто було б передбачити. Задоволення чи незадоволення відповідного клопотання прокурора є прямим інтересом обвинуваченого. Так як під час такого розгляду він буде відсутній, то сторона захисту по суті залишиться без захисту. При тому, що відсутність представників захисту є прямим порушенням закону, зокрема порушує забезпечення права на захист та принцип змагальності сторін.

Отже, як впливає зі змісту аналізованих норм, внаслідок доповнень до КПК України, які відбулися останнім часом, участь захисника є обов'язковою не лише у випадках, які перелічені у ст. 52 КПК України, але також в інших ситуаціях, про що можна зробити висновок на підставі аналізу норм Кримінального процесуального закону України.

Норма КПК України щодо обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні є загальною. Відповідно до техніки конструювання правових норм, у ній повинні бути передбачені усі випадки обов'язкової участі захисника(адвоката) у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Маланчук, П.М. Актуальні проблеми участі захисника у кримінальному провадженні / П.М. Маланчук, О.В. Маслак, М.Ю. Воронкова // Правові горизонти. - 2017. - Вип. 3(16). - С. 82-85.

2. Шнягін О. Г. Реалізація функції захисту в кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2010. 20 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення 11.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>(дата звернення 28.09.2020).

Виріжок Вікторія Дмитрівна

*курсант 4-го курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Санакоев Дмитро Борисович

*кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри фінансових та
стратегічних розслідувань ФПФПСР*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Гендерна рівність – найбільш обговорювана проблема українського громадянського суспільства останню чверть століття. Сьогодні вектор розвитку націлений на досягнення європейських стандартів та принципів життя, де забезпечення прав і свобод людини, зокрема, конституційних принципів рівності між чоловіками та жінками, що вперше було окреслено в Постанові Кабінету Міністрів України від 06.06.2001 р. «Про Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки». Для підвищення ефективності та досягнення цієї мети, перш за все, постає необхідність комплексного удосконалення законодавчого регулювання державної політики гендерної рівності. Ця проблема розглядається у доробках і вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема: М. Білинської, Т. Мельника, Н. Оніщенко, Т. Макайчук, Ю. Лихач та ін.

Механізм забезпечення гендерної рівності є неодмінним складником комплексного механізму забезпечення прав і свобод людини. Так, науковці виокремлюють у його структурі систему органів публічної влади, інститути громадянського суспільства, підприємства, установи, організації різних форм власності тощо. Його складають два окремих складника – нормативно-правова й організаційно-правова (інституційна) підсистеми.

Щодо першої – на сьогодні вона має недостатні економічні підстави, а механізми контролю та моніторингу дотримання законодавства у сфері гендерної рівності є недосконалими. Інституційну систему механізму забезпечення гендерної рівності складають: представники органів виконавчої (Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції та ін.), законодавчої (ВРУ та її структурні елементи), судової (Конституційний суд України та система судів загальної юрисдикції) гілок влади, інститути громадянського суспільства, міжнародні та регіональні спеціалізовані установи, підприємства, установи, організації тощо.

Законодавчу основу досягнення принципу гендерної рівності складають низка нормативно-правових актів на національному: Конституція України, Кодекс Законів про працю України, ЗУ «Про забезпечення рівних

можливостей жінок і чоловіків» та ін., та міжнародному рівні, ратифікованих Україною: Загальна декларація прав людини, Статут ООН, Резолюції Ради безпеки ООН, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації по відношенню до жінок, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та ін.

На нашу думку, найбільший обсяг роботи здійснюється Міністерством юстиції, що проявляється у сфері вдосконалення нормативно-правової бази.

Для вдосконалення роботи національного механізму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків можна рекомендувати впровадити підвищення кваліфікації державних службовців, депутатів усіх рівнів з питань розробки, реалізації та моніторингу ґендерної політики, ґендерної статистики, ґендерного бюджетування, ґендерної обізнаності та чутливості. Створення національного механізму забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків як сукупності засобів реалізації ними своїх прав і можливостей має відбуватися насамперед через формування ґендерно чутливого законодавства та міжсекторальну співпрацю. Перспективи подальших досліджень лежать у площині розробки методичних рекомендацій формування ґендерно чутливої державної політики та впровадження ґендерної рівності, організацію роботи інституційної системи державного управління.

Список використаних джерел:

1. Андрусак І.П. Правові механізми забезпечення ґендерної рівності в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: збірник наук. праць. Серія «Юридичні науки» №807. Львів, 2014. с. 197-201.
2. Гонюкова А.В., Педченко Н.С. Сучасний механізм упровадження ґендерної політики в Україні. Вісник НАДУ при Президентові України: збірник наук. праць. №2. Київ, 2016. с. 114-120.
3. Грицай І.О. Теоретико-правова характеристика механізму забезпечення принципу ґендерної рівності. Правові новели: наук. юр. журн. №5. Дніпро, 2018. с. 7-14.
4. Пархоменко О.М. Законодавче забезпечення ґендерної рівності в Україні. Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля: збірник наук. праць. №16(205). Луганськ, 2013. с. 42-46.

Воробей В.С.

*Студент 2 курсу другого магістерського рівня, 465 навчальна група
Академія Державної пенітенціарної служби*

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Академії державної пенітенціарної служби м. Чернігів

*Олійник Владислав Станіславович
м. Чернігів*

КОНСТИТУЦІЙНО – ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Останнім часом у світі, а в тому числі в Україні, відбуваються істотні зміни, які призводять до напружених політичних, економічних, соціальних відносин. Тому гостро постає проблема формування громадянського суспільства. Адже воно є показником: стабільних суспільних відносин всередині країни; захищеності громадян від порушення прав з боку органів державної влади та їх свавілля; свободи та соціальної справедливості, до якої прагне український народ з часів виходу з – під влади Російської імперії.

Ще з часів античності питання становлення та розвитку громадянського суспільства не аби як хвилювало філософів. Незважаючи на багатовікову історію поняття, його чіткого визначення не існує досі. На сьогодні, більшість українських правознавців сходяться на думці, що під громадянським суспільством слід розуміти недержавне суспільство, яке характеризується економічними, політичними, правовими та культурними відносинами між людьми[1, с. 171].

Основою громадянського суспільства є його інститути, які забезпечують зв'язок між державою і суспільством, пропонують програми розвитку держави, здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади[2, С. 50 - 54]. До інститутів громадянського суспільства в Україні відносять політичні партії, громадські організації, засоби масової інформації, церкву і т. п. Інститути громадянського суспільства перестали розглядатися як філософська категорія з прийняттям 5 листопада 2008 року Кабінетом Міністрів України Постанови № 976 «Порядок сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади».

Становлення та розвиток громадянського суспільства в Україні завжди відбувалися в складних умовах, як приклад: тривалий час Україна була в складі інших держав, що нанесло свій відбиток при формуванні ідеї громадянського суспільства; географічне положення України (мається на увазі вплив двох різних культур: східної і західної). Намагаючись відповідати вимогам Європейського Союзу, українська влада будуючи політику держави забуває про національну ідею, етнокультурні цінності, самоідентифікацію. Наслідком такої гонитви за європейськими стандартами є розкол України на схід і захід; слаборозвинена теоретична база вивчення проблеми.

Проголосивши Україну незалежною державою, проблема розвитку громадянського суспільства піддалася теоретичному опрацюванню. Проте як і завжди між теорією і практикою є багато нюансів: для того, щоб впливати на органи державної влади і контролювати процес прийняття політичних рішень необхідна нормативна база, яка б урегульовувала питання доступу громадськості до державної влади.

Форми участі громадян в управлінні державою закріплені у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики».

Конституція України гарантує право громадян на свободу об'єднання, нікого не можна примусити вступити в таке об'єднання. Органи виконавчої влади зобов'язані не втручатися в їх діяльність, за винятками зазначеними законодавством. Основний Закон є основою для створення та функціонування громадянського суспільства в Україні, однак прийнятий у 1996 році він втратив, у зв'язку зі стрімким розвитком суспільства, свою актуальність, та як наслідок, не містить чіткого підходу щодо співвідношення громадянського суспільства з державою. Тому, пропоную внести певні корективи до Конституції та інших актів, які б на законодавчому рівні закріпили такі ідеї: громадянське суспільство потрібно розглядати як партнера для держави. Разом можна стати на шлях відродження української держави та євроінтеграції; громадянське суспільство не ставить перед собою мету обмеження влади держави, його метою є підтримка правопорядку, збереження суверенітету, захист прав громадян.

Прийняття нового спеціального закону у якому було б закріплено поняття громадянського суспільства, його функції, взаємодію з органами державної влади, може чітко сформулювати ідею згідно якої громадянське суспільство і держава є партнерами та працюють на благо населення України та розквіт держави.

Для успішного розвитку громадянського суспільства у 2012 році було видано указ Президента України «Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства України та першочергові заходи щодо її реалізації» (втрата чинності внаслідок прийняття 26.02.2016 р. «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки»). Помітний вплив здійснив прийнятий у 2013 році Закон України «Про громадські об'єднання» (далі – Закон), який отримав позитивну оцінку як від українських, так і зарубіжних експертів. Була проведена просвітницька робота, реалізовано проект «Зміцнення потенціалу органів державної влади та організацій громадянського суспільства України» в рамках реалізації Закону, проведено 9 міжрегіональних семінарів для громадських організацій та IV міжнародну науково – практичну конференцію «Розвиток громадянського суспільства: духовність і право». Безперечно, всі ці дії сприяли позитивним змінам у думках та переконаннях громадян про те, що діяльність громадських

організацій може бути ефективною за рахунок залучення широкого кола учасників та міжнародних представників. Однак події листопада 2013 року – початку 2014 року ознаменувалися припиненням діалогу влади з народом, що призвело до масових страйків, а порушення правоохоронними органами прав та свобод людей – до повної зневіри громадян у побудову громадянського суспільства[3, с. 61].

Пропоную виділити такі способи забезпечення функціонування громадянського суспільства: побудова дійсно демократичної держави, де діяльність механізму держави відбувається за участі широких народних мас, а діяльність державних органів широко висвітлюється у засобах масової інформації; наявність середнього класу (якого більшість), який здатний думати, відстоювати інтереси і діяти у різних сферах життєдіяльності; відродження приватної власності, яка задовольняє природне право людини на самостійність, незалежність від людей та факторів; спрощення процедури реєстрації громадських організацій, бо як свідчить статистика, громадяни, які прагнуть зареєструвати таку організацію зіштовхуються з великою кількістю паперової роботи та багатьма інстанціями, які треба пройти, щоб зібрати пакет документів; занесення до Єдиного реєстру громадських формувань більш ширшої інформації, що дало б змогу громадським організаціям із схожою метою налагоджувати горизонтальні зв'язки та об'єднуватися для досягнення масштабних цілей; підвищення рівня правової культури, правового виховання; зменшення рівня правового нігілізму у політиків; перезавантаження судової системи – системи захисту порушених прав і свобод громадян; проведення відкритих конкурсів на заняття вакантних посад в органи державної влади, що знизило б рівень «кумівства» та сприяло підвищенню рівня довіри до політиків і органів державної влади в цілому; активний діалог з органами місцевого самоврядування, що дасть змогу врахувати потреби населення; запровадження інституту комунікації, що надасть змогу організовувати консультації з громадськими організаціями.

Список використаних джерел

1. Громадянське суспільство: політичні та соціально – правові проблеми розвитку : монографія / Г. Ю. Васильєв, В. Д. Воднік, О. В. Волянська та ін. ; за ред. М. П. Требіна ; Нац. ун – т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків: Право, 2013. – 536 с.
2. Лотюк О. С. Інститути громадянського суспільства в конституційному законодавстві України та зарубіжних країн. *Наше право*. 2014. № 8. С. 50 – 54.
3. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: загальні тенденції, регіональні особливості : аналіт. доп. / В. М. Яблонський (кер. авт. кол.) та ін. – К. : НІСД, 2014. – 78 с.

Гаверилук А.О.

Студентка II курсу, група П-3, ФПУП

Науковий керівник: Шпиталенко Г. А., к.і.н., доц.
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир

ВПЛИВ РИМСЬКОГО ПРАВА НА СУЧАСНЕ СПАДКОВЕ ПРАВО

Спадкове право є однією з центральних підгалузей цивільного права, яке зосереджує в собі сукупність норм, що забезпечують правонаступництво в цивільних правах та обов'язках фізичної особи-спадкодавця. Сучасне цивільне законодавство перебуває під впливом норм римського приватного права, про це свідчить те, що сьогоденне законодавство має схожі риси з нормами римського права, а в деяких випадках повністю повторює його.

Норми спадкового права почали активно розвиватися ще за часів Стародавнього Риму. На кожному етапі розвитку зміст спадкового права зазнавав певних формацій та перетворень, що були пов'язані з розвитком держави, особливо її соціальної та економічної сфери. Хоча на всіх стадіях основою незмінно залишалася майнове правонаступництво. Особливістю римського спадкового права є те, що воно розвивалося паралельно з інститутом власності та сім'ї, адже мало сімейний характер зумовлений всеохоплюючою та абсолютною владою батька. Це означає, що власність зберігалася в межах однієї сім'ї, одного роду [1].

Спадкування в римському праві могло здійснюватися як за заповітом, так і за законом. При спадкуванні за законом римським правом встановлювалася черговість за класами:

- I клас - низхідні родичі спадкодавця: діти незалежно від статі і віку, онуки та ін.;
- II клас - висхідні родичі: батько й мати, дідусь і бабуся з боку батька, дідусь і бабуся з боку матері, інші висхідні родичі, якщо вони були;
- III клас - неповнорідні брати і сестри та діти раніше померлих неповнорідних братів й сестер;
- IV клас - решта бокових родичів без обмеження ступенів при цьому родичі більш близького ступеня усували родичів більш далекого ступеня;
- V клас - той з подружжя, хто пережив спадкодавця (чоловік після смерті дружини або дружина після смерті чоловіка). Той з подружжя, хто пережив померлого, закликається до спадкування за умови, що нікого із перелічених у перших чотирьох класах родичів на момент відкриття спадщини не виявилось чи ніхто з них спадщину не прийняв. Практично ця група спадкоємців до спадкування закликалася дуже рідко [2].

Це послужило основою поділу на черги в Україні. Слід зазначити, що цивільне законодавство встановлює п'ять черг спадкоємців за законом. У першу чергу право на спадкування за законом мають діти спадкодавця, у

тому числі і народжені після його смерті, батьки померлого, той з подружжя, який його пережив. До другої черги спадкоємців за законом законодавець відносить рідних братів та сестер спадкодавця, його бабу та діда як з боку батька, так і з боку матері. У третю чергу право на спадкування за законом мають рідні дядько та тітка спадкодавця. Особи, які проживали із спадкодавцем однією сім'єю не менш як п'ять років до відкриття спадщини, віднесені до спадкоємців, які мають право на спадкування у четверту чергу. У п'яту чергу право на спадкування за законом одержують утриманці спадкодавця, які не були членами його сім'ї, а також інші родичі спадкодавця до шостого ступеня споріднення включно. Онуки (правнуки), прабаба, прадід, племінники спадкодавця не включаються до складу жодної з черг спадкоємців за законом.

Спадкування за законом було можливе лише у трьох випадках:

- 1) якщо заповіт не було складено;
- 2) якщо заповіт було визнано недійсним;
- 3) якщо особа, що мала право на спадкування за заповітом відмовилася від майна померлого.

Окрім цього, неможливим було одночасне спадкування за законом і за заповітом, тобто не могла одна частина майна перейти до спадкоємця за заповітом, а інша частина цього ж майна до спадкоємця за законом.

Що ж до спадкування за заповітом, то ЦКУ, а саме ст. 1235 зазначає, що заповідач може призначити своїми спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин [3].

Відкриття спадщини недостатньо для того, щоб потенційний спадкоємець став правонаступником, тому у спадковому праві України існує порядок прийняття спадщини. Право спадкоємців на спадкове майно в Україні підтверджується свідоцтвом про право на спадщину.

Якщо звернутися до сучасного спадкового права, то ми бачимо суттєву схожість. Так, сучасне спадкове право також забезпечує та охороняє перехід майна від померлого до його правонаступника. Ці норми закріплені в Цивільному кодексі України, а деякі положення також містяться в інших нормативних актах — наприклад, у Законі України «Про нотаріат».

Поряд з спадкуванням за законом і заповітом в римському праві існувало сингулярне правонаступництво, тобто надання особі певних прав без покладання на неї обов'язків. Воно існувало в двох формах: легат та фідейкоміс.

Легат — це заповідальний відказ, безоплатне заповідальне розпорядження спадкодавця, яке робилося в заповіті, щодо надання спадкоємцям деяких грошових сум або речей визначеній особі, на підставі чого виникало сингулярне спадкування. Фідейкоміс — це неформальний легат, усне або письмове розпорядження останньої волі спадкодавця, через яке він

під чесне слово зобов'язує спадкодавця видати третій особі спадщину або її частку.

За часів Стародавнього Риму особа мала право відмовитися від прийняття спадщини, аналогічне положення існує і в сучасному спадковому праві.

Важлива спільна риса між римським правом та сучасним спадковим правом полягає в тому, що право на спадщину мали особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця та народжені живими протягом 9 місяців після його смерті. Хоча існують і певні розбіжності в змісті. Наприклад, за часів римського права існувало поняття як «обов'язкове спадкування». Це положення застосовувалося в тому випадку, коли померлий не включав до свого заповіту найближчих родичів, які сприяли накопиченню майна та статків померлого. Окрім цього, якщо спадкодавець не призначав спадщину або не усував від спадщини своїх прямих спадкоємців, то заповіт визнавався не дійсним, а спадкування здійснювалося за законом. Сучасне спадкове право має певні доповнення як в сфері спадкування за заповітом, так і за законом. Наприклад, сьогодні спадкоємцями за заповітом можуть виступати й юридичні особи [4], а сингулярного правонаступництва в сучасному Цивільному кодексі не передбачено.

Отже, сучасне спадкове право України базуються на основних положеннях римського права, а сучасні положення змінились та доповнились у зв'язку з сучасними вимогами суспільства.

Список використаних джерел:

1. Борисова В. І., Баранова Л. М. Основи римського приватного права: підручник. Харків: Право, 2008. 226 с.
2. Васильченко В. В. Римське спадкове право на тлі сучасного права. Спадкове право. Запоріжжя: Верже. 1999. С. 130.
3. Фурса С. Я. Становлення і розвиток спадкування в Україні. Юриспруденція: теорія і практика. 2007. № 11. С. 28–43.
4. Цибульська О. Ю. Актуальність проблеми держави і права: зб. Наук. Пр. Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. 378 383 с.
5. ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356) (зі змінами): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
6. Закон України «Про нотаріат» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст.383) (зі змінами): <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

Гладюк Ірина Русланівна

Студентка III курсу групи Юс-2019

ПВНЗ Університет Короля Данила

Науковий керівник: к. ю. н. Бабецька І. Я.

м. Івано-Франківськ, Україна

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Засади цивільного права - це фундаментальні ідеї, згідно з якими здійснюється регулювання відносин, що становлять предмет цивільного права.

Слід зазначити, що незалежно від того, чи йдеться про особи приватного, чи про особи публічного права, їхня участь у цивільних відносинах регулюється цивільним законодавством на однакових засадах, вказаних у ст. 3 ЦК. У кожній із вказаних тут засад проявляються ті чи інші вимоги до практичного забезпечення правового становища приватної особи. [1]

При регулюванні цивільних відносин важливе значення надається засадам (принципам) цивільного законодавства, тобто тим вимогам, які висуваються до практичного забезпечення правового становища учасників цивільних відносин. Значення засад (принципів) цивільного законодавства полягає у тому, що саме вони впливають на зміст цивільно-правових норм, а також використовуються при усуненні прогалин в праві і застосуванні норми за аналогією права, що важливо для цивільного права внаслідок його динамічності і схильності змінам в економічній і соціальній дійсності. [2, с.2]

Стаття 3 Цивільного кодексу України визначає загальними засадами цивільного законодавства:

- 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини;
- 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом;
- 3) свобода договору;
- 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом;
- 5) судовий захист цивільного права та інтересу;
- 6) справедливість, добросовісність та розумність. [3]

Детальніше охарактеризуємо загальні засади цивільного законодавства.

1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини. Це означає вимогу забезпечення свободи особистості, яку іноді іменують «суверенітетом особистості», вкладаючи в це поняття можливість індивіда визначати тип і характер поведінки, своє місце в суспільстві у системі цивільних відносин на власний розсуд; [1]

2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених законом. Обмеження права власності не порушують принципу

неприпустимості позбавлення права власності, оскільки існують задля забезпечення балансу публічних та приватних інтересів. При цьому позбавлення власника права власності без його волі допускається лише у випадках, передбачених законом, у зв'язку з необхідністю захисту державних, суспільних інтересів або інтересів третіх осіб (кредиторів), та виключно у судовому порядку. Такий підхід цілком відповідає європейським принципам регулювання відносин власності, тому закріплення цього принципу серед засад цивільного законодавства України є значним кроком уперед на шляху до приведення національного законодавства у відповідність до європейських стандартів. [2, с.19]

3) свобода договорів. Вона полягає у визнанні за суб'єктом цивільного права можливості укладати договори (або утримуватися від укладення договорів) і визначати їх зміст на свій розсуд відповідно до досягнутої з контрагентом домовленості. [1]

4) свобода підприємницької діяльності, не забороненої законом, означає закріплення у законодавчому порядку загального правила про право зайняття підприємницькою діяльністю, а також встановлення юридичних гарантій реалізації цього права.

Свобода у сфері підприємницької діяльності не є абстрактною категорією, вона наповнена конкретним змістом. Свобода підприємницької діяльності не може бути абсолютною, вона обмежена необхідністю забезпечення рівних умов для всіх членів суспільства, необхідністю захисту публічних інтересів тощо. Тобто свобода підприємницької діяльності також не є безмежною. З одного боку, сукупність можливостей, що надаються вказаному суб'єкту, дозволяє повною мірою реалізувати підприємницький потенціал, а з іншого - держава встановлює певні рамки її здійснення з метою забезпечення дотримання прав і законних інтересів інших учасників суспільних відносин. [4, с.21]

5) принцип судового захисту цивільного права та інтересу. Важливим проявом принципу судового захисту цивільних прав та інтересів є забезпечення права на звернення до суду. Значну роль для забезпечення цього права грає забезпечення надання безоплатної правової допомоги, що закріплено у законодавствах всіх європейських країн. Надання безоплатної правової допомоги в цивільних справах зводиться до того, що держава зобов'язана надати безкоштовну юридичну допомогу особі, яка не має коштів на оплату послуг представника. Закріплення у цивільному законодавстві України права на безоплатну правову допомогу свідчить про те, що у вітчизняному законодавстві встановлено принцип, згідно з яким доступ у ту чи іншу судову інстанцію має бути не тільки формальним, але й реальним. [4, с.22]

6) вимога справедливості, добросовісності та розумності цивільного права. Даний принцип практично виражається у встановленні його нормами

рівних умов для участі усіх осіб у цивільних відносинах; закріпленні можливості адекватного захисту порушеного цивільного права або інтересу; створення норм, спрямованих на забезпечення реалізації цивільного права, з урахуванням прав і інтересів інших осіб, моралі суспільства тощо. [1]

На думку О.Г. Комісарової, використовуючи термін «основні засади», законодавець мав на увазі основоположні правові ідеї як джерело, фундамент того, з урахуванням чого здійснюється правове регулювання майнових і особистих немайнових відносин. Упроваджуючи засади в матерію права, що об'єктивується, він на вищому рівні нормативного узагальнення (в порівнянні з іншими нормами) сформулював правила про належну і дозволену поведінку. Проте наука цивільного права не сприйняла цей термін в його самостійному значенні, і учені, досліджуючи засадні положення цивільного законодавства, продовжують іменувати їх правовими принципами. При цьому ніяких спеціальних обмовок не робиться. Поняття «правові принципи» і «основні засади» ототожнюються. [4, ст.30]

Принципи права, пронизуючи всі правові норми, є хребтом правової системи та виконують важливу роль у регулюванні суспільних відносин. Строге і точне додержання вимог права означає одночасно і втілення в життя закладених у ньому принципів. Саме тому при вирішенні конкретних юридичних питань необхідно в першу чергу керуватися принципами права і, природно, знати ці принципи. [5 с.22]

Висновок. Таким чином, загальні засади цивільного законодавства за своєю сутністю конкретизують загальні принципи права, які, знаходять своє закріплення у позитивному праві. Критерієм для класифікації принципів цивільного права є сфера їх дії. Ці принципи застосовується в усіх приватно-правових відносинах, і кожний учасник повинен їх дотримуватися, адже вони сприяють «налагодженню» цілісного механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Список використаних джерел

1. Засади цивільного законодавства [Електронний ресурс].-Режим доступу:

https://pidru4niki.com/1298010846128/pravo/zasadi_tsivilnogo_prava

2. Басай О. В. Загальні засади (принципи) цивільного законодавства України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Басай; наук. консультант Є. О. Харитонов; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014. – 36 с.

3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Некіт К. Г. Методологічне значення засад цивільного законодавства / К. Г. Некіт, О. В. Басай // Часопис цивілістики. – 2014. – Вип. 17. – С. 30-34.

Матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2020 р.)

5. Голубєва Н. Ю. Правова природа загальних засад цивільного законодавства України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=QildxC4AAAAJ&hl=ru>

Дегтяр Вікторія Андріївна,
курсант факультету підготовки фахівців
для підрозділів стратегічних розслідувань,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Санакоев Дмитро Борисович
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції

ГЕНОЦИД ЯК МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН

У сучасному світі нерідко виникають суперечки щодо питання, якому народу належить та чи інша територія. Протистояння, сутички, етнічні конфлікти можуть виражатися в різних формах - дискримінацією, ксенофобією, збройними зіткненнями. Рівність всіх людей, збереження їх гідності і прав, а також неприпустимість дискримінації в залежності від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, соціального походження, майнового або іншого стану є провідними принципами існування людей на планеті. Слушним буде звернення до історичної парадигми виникнення поняття «геноциду» крізь призму масових знищень через національні, етнічні, расові або релігійні переконання.

Зокрема, його закріплення та надання йому правової оцінки, стало наслідком прийняття Конвенції ООН «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» від 9 грудня 1948 р. (далі – Конвенція 1948 р.), де було розтлумачено основні положення геноциду як міжнародному злочину та визначено принципи і підстави кримінальної відповідальності за його вчинення.

У науковому русі це знайшло своє відображення у працях: П. Гаєта, А. Кассезе, І.Г. Барсегова, І.П. Блищенко, В.М. Вартаняна, І.І. Строкова, Н.А. Зелінської, О.М. Костенка та ін. [2, с. 55]. Питання протидії та попередження таких проявів дискримінації стоїть дуже гостро, та знаходить своє відображення як і на міжнародній правовій арені, так і на вітчизняній. Так, створення Югославського (1991 р.) та РРуандійського (1992 р.) трибуналів, а в липні 2002 р. почав свою діяльність Міжнародний кримінальний суд, який уповноважений здійснювати юрисдикцію стосовно осіб, які вчинили геноцид. Це дозволяє стверджувати, що сьогодні протидія геноциду є актуальною проблемою сучасності.

З положень вищезгаданої Конвенції випливає, що вона прямо не регламентує необхідність встановлення широкомасштабності або систематизації в злочинах геноциду, як слушно зауважує П. Гаєта: «Для багатьох, геноцид - це масове вбивство. вбивство може бути масовим, але за змістом статті 2 Конвенції, не обов'язково є таким ... Хоча в пунктах (А), (В), (D) і (Е) статті 2 використано множину «члени групи »як безпосередні жертви злочину геноциду, як правило,

достатньою але спрямованості індивідуального акту хоча б проти одного члена такої групи »[7, с. 88, 94].

Дану позицію підтримує і А. Кассезе, вказуючи, що відповідно до визначення, що міститься в статті 2, фактичне повне або часткове знищення захищається групи не є обов'язковим. У зв'язку з чим, хоча б теоретично, ізолюваного акту може бути достатньо для кваліфікації діяння як злочину геноциду [3, с. 335].

Щодо вітчизняного урегулювання Україною ратифіковано основні міжнародні договори:

-Конвенція “Про попередження злочину геноциду та покарання за нього” від 9 грудня 1948 р.;

-Конвенція “Про незастосування строків давності до військових злочинів і злочинів проти людства” від 26 листопада 1968 р., а також закріпленні відповідні положення у розділі XX “Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку” в кінці Особливої частини КК України.

Щодо кваліфікації геноциду як міжнародного злочину, слушною є думка, що у загальноприйнятому міжнародному праві – міжнародний злочин це протиправне діяння держави, яке порушує міжнародні зобов'язання, принципи й норми міжнародного права, що мають вагоме значення для забезпечення миру, захисту прав людини, та інтересів міжнародної спільноти загалом. До таких відносять злочини проти миру та людства, військові злочини та геноцид.

Існує досить поширена і прямо протилежна думка. Ряд авторів вважають, що спільними ознаками порушень прав людини, які потенційно можуть бути віднесені до міжнародних злочинів є, зокрема, грубий і масовий характер таких порушень (маючи на увазі, що систематичні порушення входять в поняття масових). Інтерес, в цьому сенсі, представляють також положення Декрета-закону № 1 від 15 липня 1979 року прийнятого з метою переслідування за злочини, вчинені в період Демократичної Кампучії. Даний акт визначає злочин геноциду як «... заплановані масові вбивства невинних жителів, вигнання населення з міст і сіл і його концентрація в «комунах» ... »[2, с. 25]

Іншими словами, норма, яка визначає злочин геноциду, є механізм *Ultima ratio* - дана норма спрацьовує лише в ситуаціях, коли загроза існуванню захищається групи або її частини стає реальною і конкретною, а не прихованою і потенційною [5, с. 124].

На прикладі злочину геноциду можна зробити висновок, що не кожному міжнародному злочину притаманний контекстуальний елемент у вигляді широко-масштабності або систематичності діяння, тому для правозастосовної діяльності залишається ланка невирішених питань, щодо правильної кваліфікації геноциду та відмежування його від суміжних злочинів, і потребує подальшого поглибленого аналізу з боку науковців та правознавців.

Список використаних джерел:

1. Строкова І. І. Геноцид: поняття та проблеми кваліфікації. Національні інтереси і проблеми забезпечення національної безпеки України : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 19 берез. 2008 р.). Кіровоград, 2008. С. 55–57.
2. Шубин В. В. Кампучія: суд народа: Юрид. лит., Москва, 1980. 176 с.
3. Cassese A. The Rome Statute of The International Criminal Court: A Commentary. Oxford : Oxford University Press, 2002. 349 p. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/aa0e2b/pdf/> (Дата звернення: 30.09.2020)
4. Gaeta Paola. The UN Genocide Convention: A Commentary Series. Oxford Commentaries on International Law, 2009. URL: <https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/9780199570218.001.0001/law-9780199570218> (Дата звернення: 30.09.2020)
5. ICC., Decision, Prosecutor v. Al Bashir, Pre-Trial Chamber, 04 March 2009. URL: https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2009_01517.PDF (Дата звернення: 30.09.2020)

Довгалюк В С.

магістрант 2 курсу спеціальності «Право»

Поліського національного університету

Науковий керівник: *Василенко Л. П., доцент, к.ю.н.,*

доцент кафедри правознавства

Поліського національного університету

м. Житомир

РОЗМЕЖУВАННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ТА МАЙНОВОЇ

ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ТРУДОВИМ І ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Дослідження будь-якого питання, яке прямо чи опосередковано пов'язане з юриспруденцією, неможливе без аналізу норм сучасного законодавства. Тому, перш за все, звернемося до тих нормативно-правових актів, які регулюють тематику відшкодування шкоди, завданої працівником під час виконання ним своїх трудових обов'язків. Так, ч. 1 ст. 1172 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) зазначає, що «юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків» [1]. В Кодексі законів про працю (далі – КЗпП) дане питання регламентоване дещо по-іншому: згідно з ч.1 ст.130 КЗпП «працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків» [2].

Виходячи з цього, зазначимо, що дане питання тісно переплітається з двома суміжними галузями приватного права: цивільним та трудовим. Саме з

приводу того, що у вказаних нормативних актах досліджуване питання висвітлене по-різному і незрозуміло який саме вид відповідальності слід застосовувати при конкретній ситуації, на площині правої доктрини, а також і в юридичній практиці часто виникають дискусії та гострі суперечності, які можна кваліфікувати як колізію в законодавстві.

Таким чином, необхідно проаналізувати деякі елементи кожного виду відповідальності задля визначення їх самостійності та відокремленості. А саме: правового регулювання, суб'єктного складу, порядку застосування, умов та термінів притягнення до відповідальності.

Аналізуючи КЗпП України, спостерігаємо, що законодавець закріплює тільки підстави та умови відповідальності працівників за заподіяну шкоду, причому законодавець використовує поняття «матеріальна відповідальність» (видами якої є обмежена, повна, бригадна та підвищена), на відміну від цивільного права, яким передбачається майнова відповідальність юридичних та фізичних осіб, за шкоду заподіяну їх працівником під час виконання посадових обов'язків. Матеріальна відповідальність завжди персоналізована, тобто особа, яка заподіяла шкоду, несе відповідальність за завдані збитки, при майновій – нести відповідальність буде роботодавець. Однак, якщо ж шкода була завдана діями працівника, які не відносяться до посадових обов'язків, то роботодавець не буде нести відповідальності. Також слід звернути увагу і на те, що за трудовим законодавством працівник може нести відповідальність тільки за пряму дійсну шкоду. Ч.4 ст.130 КЗпП вказує, що «працівник не буде притягатися до матеріальної відповідальності за шкоду, належно виконуючи доручення; якщо збитки відносяться до категорії нормального виробничо-господарського ризику (наприклад, тестування нових прийомів за обов'язкової умови, що були враховані всі доступні заходи для запобігання шкоди) ; якщо працівник діяв у стані крайньої необхідності» [2].

Важливу роль за нормами трудового права відіграє і характер вчиненого правопорушення, тобто мають бути наявні одночасно 4 складові:

- порушення трудових обов'язків;
- заподіяння шкоди;
- встановлений зв'язок між допущеним правопорушенням та наявною шкодою;
- встановлено вину працівника.

Отже, у відповідності з цими складовими притягнення до відповідальності можливе лише у тому випадку, якщо наявна вина працівника у формі умислу чи необережності. Форма вини впливає на визначення виду матеріальної відповідальності, наприклад, заподіяння шкоди за наявності умислу тягне за собою повну відповідальність. Протиріччям трудовому законодавству виступає цивільне, де відповідальність може наставати як за наявності вини, так і за її відсутності (у разі заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки) [3, с.127].

Слід звернути увагу на суб'єктний склад; за нормами трудового права суб'єктом відповідальності може бути лише особа, яка вступила у трудові відносини з підприємством, якому спричинила шкоду, тобто повинен бути укладений трудовий договір, в якому чітко окреслені основні обов'язки працівника. Вищезазначене правило поширюється також як на постійних, так і на тимчасових та сезонних працівників [4, с. 48]. Акцентуємо увагу, що в цивільному законодавстві підставою є не тільки трудовий договір, а й цивільно-правовий договір (наприклад договір підряду, або будь який інший, предметом якого буде виконання певної роботи).

Проводячи паралелі між даними галузями вкажемо, що на відміну від трудового законодавства, ЦКУ надає нам більш ширший спектр суб'єктів відшкодування шкоди: юридична або фізична особа, замовник, підприємницькі товариства, кооперативи. Михальченко Ю.С. вказує, що найістотнішою особливістю суб'єктного складу є розмежування особи, яка фактично завдала шкоди і особи, яка її відшкодовує, що також відрізняється від трудового законодавства, де ці два суб'єкта не відокремлюються [3, с. 128].

На цьому етапі потребує уваги і обов'язок доказування вини. Деліктне зобов'язання, з приводу якого ведемо дискусію, належить до спеціальних деліктів, а, отже, на нього й поширюються загальні правила генерального делікту, передбаченого ст. 1166 ЦКУ. Відповідно до даної норми, особа, яка завдала шкоди (в даному випадку працівник) повинна довести той факт, що шкоди завдано не з її вини [1]. З іншого боку, КЗпП передбачає, що для притягнення працівника до відповідальності за заподіяну шкоду, власник самостійно повинен довести наявність необхідних умов для покладення відповідальності [2]. Проводячи паралелі бачимо, що обов'язок по доказуванню вини лежить на різних суб'єктах, також зазначимо, що трудовим законодавством визнається презумпція невинності працівника, в той час, коли цивільним законодавством встановлена презумпція вини заподіювача шкоди.

Як зазначав В. Жернаков, варто вказати також і на відмінність, яка полягає в відшкодуванні шкоди, конкретніше в принципах, якими керуються при встановленні розмірів відшкодування. Як вище зазначалося, трудове законодавство визначає, що відшкодуванню підпадає лише пряма дійсна шкода, і, як правило, застосовується обмежена матеріальна відповідальність при якій, стягнення не може перевищувати середнього місячного заробітку особи, яка заподіяла, на відміну від цивільного законодавства, де береться за основу принцип повного відшкодування шкоди, який передбачає те, що до відшкодування шкоди крім прямої дійсної додаються також неотримані доходи або упущена вигода [4, с. 50]. Цікавим є те, що КЗпП не закріплює обов'язок власника притягнути робітника до відповідальності, тому можна з упевненістю сказати, що це є його правом. Він може або реалізовувати це

право, або ж повністю чи частково відмовитись від стягнення з працівника суми шкоди.

Аналізуючи це питання, звернемося і до певних строків. Що стосується відшкодування збитків за трудовим законодавством, то встановлений строк позовної давності в 1 рік з дня виявлення правопорушення. Щодо цивільного законодавства, то встановлений загальний строк позовної давності в 3 роки.

Отже, відмінності між матеріальною та майновою відповідальністю досить різкі, починаючи від правового регулювання та закінчуючи умовами та термінами до її притягнення. Однак, в законодавстві відсутній чіткий механізм розмежування проаналізованих видів відповідальності, що зумовлює виникнення колізій в площині правової доктрини, а також практичних проблем при врегулюванні питання застосування того чи іншого виду відповідальності в судовому порядку. Тому, в який раз наголошуємо на тому, що основним пріоритетом у вирішенні даного питання слугуватиме створення нового кодифікованого акту у трудовому праві, який зможе усунути колізії та заповнити прогалини у сучасному законодавстві.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/435-15> (дата звернення 20.09.20)
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 20.09.20)
3. Михальченко Ю.С. Особливості відшкодування шкоди, завданої працівником під час виконання службових обов'язків. Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України: *матеріали Всеукр. підсумк. наук.- практ. конф. Частина 1. Київ: Нац. акад. внутр. справ. 2015. С. 126–128.*
4. Жернаков В. Правове регулювання праці: співвідношення трудового і цивільного права. *Право України. 2013. № 7. С. 49–55.*

Дуб'янська Людмила Анатоліївна

Студентка III курсу групи КЮс-2018

Коледж ПВНЗ Університет Короля Данила

Науковий керівник: к. ю. н. Бабецька І. Я.

(м. Івано-Франківськ, Україна)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОПІКУНІВ В УКРАЇНІ

Правовий статус особи — це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод, обов'язків, відповідальності, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто такий, що має правосуб'єктність) координує своє поведінку в суспільстві. [1, с. 376]

Правовий статус опікуна включає його права і обов'язки щодо підопічного. Тому пропоную розглянути насамперед особу опікуна й особу, якій він потрібен.

Фізична особа, яка бере на себе відповідальність про опіку над малолітньою особою, або повнолітньою недієздатною особою називається опікуном. Опікунство над малолітньою особою можливе, якщо батьки:

- померли;
- невідомі;
- в судовому порядку вважаються безвісти відсутніми або померлими;
- позбавлені батьківських прав або прийнято рішення про відібрання дитини і передачу її під опіку незалежно від того, позбавлені вони батьківських прав чи ні;
- визнані у встановленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними (психічно хворі, розумово відсталі або перебувають на тривалому стаціонарному лікуванні в лікувально-профілактичному закладі чи на державному утриманні в будинках-інтернатах);
- понад шість місяців не можуть займатись вихованням своїх дітей (засуджені до позбавлення волі на тривалий час за скоєння злочину, за станом здоров'я (інваліди I-II групи) тощо);
- понад шість місяців не проживають разом з дитиною та без поважних причин не беруть участі в її вихованні та утриманні, не виявляють щодо дитини батьківської уваги та турботи або підкинули (залишили) дитину, і це підтверджено відповідними актами, складеними органами внутрішніх справ;
- відмовились від дітей в установленому законом порядку;
- виїхали на постійне місце проживання або на постійне місце роботи за кордон чи перебувають у довготривалому відрядженні;
- перебувають під слідством. [2, ст. 3]

Опіка над повнолітньою особою встановлюється у результаті визнання її недієздатною, тобто якщо в особі є наявність хронічного, стійкого психічного розладу, внаслідок чого вона не здатна усвідомлювати значення своїх дії та керувати ними. Законодавством закріплено два органи, що відповідають за призначення опікунів – це суд та орган опіки та піклування. [3, ст. 25]

Такий розподіл допомагає при вирішенні різноманітних нюансів, можливих в процесі встановлення опікунства. Саме ж опікунство встановлюється за місцем проживання особи, якій потрібна опіка, або за місцем проживання опікуна. Незалежно від органу, що встановлює опіку, вимоги до опікунів завжди однакові. При виборі опікуна враховують його можливості виконувати опікунські обов'язки, стосунки між ним та підопічним. [2, ст. 3]

До важливих рис опікуна також відносять його відповідальність, морально – етичні якості, тобто забезпечення поваги до особи, реалізацію її прав і свобод. Також встановлення опікуна не можливе без згоди підопічного, що дозволяє ретельніше підійти до вибору кандидата.

Яким великим не було б бажання, та не всі можуть бути опікунами. Опікунами не можуть бути особи, які:

- не досягли 18 років;
- визнані недієздатними або обмежено дієздатними;
- перебувають на обліку або лікуються психоневрологічних та наркологічних закладах;
- раніше були опікунами та з їх вини опіку було припинено;
- позбавлені батьківських прав;
- інтереси яких суперечать інтересам осіб, що підлягають опіці;
- засуджені за скоєння тяжкого злочину. [2, ст. 3]

Завдяки цим вимогам, особи, яким потрібен опікун, матимуть змогу на захист і підтримку. Оскільки були випадки, в яких опікуни намагались лиш забрати майно підопічних, залишаючи їх без необхідного догляду, при цьому ж іноді їм вистачало сміливості й принижувати підопічних, що суворо заборонено і за свої дії, вони понесли відповідне покарання. Також хочеться додати ще одну вимогу, а саме, проживання з підопічним, оскільки для достатнього догляду опікун повинен брати активну участь в житті особи, над якою встановив опіку. Для повноцінного життя в суспільстві, підопічному необхідно реалізовувати майнові й особисті немайнові права та інтереси, а також задовольняти свої потреби. Також я хочу акцентувати увагу на тому, що опікунами не можуть бути особи в яких є алкогольна та наркотична залежність, оскільки такі люди не контролюють свої дії й можуть завдати шкоди особі, про яку опікуються. Не варто виключати такими людьми можливість використання майно підопічного з метою задоволення власних потреб, а саме купівлю спиртних напоїв або наркотиків.

Права та обов'язки опікуна, що опікується малолітньою особою закріплені в ст. 249 СК України:

- опікун, піклувальник зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти;
- опікун, піклувальник має право самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування. Опікун, піклувальник має право вимагати повернення дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду;

- опікун, піклувальник не має права перешкоджати спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини;

- інші цивільні права та обов'язки опікуна, піклувальника встановлюються Цивільним кодексом України.

Підстави для виникнення права на оплату послуг опікуна та піклувальника, її розмір і порядок виплати встановлюються Кабінетом Міністрів України.[4, ст. 44]

Відповідно до цієї статті опікун зобов'язаний турбуватися про дитину, про її безпеку, розвиток у всіх сферах й забезпечувати реалізацію її інтересів. Тому, органи опіки й піклування регулярно перевіряють чи придатне помешкання для дитини, чи не виникає конфліктів з опікуном, чи виконує він свої обов'язки. Для доповнення цієї статті необхідно додати ч. 1 ст. 67 ЦК України в якій сказано, що опікун, попри все вищесказане повинен забезпечувати підопічного доглядом та лікуванням. Ці дві норми схожі, різниця полягає тільки в колі осіб на яких розповсюджується стаття. Так в Сімейного кодексі згадано тільки про дитину, а в Цивільному враховують також особу повнолітню недієздатну, тобто в будь якому випадку головним обов'язком опікуна є забезпечення інтересів підопічного.

Незважаючи на те, що опікун зобов'язаний допомагати здійснювати правочини, але деякі з них стоять під заборонаю:

- особі опікуна, його дружині, близьким родичам (батькам, дітям, братам, сестрам) забороняється укладати з підопічним договорів, крім передання майна підопічному у власність за договором дарування або у безоплатне користування за договором позички;

- опікуну забороняється здійснювати дарування від імені підопічного, а також зобов'язуватися від його імені порукою.[1, ст. 27]

Звичайно бути опікуном є великою честю, оскільки це допомога людині, а робити щось хороше завжди добре. Та все ж таки іноді трапляються випадки, коли опікунство припиняється. Це відбувається, якщо через певні причини опікун бажає звільнитись від опікунства. В такому разі він повинен звернутись до органів суду, якщо ті призначали його опікуном, або до органів опіки та піклування. Тільки після винесення рішення звільнення опікуна від його повноважень чи до закінчення місячного строку від дня подання заяви, опікун перестає виконувати свої повноваження. Не правильним вважається, якщо опікун до винесення рішення перестає виконувати свої обов'язки.

Окрім власного звільнення від обов'язків, бувають й інші випадки припинення дії опікуна:

- опіка припиняється у разі передачі малолітньої особи батькам (усиновлювачам);

- опіка припиняється у разі досягнення підопічним чотирнадцяти років. У цьому разі особа, яка здійснювала обов'язки опікуна, стає піклувальником без спеціального рішення щодо цього;

- опіка припиняється у разі поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, яка була визнана недієздатною. [3, ст. 29]

В законодавстві України чітко розписаний правовий статус опікуна та занотований у відповідних нормативно – правових актах, починаючи від встановлення опікунства і закінчуючи процесом припинення дій опікуна. Саме норми, що стосуються прав і обов'язків опікуна формують його правовий статус в Україні.

Таким чином, правовим статусом опікуна є усі його права й обов'язки, що стосуються опіки над підопічним. Особа опікуна посідає вагомe місце в суспільстві, оскільки саме завдяки йому люди, які не мають змоги самостійно користуватись своїми правами і виконувати обов'язки, здійснюють свої права через опікуна. Існують випадки, коли опікунством нехтують, для матеріального збагачення, що порушує правовий статус опікуна повністю. Для запобігання таким ситуаціям в законодавстві є відповідні норми, що врегульовують ці конфлікти.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с. [Електронний ресурс].-Режим доступу: http://www.dut.edu.ua/uploads/1_948_39072050.pdf

2. Наказ «Про затвердження Правил опіки та піклування» від 26.05.1999 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99o211>

3. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 1 верес. 2020 р.; (ОФІЦ ТЕКСТ). – К. ПАЛИВОДА А. В., 2020. – 456 с. – (Кодекси України)

4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 року [Електронний ресурс].-Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14#Text>

Колесник К. О.

магістрантка 2 курсу спеціальності «Право»

Поліського національного університету

Науковий керівник: Василенко Л. П., доцент, к.ю.н.,

доцент кафедри правознавства

Поліського національного університету

м. Житомир

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ДЖЕРЕЛА ПІДВИЩЕНОЇ НЕБЕЗПЕКИ.

У сучасному світі досить часто трапляються ситуації порушення цивільних прав. Відповідно до норм законодавства основним та

найважливішим завданням держави є забезпечення справедливого, швидкого та ефективного відновлення порушеного права та відшкодування заподіяної шкоди.

Відшкодування шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки (далі ДПН) відноситься до числа «приватних» цивільно-правових проблем.

Багато питань, які стосуються відшкодування шкоди заподіяної ДПН, залишаються дискусійними і сьогодні, не дивлячись на те, що ці відносини знайшли своє врегулювання і у законодавстві, і в науковій доктрині. До них можна віднести в першу чергу визначення поняття ДПН, а також чим зумовлено покладення на власника ДПН більш суворої відповідальності за його поведінку, чи може вважатися покладення на власника ДПН обов'язку з відшкодування шкоди цивільно-правовою відповідальністю та ін.

Поняття "ДПН" з'явилося у цивільному праві досить давно. Вперше цей термін здобув закріплення у ЦК УРСР 1922 року, а саме у статті 404 міститься неповний та приблизний перелік таких ДПН як: трамваї, залізниці, фабрики, заводи, крамарі, які торгують горючими матеріалами, власники диких тварин і т.д.[1].

Виокремлення правової норми, яка регулює відносини пов'язані з завданням шкоди ДПН зумовлювався тим, що обов'язок по відшкодуванню завданої шкоди поширювався до певних меж, серед них: дія непереборної сили, прямий або непрямий умисел, або груба недбалість самого потерпілого. Після того, як відповідальність за шкоду, яка завдана ДПН отримала законодавче закріплення між науковцями розгорілися дискусії щодо поняття "ДПН".

О.С. Іоффе вважав, що ДПН не є об'єктом, який приводиться у дію, а є діяльністю яка пов'язується з певними об'єктами. Тобто, для того, щоб діяльність людини можна було б кваліфікувати, як підвищено небезпечну, потрібно встановити чи була така діяльність пов'язана з відповідними об'єктами. [2, с. 271]

А.О. Собчак визначав поняття ДПН як: певні складні матеріальні об'єкти, підвищена небезпека(шкідливість) яких полягає у тому, що властивості цих об'єктів незалежні від людини, що і спричиняє не підконтрольність у більшій чи меншій мірі самого процесу діяльності. В свою чергу, це створює небезпеку шляхом випадкового завдання шкоди, а також впливає на характер та обсяг її завдання. Схожу позицію займав і Ю.Х. Калмиков, який вважав, що ДПН це певні предмети матеріального світу, які через свої небезпечні властивості не піддаються повному контролю людиною[3, с. 75].

Є.А. Флейшиц зазначає, що таке поняття як «ДПН» слід розуміти як певні сили природи або властивості речей, які не можуть бути повністю контрольовані людиною, і внаслідок такої невідконтрольності людиною

можуть заподіювати, з великою ймовірністю, шкоду як життю і здоров'ю людини так і певним матеріальним благам. [4, с. 79]

Л.А.Майданик та Н.Ю.Сергеєва пишуть, що ДПН є устаткування, що експлуатується і саме в процесі експлуатації створюється підвищений рівень небезпеки для всіх оточуючих. До прикладу можна привести: верстати, що працюють, різні механізми та агрегати, які діють разом із двигунами, рухомий потяг. [5, с. 12].

Відповідно до ст. 1187 ЦКУ ДПН є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогненебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка цю діяльність здійснює, та інших осіб.[6]

Пункт 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди» містить майже таке саме визначення.

Проаналізуємо, яким чином трактується це поняття у наукових джерелах. Існують три основних позиції з цього питання:

1) ДПН визначається як діяльність, що створює підвищену небезпеку для оточуючих. Дана позиція знайшла своє відображення і в нормі законодавства.

Проаналізувавши основні моменти зазначеної теорії можна зробити такі висновки:

- під ДПН потрібно сприймати дії, які пов'язані із використанням певних предметів, в основному техніки;
- підвищена небезпека створюється не за допомогою «мертвого об'єкта», а вона пов'язана з цим предметом діяльністю;
- підвищену небезпечну діяльність можна описати у такому вигляді, що вона пов'язана з деякими видами техніки, в яких закладено рухову систему, але використання їх на сучасному рівні розвитку не виключає можливість завдання непередбаченої шкоди.

2) ДПН вважаються предмети матеріального світу, небезпечні властивості яких при досягнутому рівні розвитку науки і техніки не піддаються повністю контролю людини, створюють високу ступінь вірогідності заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини, або матеріальним благам;

3) третя позиція об'єднує дві перші і розглядає ДПН як предмети матеріального світу, діяльність яких в процесі їх використання не піддається повному контролю людини.

Можна виділити чотири ознаки, якими в сукупності повинно бути наділено ДПН: 1) бути завжди об'єктом (предметом) матеріального світу; 2) мати шкідливі, небезпечні для оточуючих якості; 3) перебувати в процесі

експлуатації, діяльності; 4) виключати можливості повного контролю над собою з боку людини.

Ю. Павловський виділяє ознаки ДПН по іншому: непідконтрольність, надзвичайність та невідворотність.

Визначення терміну не підконтрольність у цивільному законодавстві відсутнє, але деякими вченими описується поняття «контроль». Він розглядається як істотний вагомий вплив на майнове благо чи поведінку осіб, яка допомагає отримати передбачений юридичний результат.

На нашу думку, такі ознаки підвищеної небезпеки як непідконтрольність та підвищена імовірність завдання випадкової шкоди оточуючим – є взаємопов'язані і повинні оцінюються в сукупності. Підвищена імовірність завдання випадкової шкоди оточуючим може виникати тільки при наявності непідконтрольності ДПН (за умов повної підконтрольності спричинення шкоди буде свідчити про його винний характер, а це суперечить розумінню ДПН як правомірної діяльності, яка не спрямована на спричинення шкоди). Шкідливість, підконтрольна людині, не створює підвищеної небезпеки, яка посилює відповідальність за спричинену шкоду. Така ознака, як випадковість, може пояснити причини непідконтрольності, так як може вказувати на її виникнення не за волі осіб, це можна пояснити такою причиною – недостатнім рівнем розвитку науки і техніки. Отже, на нашу думку основними ознаками ДПН буде непідконтрольність та підвищена імовірність заподіяння випадкової шкоди оточуючим.

Таким чином, природу ДПН можна розкрити тільки при вивченні у сукупності законодавчої бази та судової практики, що дозволяє дати наступні визначення:

ДПН - це те, що наділене шкідливими властивостями, непідконтрольними або неповністю підконтрольними людині, предмети матеріального світу, при експлуатації яких створюється можливість випадкового заподіяння шкоди оточуючим, навіть при прийнятті заходів щодо його запобігання.

До діяльності, що створює підвищену небезпеку для оточуючих може бути віднесена будь-яка діяльність, здійснення якої створює підвищену небезпеку заподіяння шкоди через неможливість повного контролю над нею з боку людини, а також діяльність по використанню, транспортуванню, зберіганню предметів, речовин і інших об'єктів виробничого, господарського та іншого призначення, що володіють такими ж властивостями.

Позиція науковців, відповідно до якої ДПН є певні предмети матеріального світу, на нашу думку в більшій мірі, ніж інші позиції, враховує факти реальної дійсності. Адже тільки в цьому випадку можна володіти ДПН. Цілком очевидно, що ні діяльністю, ні властивостями речей володіти не можна. Володіти можна тільки речами. Від предмета не можна відокремити його властивості.

Список використаних джерел:

1. Поняття та види джерел підвищеної небезпеки. Jurisprudense.club. URL:<https://jurisprudense.club/pravo-grajdanskoe/ponyattya-vidi-djerel-pidvischenoji.html> (дата звернення 15.09.2020р.)
2. Иоффе О. С. «Советское гражданское право». Москва, 1961, с. 398.
3. Смирнов В.Т., Собчак А.А. Общее учение о деликтных обязательствах в гражданском праве: учебное пособие. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1983. с. 188
4. Флейшиц Е.А. Обязательства из причинения вреда и из неосновательного обогащения. 1951. 232 с.
5. Майданик Л.А., Сергеева Н.Ю. Материальная ответственность заповреждение, здоровья./Л.А. Майданик, Н.Ю. Сергеева, Госюриздат, 1953,- с. 25.
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435– IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 25.09.2020)

Ніколайчук В.С.

студент 658 групи

Чорноморського національного університету імені

Петра Могили, м. Миколаїв

Науковий керівник: Коваль А.А., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри конституційного та

адміністративного права і процесу

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ОМБУДСМЕНІВ В УКРАЇНІ

Конституція України закріпила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. На виконання цього важливого завдання і створено розгалужену систему правоохоронних і правозахисних органів, чільне місце серед яких займають Уповноважений Верховної Ради України з прав людини та спеціалізовані омбудсмени.

В контексті теми дослідження актуальним і дискусійним є питання законодавчого врегулювання статусу та діяльності спеціалізованих омбудсменів, зокрема тих, які запроваджуються при Главі держави, наприклад, омбудсмен з прав дитини. Слід зауважити, що він з'явився порівняно недавно. Цьому сприяла ратифікація Декларації з прав дитини 1959 р., а також зусилля ООН у цій сфері. Необхідність появи такого омбудсмена пояснюється такими причинами: 1) діти через особливості психічного й фізичного розвитку вимагають особливого підходу; 2) діти

самостійно не можуть захистити свої права та законні інтереси [2, с.366]. Саме тому омбудсмен з прав дітей повинен слідкувати за додержанням прав дітей, добиватися справедливого ставлення до них, а також сприяти визнанню тих прав, які ще не отримали юридичної регламентації.

Недостатньо врегульованим залишається питання розмежування повноважень Уповноваженого при Президентові України з прав дитини та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, адже вони дублюють один одного в деяких сферах. Зокрема, у структурі Секретаріату Уповноваженого створено відповідний підрозділ з питань дотримання прав дитини, до повноважень якого віднесені питання щодо моніторингу стану дотримання в Україні прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та підготовка пропозицій Уповноваженому з прав людини щодо вжиття актів реагування з метою запобігання порушенням прав дитини або сприяння їх поновленню. Також у структурі Офісу Омбудсмена діє Представник Уповноваженого з прав дитини. Для більш ефективного впливу на причини та умови, що сприяють порушенням прав дітей, на нашу думку, необхідно на законодавчому рівні закріпити взаємодію обох інститутів – Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Уповноваженого Президента України з прав дитини і розмежувати сфери їх компетенції.

Інститут військового омбудсмена в Україні представлений Уповноваженим у справах захисту прав військовослужбовців Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Представник Уповноваженого у справах захисту прав військовослужбовців є посадовою особою, яка забезпечує здійснення Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина громадян України, які перебувають на військовій службі у Збройних Силах України, інших утворених відповідно до законів України військових формуваннях правоохоронних органах спеціального призначення; громадян України, які під час проходження військової служби зникли безвісти, захоплені в полон, незаконно позбавлені волі або є заручниками, зокрема у зв'язку із збройним конфліктом та/або воєнними діями, та членів їх сімей; громадян України, які мають статус Ветеранів військової служби та служби в правоохоронних (інших державних) органах, громадян, визнаних особами з інвалідністю внаслідок травм або захворювань, отриманих у період проходження служби, ветеранів війни з числа вказаних осіб та членів їх сімей; а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти [3].

Україна взяла на себе зобов'язання встановити демократичний цивільний контроль над Збройними Силами та іншими військовими формуваннями. Це дістало відображення у низці міжнародних документів. Зокрема, у підписаному Україною Кодексі поведінки стосовно воєнно-

політичних аспектів безпеки проголошується, що «держави-учасниці розглядають демократичний політичний контроль над військовими, воєнізованими і силами внутрішньої безпеки, а також розвідувальними службами і поліцією в якості незамінного елемента стабільності і безпеки». Відповідно до положень Кодексу Україна зобов'язалася «забезпечувати і підтримувати ефективне керівництво і контроль над своїми військовими і воєнізованими силами й силами безпеки з боку конституційно встановлених органів влади, які мають демократичну легітимність, створювати важелі, що дають змогу забезпечити виконання такими органами покладених на них конституційних і правових обов'язків» [4, с. 19]. Однак на сьогодні в Україні склалась така ситуація, коли постає нагальним питання про створення неупередженого органу, основним завданням якого був би контроль як у самій структурі Військового блоку, так і забезпечення прав людини у зв'язку із військовими діями. Тому вважаємо доцільним внести зміни до чинного законодавства та створити окремий, нікому не підпорядкований, інститут військового омбудсмена в Україні, за моделлю незалежного омбудсмена, який є самостійною гілкою влади. Вважаємо за доцільне внести таку вимогу до кандидата на посаду спеціального Уповноваженого, як наявність військового звання та фаху.

Варто відмітити, що спеціалізовані установи омбудсменів діють не тільки при Верховній Раді України та Президентові України, а й при Кабінеті Міністрів України. Так, бізнес-омбудсмен в Україні – посадова особа, що займається захистом інтересів бізнесу перед органами публічної влади як всередині країни, так і за її межами. Він виступає інструментом вирішення конфліктів і суперечок між владою і бізнесом, медіатором між державою та бізнес-середовищем. Він діє з метою сприяння прозорості діяльності органів державної влади, запобігання корупційним діянням та/або іншим порушенням законних інтересів підприємців.

З метою забезпечення прозорості діяльності органів державної влади, сприяння зниженню рівня корупції та запобігання недобросовісній (нечесній) поведінці стосовно суб'єктів підприємництва в Україні, а також з урахуванням положень Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 р., укладеного між Кабінетом Міністрів України, Європейським банком реконструкції та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку, Американською торгівельною палатою в Україні, Європейською Бізнес Асоціацією, Федерацією роботодавців України, Торгово-промисловою палатою України, Українським союзом промисловців КМУ була створена Рада бізнес-омбудсмена, яка є постійно діючим консультативно-дорадчим органом при Кабінеті Міністрів України.

Рада має право, зокрема: прийняття та розгляду відповідно скарг від суб'єктів підприємництва на дії або бездіяльність, зокрема рішення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів

господарювання, що належать до сфери їх управління, а також їх посадових осіб; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування рекомендацій щодо забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері підприємницької діяльності з метою її вдосконалення та поліпшення умов провадження підприємницької діяльності, запобігання корупційним діям та/або іншим порушенням законних інтересів суб'єктів підприємництва тощо [5].

Слід зауважити, що залежність конституційно-правового статусу спеціалізованого омбудсмена від закріплення цієї посади в конституції, є предметом наукового дискурсу і різних теоретичних поглядів. В той же час світова практика свідчить про загальне правило регламентації діяльності спеціалізованих омбудсменів на основі або єдиного законодавчого акту, який стосується загальних правил для всіх спеціалізованих омбудсменів, що запроваджуються в країні, або окремих законів, які визначають конституційно-правовий статус певного омбудсмена.

Вважаємо, що оптимальним варіантом є прийняття одного уніфікованого нормативного акту, який би закріплював статус спеціалізованих омбудсменів та єдині підходи до їх організації та функціонування з урахуванням міжнародних стандартів та кращих світових практик. В цьому плані ми підтримуємо пропозицію про внесення змін до Конституції України, якими передбачити можливість створення спеціалізованих омбудсменів на загальнодержавному, регіональному, муніципальному рівнях; прийняти закон «Про основи діяльності спеціалізованих омбудсменів в Україні»; із врахуванням досвіду зарубіжних країн, рекомендацій Венеціанської комісії та «Паризьких принципів», розробити типові положення про спеціалізованих омбудсменів, які б стали підґрунтям для створення мережі спеціалізованих омбудсменів в Україні [6, с. 230].

Список використаних джерел

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР. [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80)
2. Лінник Н. В. *Захист прав, свобод і законних інтересів дитини в Україні та світі. Порівняльно-аналітичне право.* 2018. № 1. С. 365-367.
3. Положення про Уповноваженого у справах захисту прав військовослужбовців Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/struktura-sekretariatu>.
4. Тарасюк В.М. Інститут військового омбудсмена як інструмент демократичного контролю. URL: <https://www.academia.edu/32125686>.
5. Положення про Раду бізнес-омбудсмена. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 р. № 691 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-%D0%BF>.

Матеріали I Всеукраїнського науково-практичного семінару (Житомир, 08 жовтня 2020 р.)

6. Агеєв О.Д. Конституційно-правовий статус омбудсмана з питань міграції: зарубіжні моделі та перспективи запровадження в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Харків. Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2017. 264 с.

Решиєвська Я. В.,

студентка групи П-3

Державний університет «Житомирська політехніка»

Науковий керівник : Павліченко І.М. – старший викладач кафедри

права та правоохоронної діяльності

м. Житомир

ІНСТИТУТ ПРИПИНЕННЯ (РОЗІРВАННЯ) ШЛЮБУ В РИМСЬКОМУ ПРАВІ ТА ЗА ЧИННИМ СІМЕЙНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Конституція України у статті 51 закріплює: «Шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї»[1]. Тобто, на конституційному рівні закріплено принцип свободи укладання та припинення шлюбу, а також принцип юридичної рівності жінки та чоловіка з питань укладання та припинення шлюбу. Зазначені положення Конституції також є відображенням змісту статті 16 Загальної декларації з прав людини.

Право Стародавнього Риму мало неабиякий вплив на становлення та розвиток романо-германської правової сім'ї. Україна, як представниця континентальної правової сім'ї, також формувала свою правову систему під впливом римського права. Так, сімейне право України є однією з приватних галузей права, де має місце рецепційоване римське приватне право.

Отже, метою моєї дослідницької роботи є розгляд й порівняння інституту припинення шлюбу за римським і українським законодавством.

Для того, щоб аналізувати особливості припинення шлюбу за римським приватним правом та сучасним законодавством України слід дати визначення шлюбу.

Шлюб за римським правом – це союз чоловіка та жінки, союз на все життя, спілкування засноване на праві божому та людському. Законний шлюб укладався лише між римськими громадянами, які мали на це право. За римським правом законний шлюб поділявся на шлюб із чоловічою владою (*cum manu*) та шлюб без чоловічої влади (*sine manu*).

Сімейний кодекс України в ч.1 ст.21 зазначає, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [3].

Які ж були підстави припинення шлюбу в Римі? Якщо проаналізувати джерела римського приватного права, то шлюб припинявся внаслідок: по – перше, смерті одного із подружжя, по – друге втрати свободи або громадянства і по – третє розірвання шлюбу (розлучення) [4, с. 134].

Припинення шлюбу внаслідок утрати свободи з оберненням одного з подружжя в рабство мала наслідком припинення шлюбу в окремих випадках. Якщо особа, що була захоплена в полон і обернена в рабство поверталася потім до Риму, вона на підставі юридичної фіксації розглядалася як така, що ніколи не втрачала ні свободи, ні громадянства. Влада такої особи над дружиною в шлюбі *cum manu* ніколи не зупинялася. Шлюб *sine manu* як

фактичний, а не юридичний зв'язок вважався припиненим. Але шлюб вважався таким, що продовжується, якщо подружжя разом перебувало у полоні [2, с. 48].

Втрата особою громадянства відбувалася найчастіше з утратою свободи особи, що спричиняло втрату правоздатності. Відсутність правоздатності мала наслідком неможливість укладання шлюбу чи збереження існуючого.

Сімейне життя буває нелегким, а шлюб не завжди триває «поки обидва будуть жити», тому виникає потреба припинити співжиття. Це завдання досягається через розлучення.

У римському праві діяв принцип широкої свободи розлучень. Відомі різні підстави та порядок розлучення: у шлюбі *cum manu* розлучення здійснювалося тільки за волею чоловіка (*repudium*), а шлюб *sine manu* розривався за бажанням як чоловіка, так і дружини (*divortium*).

Розлучення в односторонньому порядку дозволялося тільки за умов наявності належної підстави та дозволу сімейного суду. Належними підставами для розлучення були: неналежна поведінка одного з подружжя, який порушив подружню вірність або вчинив замах на життя другого із подружжя. Дозволялося розлучення через безпліддя та бажання жити в монастирі.

Сімейний суд розглядав питання, пов'язані із розірванням шлюбу. На початкових етапах свого формування сімейний суд складався з числа родичів подружжя, а тому був добре ознайомлений з особливостями їх шлюбного життя. Пізніше до розгляду справи про розлучення, могли залучатися ті особи, які не були родичами заінтересованих осіб [5, с. 40].

Безпідставне розірвання шлюбу розглядалося як безчесне діяння. Якщо не було надано доказів, то безпричинне розлучення каралося штрафом (*retentiones*).

З більш кращим розумінням терміну шлюб та покращенням майнового та особистого стану дружини процедура розлучення у Римі суттєво змінювалася.

Сімейний кодекс України у статті 104 передбачає такі підстави припинення шлюбу: внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим; внаслідок його розірвання; якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті; якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання [3].

Отже, підстави для припинення шлюбу в римському праві та в українському є спільними: смерть одного з подружжя, розлучення.

Сімейний кодекс України у статті 105 містить перелік процесуально-правових підстав для розірвання шлюбу, якими можуть бути: заява одного із подружжя, спільна заява подружжя, позов дружини чи чоловіка [3].

Розірвання шлюбу здійснюється через державний орган реєстрації актів цивільного стану та суд, згідно з положеннями Сімейного кодексу України.

Шлюб може бути розірвано державним органом реєстрації актів цивільного стану у випадку розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке не має дітей, а також за заявою одного з подружжя незалежно від наявності майнового спору у випадках, якщо другий із подружжя визнаний безвісно відсутнім, недієздатним або засуджений за вчинення злочину до позбавлення волі на строк не менш як три роки.

Розірвання шлюбу відбувається через суд за спільною заявою подружжя, яке має дітей, а також за позовом одного з подружжя.

Отже, розлучення – це найпоширеніша форма припинення шлюбу за життя подружжя. Попри давність існування інституту розлучень, в сучасних умовах воно має рецеповані риси «римських розлучень» і власні «сучасні» особливості, що пояснюється розвитком суспільства. Необхідно зазначити, що римське сприйняття розірвання шлюбу (розлучення) не відповідає його українським чи іншим аналогам. Оскільки, як правило, розірвання шлюбу передбачає залучення публічної влади до таких відносин, в той час як у відносини римлян при припиненні шлюбу влада не втручалася [6, с. 139].

Отже, римське приватне право мало значний вплив на становлення українського права. Дослідивши законодавчу базу, можна зробити висновок, що інститут припинення шлюбу у римському приватному праві в повному обсязі не знайшов відтворення у сучасному сімейному праві України, але римське право заклало фундамент, а українське законодавство з плином часу додавало свої характерні норми та удосконалювало попередні, що дозволяє кожному громадянину повністю реалізовувати своє право на шлюб.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 №254 к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020, №27-IX
2. Борисова В. І. Основи римського приватного права: Підручник // В. І. Борисова, А. М. Баранова – Х. : Право, 2008. – 218 с.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. Редакція від 03.07.2020, підстава - 720-IX
4. Памятники римського права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.
5. Драгомирова Ю. В. Розірвання шлюбу у римському приватному праві / Ю. В. Драгомирова. – С. 39–41
6. Казанцев, Л. Н. О разводе по римскому праву в связи с историческими формами римского брака. Период языческий / Л. Н. Казанцев. – Киев: Тип. Имп. ун-та св. Владимира, 1892. – 247 с.

Романюк Д.С.,

Поліський національний університет

Науковий керівник: *Ляшенко Р.Д.*

к.ю.н., доцент, завідувач

кафедри правознавства

Поліський національний університет

м. Житомир

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА УКРАЇНИ

Найпоширенішим у юридичній науці є поділ джерел права у формально-юридичному розумінні на правові звичаї, нормативно-правові акти, правові прецеденти, нормативно-правові договори. Крім того, джерелами права називають правову доктрину, принципи права та релігійні норми. На думку Н.М. Пархоменко, водночас слід враховувати специфіку судової практики в якості джерела права, яка є вагомим чинником не лише правореалізаційної, а й правотворчої діяльності законодавчих органів влади [1, с. 317]. Наразі широкий підхід у праворозумінні зумовлює дослідження питання щодо можливості визнання судової практики джерелом права України.

Під судовою практикою науковці-теоретики розуміють об'єктивований досвід індивідуально-правової діяльності судових органів, який формується в результаті застосування права при вирішенні юридичних справ [2, с. 254]. В даному визначенні розкривається широке розуміння поняття сутності і змісту судової практики.

Так, Д.Ю. Хорошковська під судовою практикою розуміє взаємна єдність діяльності судів і результатів цієї діяльності, виражених у нових правоположеннях, вироблених судовою владою та закріплених у рішеннях із конкретних справ і/чи в актах зі сукупності однотипних конкретних судових справ [3, с. 8]. Такий підхід до розуміння судової практики, дозволяє виокремлювати її у системі джерел права.

Оскільки за сучасних умов основне джерело права в Україні – нормативно-правовий акт – не охоплює своїм регулятивним впливом динамічні суспільні відносини, у зв'язку із цим суду потрібно визначати правову політику на підставі судового правотворення. Підґрунтям цього є: закономірність забезпечення однаковості судової практики, дотримання принципу законності при реалізації судочинства, захисту прав та свобод людини і громадянина, дотримання та виконання норм Конституції України як норм прямої дії, усунення правових колізій і прогалин.

На думку С.В. Шевчука, нормативний вплив актів судової влади помітний упродовж всієї історії людства. Серед історичних причин визнання нормативності актів судової влади виокремлюються: необхідність дотримання звичаїв, що визнавались у судових рішеннях; централізація

державної влади, ієрархічність судової системи та відкритість судочинства. Крім того, дотримання судами принципу «аналогічні справи вирішуються аналогічно» сприяє підвищенню суспільної довіри до суддів та зміцненню поваги до їх рішень. Суд бере участь у процесі формування права у разі, якщо правова позиція, викладена в акті судової влади, має обов'язкове значення не лише для сторін у справі, а й для суддів при вирішенні наступних справ аналогічного характеру [4, с. 26-27]. Всебічне визнання нормативності актів судової влади у різних країнах призвело до вживання у науковому обігу терміну «судова правотворчість», що відображає явище нормативності актів судової влади у тих випадках, коли судді у процесі застосування, тлумачення норм права, заповнення прогалин, вирішення колізій формулюють нові правоположення (правові позиції) як частину мотивації акта судової влади [5].

Рішення і висновки Конституційного Суду України (далі - КСУ) є обов'язковими до виконання. КСУ може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку; КСУ має право зажадати від державних органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку КСУ; невиконання рішень та недодержання висновків КСУ спричиняє юридичну відповідальність.

Стосовно актів Верховного суду, то слід зазначити, що судова практика, викладена у роз'ясненнях Пленуму Верховного суду визнавалась джерелом права. Постанови Верховного суду забезпечують однакове застосування закону, проте вони не мають пріоритету перед останнім [5].

Вітчизняні науковці теж підтримують тезу про те, що практику Верховного суду слід визнавати джерелом права. Так, О.В. Капліна зазначає, що акти правозастосовного нормативного тлумачення, винесені Верховним судом, постанови його Пленуму, а також опублікована практика Верховного суду в конкретних справах, може розглядатись як джерело права. Постанови Пленуму Верховного суду є зразком правильного розуміння норм права, вони мають велике значення для забезпечення однакового розуміння законів, містять важливі принципові рекомендації з питань, що виникають при розгляді судових справ. Роз'яснення даються на підставі вивчення та узагальнення судової практики, аналізу судової статистики [6, с. 351-352].

Акти Європейського суду з прав людини мають нормативний характер. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. визнає, що практика Європейського Суду є джерелом права в Україні. У ст. 1 даного Закону встановлено, що під практикою Суду слід розуміти як усі рішення Європейського суду з прав людини, так і Європейської комісії з прав людини відносно всіх країн-учасниць Конвенції. Відповідно до ст. 17 цього Закону

вітчизняні суди при вирішенні справ повинні застосовувати Конвенцію і практику Суду як джерело права [5].

Отже, на основі вищевикладеного слід зробити висновок, що до джерел права України слід ввести судову практику, яка стає джерелом права у випадку, наявності прогалин, неоднозначностей, правових колізій у нормативно-правових актах. Усе це призводить до проблем у правозастосуванні.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: [монографія] / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К.: Юридична думка, 2008.
2. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. 2-е изд., доп. и перераб. М.: Проспект, 2009.
3. Хорошковська Д. Ю. Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2006.
4. Шевчук С. В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008.
5. Слотвінська Н.Д. Теоретико-правовий аналіз судової практики вищих спеціалізованих судів в Україні як джерела права. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/79530/%D0%A1#chapter> (дата звернення: 29.09.2020).
6. Капліна О. В. Правотворча роль судової практики у кримінальному судочинстві. Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. 2009. № 100.

Стефурак Вікторія Романівна

Студентка II курсу групи Юс-2019

ПВНЗ Університет Короля Данила

Науковий керівник: к. ю. н. Бабецька І.Я.

м. Івано-Франківськ

ПРАВО НА ОСВІТУ ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО

Освіта – це один з найдавніших соціальних інститутів, що викликана потребами суспільства відтворювати і передавати знання, уміння, навички, готувати нові покоління для життя, готувати суб'єктів соціальної дії для вирішення економічних, соціальних, культурних проблем, що стоять перед людством. У сучасному світі освіта – складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, усвоєння і перероблення знань і соціального досвіду. Освіта є

певна система навчальних і виховних закладів, що здійснюють різноманітні форми залучення їх досвідів в усвоєння багатств культури.

Право на освіту є одним із особистих немайнових прав. Цивільний кодекс визначає, що особисті немайнові права належать кожній фізичній особі від народження або за законом. Особисті немайнові права фізичної особи не мають економічного змісту та тісно пов'язані з фізичною особою. Фізична особа не може відмовитися від особистих немайнових прав, а також не може бути позбавлена цих прав. Особистими немайновими правами фізична особа володіє довічно [4].

Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості.

Кодексом та іншим законом можуть бути передбачені й інші особисті немайнові права фізичної особи. Перелік особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією України, Кодексом та іншим законом, не є вичерпним.[4]

Право на освіту регулюється законами України «Про освіту» від 23 березня 1996 р., «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 р., «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 р., «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 р., «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р.

Найбільш коректно, про право на освіту слід говорити як про особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує соціальне буття. Хоча це й очевидно, але однією зі специфічних ознак даного права є те, що його носієм може бути лише фізична особа, оскільки в освіті має потребу тільки людина. Це, так би мовити, природна обставина. Особисті немайнові права, у тому числі й право на освіту, є правами на свою поведінку. Такі права реалізуються, перш за все, через здійснення носіями цих прав самостійних актів поведінки, а не шляхом висунення певних вимог до інших суб'єктів.

Статтею 53 Конституції України встановлено, що кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам [4].

Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.[2]

Згідно статті 3 Закону України «Про освіту» кожен має право на якісну та доступну освіту. Право на освіту включає право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених Конституцією та законами України. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак. Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видів, у тому числі шляхом здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти та освіти дорослих. Кожен має право на доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів у порядку, визначеному законодавством.[1]

Право на освіту є особистим немайновим правом фізичної особи. Адже, особа ні в якому випадку не може бути позбавлена права на освіту, вона володіє ним протягом всього життя, також не може від нього відмовитися.

Гарантіями права на освіту є обов'язковість загальної середньої освіти, надання державних стипендій та пільг учням і студентам, право громадян безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах на конкурсній основі. Право на освіту в Україні забезпечується також розгалуженою мережею закладів освіти, заснованих на різних формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти, відкритим характером закладів освіти, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина, різними формами навчання (очною, заочною, вечірньою, екстернатом, педагогічним патронажем).[3]

Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації та економічного добробуту. Освіта є запорукою всебічного розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей, що підвищують освітній рівень громадян задля забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Семерак О.С. Семерак І.О. /Основи правознавства/ Навчальний посібник / 2-ге вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2008. - 480 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Федак Олег Олегович

Студент II курсу групи ЮС-2019

Університет короля Данила

Науковий керівник: к.ю.н. Бабецька І.Я.

м.Івано-Франківськ

МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ ЯК ДЖЕРЕЛО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Міжнародні договори є частиною національного законодавства. Порядок набрання ними чинності встановлено ст.20 Закону України від 22 грудня 1993 р. «Про міжнародні договори України». З її змісту випливає, що до міжнародних договорів, положення яких мають застосовуватися в Україні, належать: договори, ратифіковані Верховною Радою України; договори, затвердження, прийняття або приєднання до яких здійснене на основі рішень Верховної Ради України або Президента України; договори, що набрали чинності з моменту підписання їх Президентом України. Зазначені договори підлягають опублікуванню у «Відомостях Верховної Ради України», в газеті Верховної Ради України «Голос України», а також у «Зібранні діючих міжнародних договорів України» [1] .

Міжнародний договір - це угода двох або кількох держав, що містить норми права про встановлення, зміну або припинення прав та обов'язків у відносинах між ними. Він може називатися по-різному: договір, угода, пакт, конвенція, протокол тощо.[2]

Щодо міжнародних договорів, які стосуються цивільних відносин і в яких держави відповідно виступають як суб'єкти цивільного права, постає питання: як мають оцінюватися такі договори - як угода суб'єктів цивільного права чи як акти цивільного законодавства?

Специфічність міжнародного договору як форми цивільного законодавства полягає в тому, що це є угода суб'єктів цивільного права (ст.6 ЦК), яка після надання міжнародному договору чинності в Україні в порядку, викладеному вище, стає частиною національного законодавства, а відтак переходить у категорію «акти цивільного законодавства».

Стаття 10 Цивільного кодексу України, міжнародні договори. Дана стаття містить в собі наступні поняття:

1) чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України;

2) якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. [3]

Міжнародні договори, чинні в Україні, мають пріоритет перед національним законодавством. Таке правило відображає загальну тенденцію до гармонізації міжнародних угод та національного законодавства з формуванням у перспективі уніфікованих норм у галузі цивільного права.

На практиці іноді виникає питання про час дії міжнародного Договору та акта національного законодавства, що містять колізійні норми. Воно вирішується таким чином: якщо міжнародний договір укладений раніше, акт цивільного законодавства не набирає чинності взагалі. [4 с.342] Якщо ж акт цивільного законодавства виданий раніше, ніж був укладений міжнародний договір, то такий акт втрачає силу з моменту набрання чинності міжнародним договором. При цьому мають застосуватися правила про дію закону в часі, встановлені ст.5 ЦК. [3]

Водночас немає правових перешкод для того, щоб суб'єкти цивільних відносин, які виникають у державі, укладаючи угоду, обрали як зразок положення міжнародного договору, який не набрав чинності в Україні. У цьому випадку такий міжнародний договір фактично стає формою цивільного законодавства, але вже не як акт цивільного законодавства, а як договір суб'єктів цивільного права.

Залежно від рівня, на якому укладається міжнародний договір, він може бути міждержавним, міжурядовим, відомчим, а залежно від кількості сторін - двостороннім або багатостороннім.[4, с.342]

Отже, йдеться не просто про надання Верховною Радою обов'язковості міжнародному договору(Згода Верховної Ради на обов'язковість для України міжнародного договору надається шляхом його ратифікації ст. 8 Закону «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р.) [2], а про чинність такого договору, внаслідок чого він є частиною національного українського законодавства.

ЦК України закріплює правило про пріоритет норм міжнародних договорів, чинних в Україні, перед нормами інших актів національного законодавства. Це положення, закріплене ч. 2 ст. 10 ЦК, передбачає, що якщо норми міжнародного договору України містять інші правила, ніж ті, які встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. Реалізація цієї норми

ЦК має особливості залежно від часу набрання чинності відповідно міжнародного договору та акту національного цивільного законодавства. Якщо міжнародний договір укладено раніше, то акт цивільного законодавства не набирає чинності взагалі, не застосовується або повинен бути скасований. Якщо міжнародний договір набрав чинності раніше, ніж акт цивільного законодавства, останній втрачає чинність з моменту набрання чинності міжнародного договору.[5]

У зв'язку з цим слід розрізняти міжнародні договори, які містять норми прямої дії і норми, що породжують лише обов'язок держави щодо імплементації відповідних норм до національного законодавства. В останньому випадку положення таких міжнародних договорів застосовуються переважно перед актами національного законодавства в межах, визначених законами України.[4 с.342]

Правило про пріоритет норм міжнародного договору застосовується не до всіх міжнародних договорів України. Деякі міжнародні договори надають державам-учасницям право відступити від положень таких договорів. Якщо держава скористалася таким правом, чинними є відповідні положення національного законодавства. Зокрема, ст. 7 Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів встановлює строки охорони авторських прав. Однак державам - учасницям Конвенції надається право встановлювати строки охорони прав, що перевищують ті, які передбачені цією Конвенцією. [6]

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна підвести наступні висновки, що міжнародні договори є важливим джерелом цивільного права. Міжнародні договори мають пріоритет перед національним законодавством, тому що якщо в міжнародному договорі встановлені інші правила, ніж ті, що передбачені національним законом, застосовуються правила міжнародного договору.

Список використаних джерел

1. Договори як форма цивільного законодавства [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/law/9298/>
2. Закон «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р [Електронний ресурс] - Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року [Електронний ресурс] - Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Скаун О.Ф «Теорія держави і права» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-51.html>
5. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://jurists.org.ua/civil-law/2581-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-10-civlnogo-kodeksu-ukrayini.html>

6. Бернська конвенція від 24 липня 1971 року [Електронний ресурс] -
Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text

Колісник Сергій Олексійович

здобувач

Національний університет цивільного захисту України

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ РОЗВИТКУ НАФТОПЕРЕРОБНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Взаємини держави та нафтового бізнесу мають ґрунтуватися на державно-приватному партнерстві (ДПП), що базується на взаємній зацікавленості в успішному функціонуванні цього сектора економіки, його фінансової стійкості. З цією метою держава має здійснювати гнучку митно-податкову політику з урахуванням кон'юнктури світового ринку, а також умови формування інвестиційного клімату для відтворення виробничого потенціалу щодо нафтовидобутку, нафтопереробки й транспортування нафти/нафтопродуктів.

За свою сутністю державно-приватне партнерство є договором між державою та представниками бізнес-середовища, за яким останні мають змогу надавати послуги, які раніше мала можливість надавати лише держава. У цьому сенсі ДПП часто визначається як різновид приватизації або її альтернатива, за якої, держава зберігає частковий контроль над активом, що передається в управління бізнес-структур. Проте таке визначення не повною відображає сутність державно-приватного партнерства, оскільки обмежує сферу його застосування інфраструктурними проектами, тоді як партнерство бізнес-структур із державою є набагато ширшим. Це фактично є організаційним й інституційним альянсом бізнес-структур із державою для реалізації міжнародних та національних, масштабних та локальних суспільнозначущих проектів (розвиток стратегічно важливих галузей економіки, інновацій, забезпечення надання суспільних послуг).

Система державного регулювання державно-приватного партнерства включає інституційне середовище й нормативно-правове забезпечення проектів державно-приватного партнерства.

В Україні сформовано основи інституційної та нормативно-правової підтримки проектів державно-приватного партнерства. Зокрема, було ухвалено закони, які забезпечують розвиток ДПП: «Про державно-приватне партнерство» [1], «Про угоди про розподіл продукції» [2], «Про концесію» [3],

«Про публічні закупівлі» [4]. Це створило першу необхідну нормативно-правову базу для реалізації проектів державно-приватного партнерства.

Говорячи про державно-приватне партнерство як форму проектного фінансування, можна назвати його такі основні форми: державний контракт, концесія, угода про розподіл продукції, моделі, які базуються на праві приватної власності інвестора.

Основними джерелами прибутку для бізнес-структури у державно-приватному партнерстві виступають оплати з користувачів, субсидії, податкові пільги, кредити. Також мають місце прямі трансферти з державного бюджету. Надання субсидій та податкових пільг є необхідним через складність стягнення тарифів, які б забезпечували покриття витрат.

Для успішної реалізації зазначених цілей необхідно додержуватись певних принципів державно-приватного партнерства. Основним із них виступає розподіл ризиків, обов'язків та відповідальності. Без цього державно-приватне партнерство втрачає будь-який сенс. Якщо ризики будуть закріплені лише за бізнес-структурами, то у нього не буде достатньо мотивації для такої взаємодії із державою. В іншому випадку, якщо більшість ризиків буде у держави, то їй немає сенсу залучати бізнес-структури. Навіть якщо матиме місце непаритетне партнерство (переважає держава або бізнес-структура), – ризики та зобов'язання будуть розподілені у нерівному ступені між сторонами.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» №2404 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 40. ст.524.

2. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» №1039 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 44, ст.39.

3. Закон України «Про концесію» №155 // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2019. № 48. ст.325.

4. Закон України «Про публічні закупівлі» №922 // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 9. ст.89.

ЗМІСТ

Harkusha Y.O., Harkusha A.O.	Maternity leave policy in multinational companies: legal point of view	3
Tsmots U.O.	Non-recognition forms of trafficking in human beings: surrogate motherhood	7
Алейникова Т.В., Стужук А.В.	Удосконалення законодавства у сфері протидії насильству у сім'ї	10
Бабецька І.Я.	Механізм захисту інтересів та прав інтелектуальної власності дитини	12
Батигіна О.М.	Пріоритетність земель оздоровчого призначення: деякі аспекти правового регулювання	15
Гафич І.І.	Реалізація засад публічності та диспозитивності у діяльності прокурора щодо закриття кримінального провадження	18
Денисенко К.В.	Сучасний вимір реалізації принципу рівності засуджених перед законом	22
Дьоменко С.В.	Кримінально-правова політика України у сфері захисту статевої свободи та статевої недоторканості: проблематика об'єктивних ознак складу згвалтування	24
Євтєєва Д.П., Лапкін А.В.	До питання обґрунтованості строків заборгованості зі сплати аліментів як чинника, що впливає на службу в органах прокуратури	27
Задорожний Б.Ю.	Сутність обов'язку держави у сфері економічних відносин	31
Задорожний Ю.А.	Перегляд судових рішень за виключними обставинами	34
Зверєва К.С.	Зобов'язання держави у сфері торгівлі	38
Канцір В.С., Беньо М.І.	Короткий історичний нарис становлення доказового права України (після судової реформи 1864 р.)	41
Кожевников В.О.	До питання погодження рішень про створення державних та комунальних підприємств з антимонопольним комітетом України	43
Колб І.О. Попельнюк Т.В.	Співвідношення понять «безпека» та «національна безпека України»: теоретичний аспект у сенсі сучасної правової політики	46
Колб О.Г., Дучимінська Л.М.	Сучасна правова політика у контексті забезпечення національної безпеки України	48
Крайник Г.С.	Щодо проєкту загальної частини нового кримінального кодексу України	51
Крижна В.В.,	Політико-правова система сучасної України	55

Коваленко О.Р.		
Кубанов Р.А.	Політико-правові аспекти децентралізації влади в публічному управлінні	58
Кулик Я.І.	Правові засади державного управління у сфері фізичної культури та спорту: досвід Франції	61
Кутєпов М.Ю.	Досвід США, Франції та Японії щодо виправлення та ресоціалізації засуджених неповнолітніх	64
Максименко О.В.	Особливості суб'єктів адміністративних правовідносин в теорії адміністративного права	67
Марисюк К.Б., Лисенко О.О.	Призначення покарання із врахуванням обставин, що пом'якшують покарання	70
Медицький І.Б.	Економіко-правові механізми допомоги потерпілим від злочинів як нагальна проблема сьогодення	72
Огерук І.С.	Особливості способу вчинення службовою особою злочинів, передбачених ст. 369 ² КК України	76
Острогляд О.В.	Важливість зв'язків з громадськістю в діяльності судових та правоохоронних органів	79
Павліченко І.М., Владика А.К.	Проблеми захисту інтересів роботодавця від зловживання працівниками трудовими правами	82
Панкевич О.З., Баран М.В.	Референдум як інститут демократії: уроки для України	88
Проць І.М., Ямкова Т.І.	Мовне питання в Україні: реалії сьогодення	91
Пушишева В.Я.	Забезпечення дотримання норм права у роботі з молоддю	94
Руденко В.І., Руденко А.В.	Діяльність прокуратури, як учасника сил безпеки і оборони України	98
Степаненко К.В.	Трансформація правової системи України: тенденції та перспективи	100
Федоренко О.А.	Роль правової культури та правосвідомості на шляху становлення України як правової держави	102
Худолій Т.І.	До питання нормативного закріплення «положення болар»	105
Шамрук Н.Б., Кульок Д.М.	Особливості Розгляду Справ Про Позбавлення Батьківських Прав У Законодавстві України	108
Шпиталенко Г.А., Лутай А.А.	Європейські родини приватного права і приватно-правова системи України	111
Ярош О.Б., Колб Р. О.	Національна безпека України: зміст та сутність у контексті сучасної правової політики	115

Правова політика України в працях молодих дослідників

Белій Є.О.	Актуальні проблеми участі захисника у кримінальному процесі	119
Виріжок В.Д.	Ґендерна рівність в Україні: правовий механізм забезпечення	122
Воробей В.С.	Конституційно – правові засоби забезпечення функціонування громадянського суспільства в Україні	124
Гаврилюк А.О.	Вплив римського права на сучасне спадкове право	127
Гладюк І.Р.	Загальні засади цивільного законодавства	130
Дегтяр В.А.	Геноцид як міжнародний злочин	133
Довгалюк В.С.	Розмежування матеріальної та майнової відповідальності за трудовим і цивільним законодавством	135
Дуб'янська Л.А.	Правовий статус опікунів в Україні	138
Колесник К.О.	Поняття та ознаки джерела підвищеної небезпеки	142
Ніколайчук В.С.	Деякі проблеми законодавчої регламентації спеціалізованих омбудсменів в Україні	146
Решивська Я.В.	Інститут припинення (розірвання) шлюбу в римському праві та за чинним сімейним законодавством України	150
Романюк Д.С.	Судова практика як джерело права України	153
Стефурак В.Р.	Право на освіту як особисте немайнове право	155
Федак О.О.	Міжнародні договори як джерело цивільного права	158
Колесник С.О.	Реалізація державно-приватного партнерства для розвитку нафтопереробного комплексу України	164

Наукове видання
Матеріали
I Всеукраїнського науково-практичного семінару

ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Матеріали подані мовою оригіналу. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Упорядники:
О. В. Острогляд,
Т.М. Тростенюк

Видано за авторською редакцією

Підп. до друку Формат 60x84/18
Папір офс. Друк різнографічний. Гран. Bookman Old Style
Умовн.др.арк. 9,95. Наклад 100.